

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

PRAKTISKE GRUNDE

Retorik og
klasse i den
norske
gymnasie-
skole

Idræt,
forældre og
børn med
diagnoser

Erindrings-
fællesskab og
narrativ habitus
i organisations-
forandringer

Kræftpatienter,
sundheds-
kapital og
biografisk brud

Pisa-debat

18. årgang

2024:1

Well-bred and well-spoken. On the role of class origins for young adults' experiences of rhetorical training in schools <i>Jan Fredrik Hovden</i>	5
På banen og på sidelinjen: Forældreorienteringer, idræt og børn med psykiatriske diagnoser <i>Maia Hauch & Christian Sandbjerg Hansen</i>	27
Et Bourdieu-perspektiv på fortidsbrug og erindringsfællesskab under organisatoriske forandringsprocesser <i>Henrik Koll, Kim Esmark & Astrid Jensen</i>	53
'Det er en supertanker, vi er på': Anvendelsen af et transitionsnarrativ blandt to generationer af serviceledere <i>Henrik Koll, Kim Esmark & Astrid Jensen</i>	61
Biographical disruption, social inequality, and the role of capital in post-surgical recovery for pancreatic cancer patients <i>Dorte Elisabeth Dinesen & Kristian Larsen</i>	81
Det moderne sammenbrud og uddannelsespolitikken – eller: Kejseren af Pisa har jo ikke noget på <i>Kritisk kommentar af Morten Nørholm</i>	105

Praktiske Grunde udgives af foreningen *Hexis • Nordisk forum for kultur- og samfundsvidenskab* og udkommer elektronisk én til to gange årligt.

Praktiske Grunde er et tværfagligt internordisk forum for analyse af sociale og kulturelle praksisformer, deres sociale genese, strukturelle betingelser, virkemåder og relation til magt- og dominansforhold.

Praktiske Grunde er til for at fremme den kritiske dialog mellem de mange forskellige forskere og studerende, der på forskellige måder og i forskellige sammenhænge arbejder med inspiration fra den franske sociolog Pierre Bourdieu og beslægtede forskere. Tidsskriftet redigeres således med afsæt i følgende basale videnskabelige grundantagelser:

- videnskabelig viden har både en teoretisk og en empirisk dimension
- det videnskabelige objekt er konstrueret gennem et brud med førstehåndsforståelsen
- at tænke i relationer giver bedre virkeligheds-modeller end at tænke den i substanser
- virkeligheden er historisk og fortiden virker i nutiden, både kollektivt og individuelt

Praktiske Grundes tværfaglige redaktion består af et dansk, svensk og norsk redaktionspanel. Tidsskriftet bringer originale fagfællebedømte forskningsartikler, oversættelser af centrale fremmedsprogede tekster og anmeldelser. Praktiske grunde publicerer på dansk, svensk, norsk og engelsk.

Redaktion

Redaktør: Kim Esmark. Redaktionspanel Danmark: Ole Hammerslev, Carsten Sestoft, Kristian Larsen, Jens Arnholtz, Christian Sandbjerg Hansen. Sverige: Donald Broady, Mikael Börjesson, Emil Bertilsson, Ida Lidegran. Norge: Marte Feiring, Johannes Hjellbrekke.

Advisory board

Loïc Wacquant, Univ. of California, Berkeley & Centre de sociologie européenne, Paris; Lennart Rosenlund, Universitetet i Oslo; Jan Fredrik Hovden, Universitet i Bergen; Tore Slaatta, Universitetet i Oslo; Martin Gustavsson, Stockholms Universitet; Mikael Palme, Stockholms Universitet; Annick Prieur, Aalborg Universitet; Mikael Rask Madsen, Københavns Universitet; Lene Kühle, Aarhus Universitet; Peter Koudahl, Malmö Universitet; Ida Willig, Roskilde Universitet; Lisanne Wilken, Aarhus Universitet; Yves Dezalay, CNRS, Paris; Antonin Cohen, Université de Picardie, France; Frédéric Lebaron, ENS, Paris-Saclay; Remi Lenoir, Université de Paris I, Paris; Niilo Kauppi, CNRS, Strassbourg; Franz Schultheis, Universität St. Gallen; Bryant Garth, Southwestern University, USA.

Vejledning til forfattere

Manuskripter til *Praktiske Grunde* indsendes elektronisk til praktiskegrunde@hexis.dk eller en af redaktørerne som vedhæftet fil i Word-format. Manuskripter kan udfærdiges og publiceres på dansk, norsk, svensk og engelsk. Efter fagfællevurdering indsendes et rettet og korrekturlæst manuskript som vedhæftet Word-fil.

Med artiklen skal følge: engelsk abstract (max. 150 ord, husk engelsk titel), 5-8 keywords på engelsk, forfatteroplysninger: navn, akademisk titel og/eller ansættelsessted, evt. e-mail.

Om opsætning, citater, henvisninger osv., læs og følg nøje vejledningen på:

<http://praktiskegrunde.dk/forfattervejledning.html>

Well-bred and well-spoken

On the role of class origins for young adults' experiences of rhetorical training in schools

Jan Fredrik Hovden

Abstract

How do social class backgrounds shape young people's experience and mastery of the arts of rhetoric? Using a national speech competition in Norwegian upper secondary schools as a natural experiment for studying the relationship between class background and the use of language and the body in a social and linguistic genre par none for social elites, a follow-up survey (N=940) identified their experiences of participating in the course as varied much. Working-class children found the writing and delivery of a public speech much more complex and stressful and less often reported a family culture favourable to the cultivation of public speaking. They also tended to choose private, non-controversial themes rather than political themes. Girls enjoyed the writing process more than the oral delivery, while it was the reverse for boys.

Keywords

Bourdieu, Social class, Rhetoric, Family socialisation, Linguistic capital

*A man by his speech is known to men,
The simpleton by his silence (Hávamál 57)*

Introduction

While the role of family and class background in language socialisation and its benefits and disadvantages for young people in educational settings has been much studied, its more general role in preparing youth for persuasive speaking has been given little attention by sociologists and rhetorical scholars. Rhetorical training in schools, not least because it is usually forced upon everybody, offers something of a *natural experiment* not only for

studying how adolescents are unequally prepared for such formal use of language and the body in school situations.

Public speaking is not part of everyday life, but by its nature, exceptional. Even in the most ecstatic moments of sociality in families and civic life, making a formal speech is a mark of authority and seniority, performed before the intense attention and judgement of those present. Outside the family, especially when the speech is deliberative¹, it is a speech genre (Bakhtin 2014) usually reserved for the socially privileged. It is *the* genre for leaders and elites, the social extra-ordinaries, with ordinary people usually relegated to listeners. This rhetorical *actio* combines two fundamental social actions. It is an act of *social classification*, imposing a specific view of the world, the relevant categories and action (Bourdieu 1991), made possible by a preceding act of *social delegation*, where the ‘veritable magical act of institution’ (Bourdieu 1991, 195) invests an individual, based on their position and capital, with the authority to speak in the name of others. But what happens when everyone, including the ordinarily silent, *must* speak?

On the one hand, we have the proliferation of books and courses for aspiring speakers, which tells us not only, by their very existence, of the perceived complexity and unnaturalness of this act for many people (‘Speak with no fear’), but also of a promise that this can be learned by everyone, by following simple guidelines and techniques. This latter view contrasts with sociological expectations (and likely the experiences of many teachers) that public speaking is for many difficult to learn and feel comfortable with, as it involves the use of language and the body that bring into play deeply rooted dispositions, which likely also varies much by social background and trajectory (Bourdieu 1991).

Studying rhetorical training in schools thus offers an interesting case for understanding how family resources and cultures impact young people’s confidence and relation to the use of language relevant to many school situations. However, investigating their varying capacity for the use of appropriate language and the body in public displays of social authority also tells us something more: their varying preparedness for the linguistic cultures of other important social institutions and social elites.

Rhetorical training for young people was, until very recently, a rare phenomenon in Norwegian schools. Our case is a survey of 940 pupils from 22 upper secondary schools whose teachers had enrolled their class *en masse* in a short speech course to provide them with “... a self-confidence to voice their concerns and believe what they say is important. In this way, they will become active citizens in their society and capable of changing it”.² Class winners progressed to school and national competitions. The pupils had to write and deliver an oral, persuasive speech on a self-chosen subject. In line with classical rhetoric, such a speech required the invention of a theme and arguments, the arrangement and ornamentation of the text, memorising it and delivering it in a public setting. From the pupils’ accounts, we learn that they did, to a very different degree, find these operations easy, interesting and enjoyable, and their subjects varied a lot.

We look at three questions. First, how were pupils divided in their experience of the process of speech writing (and delivery) as difficult or easy? And how did this differ by the classical steps for making a persuasive speech (*inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memori* and *actio*), which likely challenged the pupils in different ways? Second, what rhetorical types

can be identified, and what characterises them as speakers? Third, how do family capital resources and oratory culture structure their experiences?

The analysis found that the higher the pupils' class of origin, the more natural and easy the act of speech writing and delivery was felt, demonstrating the unequal social conditions for being "brave" and "natural" and being prepared mentally, linguistically, and bodily, for public displays of authority and deliberation. This school exercise, where every pupil play-acted in a genre dominated by and the distinguishing mark par excellence of powerful agents, was for the pupils more natural the more this exercise was an extension of their past, that is to say, their socialisation in a favourable family climate, but also as part of a very unequally probable future, where some will be speakers, and other will be listeners.

Class origins, language, body and the school

One of the most well-documented and stable sociological facts is that children from families with higher social origins are more likely to succeed in all levels of the educational system (OECD 2022). This is also the case in Norway, which, due to universalistic welfare politics, has established an educational system dominated at all levels by public, no-paying institutions. In upper secondary education (which nine out of ten of 16-18-year-olds attend), those with parents with no higher education are likelier to choose vocational courses than those leading to university studies. These also have a lower probability of finishing their studies and lower grades - including language grades (Hansen and Mastekaasa 2006; Author et al. 2022).

The reason for such family differences in educational success is subject to well-known and long-standing sociological debates. Some explanations downplay the role of family background. Boudon (1974) attributes class differences to rational decisions where investment in schooling comes with much higher risks and lower benefits for the lower classes, while Goldthorpe (2007, 14) argues that schools "compliment, compensate for or indeed counter family influences". Other explanations - which are the kind we are most interested in here - argue that family backgrounds are essential because of the effects of *cultural* harmony between the requirements of schools (e.g. the use of language, ways of thinking and arguing) and family socialisation.

Bernstein's concept of language codes has here been influential. He suggested that a *restricted code* (in his earliest writings called "public language") was more common among the British working classes, and an *elaborated code* ("formal language") dominated the middle classes. The codes were expressed in very different ways. Speech in the former case was often grammatically poor, the language simple, short and repetitive, using a limited use of words with little use of symbolism, and arguments were often categorical and based on implicit meaning. The latter code had opposite traits, such as complex sentences, a richer vocabulary, accurate grammar and syntax, more complex arguments and qualifications and a higher use of symbolism (Bernstein 1971). But rather than a description of two sociolects - a common, reductive misunderstanding of Bernstein's work (Atkinson 1985) - a code is a deep generative structure akin to Lévi-Strauss concept of *grammar*, a principle of structuration where the specific use of language is only a surface phenomenon of different ways of thinking and acting in the world:

‘... an elaborated code facilitates the verbal elaboration of subjective intent whilst a restricted code limits the verbal explication of such intent. (...) A restricted code is generated by a form of social relationship based upon a range of closely shared identifications self-consciously held by the members. An elaborated code is generated by a form of social relationship which does not necessarily presuppose such shared, self-consciously held identifications with the consequence that much less is taken for granted’ (Bernstein 1971, 90)

Bernstein’s theory is, at its root, Durkheimian. For him, differences originate in the ‘qualities of different social structures’, which tend to lean towards ‘positional’ or ‘person-centred’ types (Bernstein 1958, 27). Middle-class children are rooted in the first type of social world, characterised more by organic than mechanical solidarity³, and socialised in family settings which emphasise individuation and elaboration, where “complex logical relations are articulated, and personal intentions and sensibilities are explored.” (Ibid.). In contrast, children from working-class families, typically “positional”, come to the school situation with a relation to language less matched to, and therefore undervalued by, the school culture, which tends to be dominated by elaborate codes.⁴

A similar argument about a cultural mismatch between working-class languages and school was developed in the sixties by Bourdieu and Passeron (1990), who saw schools as fundamentally characterised by middle- and upper-class cultural ways of acting, thinking and speaking (to the degree that school for working-class children demanded a process not just of inculturation, but also acculturation). The school forms a market where socialised dispositions and competencies of children from different classes have very different chances of being valued (functioning as *cultural capital*). In this way, they, like Paul Willis in *Learning to Labour* (1978), appraised this mismatch as a broader clash of cultures than Bernstein while still seeing language as central. Like Bernstein, they saw bourgeois language as the most valued, which, analogous to his elaborated code, were inclined towards “abstraction, formalism, intellectualism and euphemistic moderation”, with “a tendency to move from particular case to particular case, from illustration to parable, or to shun the bombast of fine words and the turgidity of grand emotions, through banter, rudeness and ribaldry” (p. 117). And they similarly saw the use of language as fundamentally marked by one’s social origin:

“Rhetorical devices, expressive effects, nuances of pronunciation, melody of intonation, registers of diction or forms of phraseology (...) all these stylistic features always betray, in the very utterance, a relation to language which is common to a whole category of speakers because it is the product of the social conditions of the acquisition of language.” (Bourdieu and Passeron 1990, 117)

For Bourdieu, as he would expand on in later works, our relation to language is not, as Bernstein argued, an outcome of family structure but the *life conditions* given by the fundamental resources in the family (its capital and, therefore, its class position), which

give rise to different dispositions in people's habitus, which tend to lead to different lifestyles (Bourdieu 1984). Language socialisation here forms the core of one's *linguistic habitus*, 'the generative, unifying principle at the basis of all linguistic practice' (Bourdieu 1977, 660), which, depending on its appropriateness for a linguistic market (the school or elsewhere), can function as *linguistic capital*.

Bourdieu's discussions of linguistic capital say little about public speaking *per se*, but many parts of his oeuvre are pertinent to the subject. Not least his ideas of the socialised body: Taking the floor, demanding attention, composing oneself, and controlling one's voice and gestures, as is evident from any guidebook for public speaking, requires a particular ("proper") use of the body, a socially unequally distributed *hexis* as Bourdieu put it, where one's position in the social world is "realised, em-bodied, turned into a permanent disposition, a durable way of standing, speaking, walking, and thereby of feeling and thinking" (Bourdieu 1990, 70). Just like language, the use of the body and its 'techniques' (Mauss 1934) is 'marked by a social stamp' (Bourdieu 2004, 585). We should also add his work on social variations in the sense of self-worth, competence and one's natural place in the world, not least in relation to political matters (Bourdieu 1984). It also seems likely that one's rhetorical skills (or lack thereof) are strengthened by classes' typical educational and work trajectories; the general space of lifestyles, for many such reasons, likely corresponds to a space of *rhetorical lifestyles*. For a speech genre dominated by social elites, we would expect that coming up with ideas, writing, and speaking will not only vary with class origin but also generally feel less comfortable and more complex the lower the pupils' social origin.

Bernstein and Bourdieu's ideas on language have been influential but also criticised. In Bernstein's case, his binary language codes and linking these to family structure have been criticised for lacking nuance and ignoring broader societal dynamics of reproduction (Iverson 2018). In Bourdieu's case, if seen to improve on this latter aspect, questions have been raised about the importance of class for forming cultural dispositions and lifestyles today (Lamont 1992; Grignon and Passeron 1989; Lahire 2004). We will not go further into this general critique nor the research dealing with sociolects and concrete speech differences among classes (but for an example, see Gee (2015)). Instead, we will emphasise later work focusing on the role of class and family socialisation in adolescents' language mastery in school.

A common emphasis in later work is the complex and active dynamics of family socialisation. Children are seen as not passive but active and resisting agents in the socialisation process (Oktobre and Jauneau 2009; Corsaro 2018). Also, the awareness of class signals in both language and lifestyles appears to be learned early in childhood (Vandebroeck 2021; Lignier 2021). Finally, the active role of parents is emphasised, where Lareau (2011), from her ethnographic research on working- and middle-class families in the USA, provides a useful distinction between two different parental styles. The middle classes practice *concerted cultivation*, an active, goal-oriented style with a strong focus on the proper use of language, with emphasis on reasoning and arguments, and teaching children to be competent speakers in interactions with adults both in private and in dominant social institutions. In contrast, parents in the working classes adhere to an ideal

of *cultivation of natural growth*, with less structure and more use of directives (“because I said so”). For such reasons, middle-class children become more familiar not just with the speech and culture of the school, which helps them secure a wide range of advantages here (see also Calarco 2018), but also with other important institutions.

We must also consider that language socialisation often differs by gender (Kyratzis and Cook-Gumperz 2008). Arnot (2002) and Lee (2013) have also found that the school pedagogy and curriculum tend to embed and construct gender asymmetries, where school codes are marred by pervasive binaries (like facts versus values), and females and non-whites are presented as secondary actors. Important for our study, Lee finds boys to be more often talkers and girls to be writers and listeners. If not the main focus of our study, we should expect gender differences to be important, both by itself and in combination with class background.

When it comes to Norway, which is a very different society than those studied in the literature above, the evidence of class-based differences in parental socialisation and the value of specific cultural and linguistic manners for success in school is relatively meagre but suggests broadly similar patterns as those found above (Gullestad 1984; Elstad and Stefansen 2014; Dæhlen 2015; Strømme 2021). The more precise relationship between class and rhetorical mastery is the subject for the rest of this article.

The case and the data

The data in this study stems from a survey of 16-19-year-old pupils in upper secondary schools in Norway whose teachers in 2021 volunteered their classes for a course on public speaking, <NAME OF CONTEST> using a curriculum and structure made by rhetoric scholars at the University of <CITY>.⁵ The course consisted of 6-15 hours in class writing and giving an oral speech on their chosen subject. It was unusually competitive by Norwegian school standards; not only were their speeches graded by the teacher, but each class was also to choose a winner who competed against other class winners to be the school champion, who continued to the national finals.

The teachers of 35 participating schools were invited to enrol their classes in an online survey about their course experiences. We received answers from 43 classes at 22 schools, a total of 940 pupils.⁶ Most of these schools rank higher than average in national examinations on Norwegian language grades (Norway 2021), and non-vocational programs and large-city schools are over-represented. The data thus concern a somewhat socially privileged section of pupils in upper secondary Norwegian schools.

Figure 1. Promotional material from the <NAME OF CONTEST> website, showing school finalists being trained for and participating in the national final.

The majority of the survey questions asked the pupils’ judgements of different parts of the speech writing and delivery as more or less complicated, their general evaluation of the course (e.g. as fun or unpleasant), their confidence in their speeches and their delivery, their chosen subject, and their preferences from a list of hypothetical speaking subjects (e.g. ranking politics as a more desirable topic than one’s mental health, and finding these subjects interesting or complex). Note here that the course implementation was subject to both individual (e.g. due to illness or nervousness) and class-wide adjustments: Not all teachers required a written manuscript⁷, and the oral delivery situation differed. Most gave their speech in a physical, small-group situation (49%), but many also presented the speech as a video (32%) or gave the speech in front of the whole class (24%).⁸ Most read their speech verbatim (51%), others depended on a list of keywords (39%). A small minority memorised the speech (7%) or improvised (3%).

In addition to characteristics of the pupils themselves (school year, gender and language grades), the survey also asked them for information about their parents, including indicators of social class (level and type of education, income), their relation to public speaking (if they enjoyed it, regularly spoke to large groups in their work, and if larger family gatherings usually involved few or many speeches), and questions on language-related socialisation in the family (e.g. if parents enjoyed discussing societal issues with the pupils, and heeded their arguments). Given the difficulty of such judgements, we must realistically expect them to be often imprecise. For such reasons, while our analysis can tell us something about the general role of social inheritance in *structuring* children's relation to the rhetorical arts, it can not precisely measure the *strength* of this relationship, only the lowest possible bound. When statistically significant, on the other hand, these likely indicate robust patterns in the real world.

In the first part of the analysis, we will give an overview of the varying felt ease and naturalness of the rhetorical steps, first by simple descriptive statistics and then by constructing a space of experienced rhetorical mastery using principal component analysis. This space is later the basis for a cluster typology of rhetorical speakers, and these two constructions are then explored for evidence of the importance of family background.

Experienced mastery of the five arts of rhetoric

Mastery of the five arts and their relation

The pupils' reactions to taking part in the speech course varied greatly. A slight majority reported that they found the course interesting, fun or educational, while the rest found it boring or unpleasant.⁹ Approximately one in five felt they had become better speakers, but just as many thought they had become worse. One in ten said they were now less nervous about public speaking, but one in six had become more anxious. Elaborating in open questions, pupils expressed very different views of their experiences, ranging from 'scary', "difficult", and "stressful" to "exciting", "enjoyable", and "easy".

In preparing and delivering their speeches, the pupils had to mobilise all of the five lesser arts Cicero (85 BC) saw combined in the art of rhetoric: Invention, arrangement, style, memory and delivery. To measure their experience of these parts as easy or difficult, we asked them a series of Likert questions (Table 1). The grouped questions form acceptable shared measures of the difficulty experienced in each of the five arts (using Cronbach's α), except for memory.¹⁰

Table 1. "... which of the following things did you think were difficult or easy to do when writing or delivering your speech?" (1=difficult, 5=easy). Means and Chronbach's Alpha.

Arts	Questions	Girls	Boys	Alpha
INVENTION	... what to talk about	2.5	2.5	0.69
	... the goal of the speech	2.9	2.8	
ARRANGEMENT	... find good arguments	2.9	3.1	0.73
	... make a good introduction	3.0	3.1	
	... make a good ending	2.8	3.1	
	... find the proper sequence	2.9	3.1	
STYLE	... find the right words	2.8	3.0	0.82
	... express myself clearly	3.0	3.2	
	... make the language interesting / lively	2.7	2.9	
MEMORY	... use the manuscript	3.6	3.7	0.54
	... remember what to say	3.0	3.1	
DELIVERY	... keep eye contact with the audience	3.1	3.2	0.82
	... speak loudly and clearly	3.7	3.9	
	... speak calmly	3.2	3.5	
	... how to use my arms and body	2.9	3.4	
	... make the audience engaged	2.9	3.1	

The pupils' experiences of the difficulty of each art are strongly correlated (Table 2), especially in the case of arrangement and style (both acts of writing). Their total answers constitute a reliable scale of their overall experienced difficulty of the course ($\alpha=.88$). Except for invention, coming up with a theme and arguments, boys were more likely to report the steps of making a speech easier. They especially tended to find the delivery easier, which we will return to later.

Table 2. Correlations (Spearman) of the experienced difficulty of the five arts of rhetoric.

	Invention	Arrangement	Style	Memory
Arrangement	.41			
Style	.36	.61		
Memory	.15	.26	.35	
Delivery	.23	.35	.47	.44

The space of experienced rhetorical mastery

To better understand how pupils differed by what they found difficult or more straightforward in their rhetorical training, a *space of experienced rhetorical mastery* was constructed by subjecting the sixteen questions above to principal component analysis. The substantial variation in the pupils' answers is divided along three axes, where we will focus on the first two (Figure 2). Note that the figure is composed of both active variables (used in the construction of the space) and passive variables (which are not) to provide a rich description of this space. The contributions of the active variables are given in Table 3. More statistical details can be found in the online supplement (Author 2024).

Table 3. The space of experienced rhetoric mastery. Normed PCA, absolute contributions axis 1-3.

	Label of the variable	Axis 1	Axis 2	Axis 3
INVENTION	... what to talk about	3.4	7.2	26.2
	... the goal of the speech	4.6	8.4	23.3
ARRANGEMENT	... find good arguments	5.5	8.6	0.2
	... make a good introduction	6.3	5.3	0.4-
	... make a good ending	6.1	4.2	1.7-
STYLE	... find the proper sequence	5.3	3.6	16.8-
	... find the right words	8.1	3.2	14.7-
	... express myself clearly	10.3	0.9	1.5-
	... make the language interesting / lively	9.6	1.8	0.7-
MEMORY	... use the manuscript	2.7	5.7-	4.3-
	... remember what to say	5.2	5.1-	0.9-
DELIVERY	... keep eye contact with the audience	6.1	10.8-	1.5
	... speak loudly and clearly	7.3	12.0-	1.2
	... speak calmly	5.8	14.1-	0.4
	... how to use my arms and body	6.3	8.3-	1.1
	... make the audience engaged	7.3	0.9-	5.2

Categories in bold are above average.

Minus signs show placement on the negative side of the axis.

The axis of general mastery (vertical axis in Figure 2, explaining 34% of the total variance) divides those who find the rhetorical steps generally easier versus more difficult, with the latter placed towards the lower end. The most divisive variables are arrangement (writing a beginning), style (finding the right words, writing clearly and lively) and delivery (speaking clearly, using the body and engaging the audience). *The axis of spoken versus written mastery* (horizontal axis, 12%) separates pupils who generally find delivery easier than writing versus those who feel the opposite; the latter is placed towards the left. The third axis (not shown, 7%) divides pupils who found it easier to come up with ideas for the

speech (inventio) than ornamenting the text (elocutio) and vice versa. Figure 3 provides some representative comments on the course from the pupils given in an open question, given their position on the first two axes.

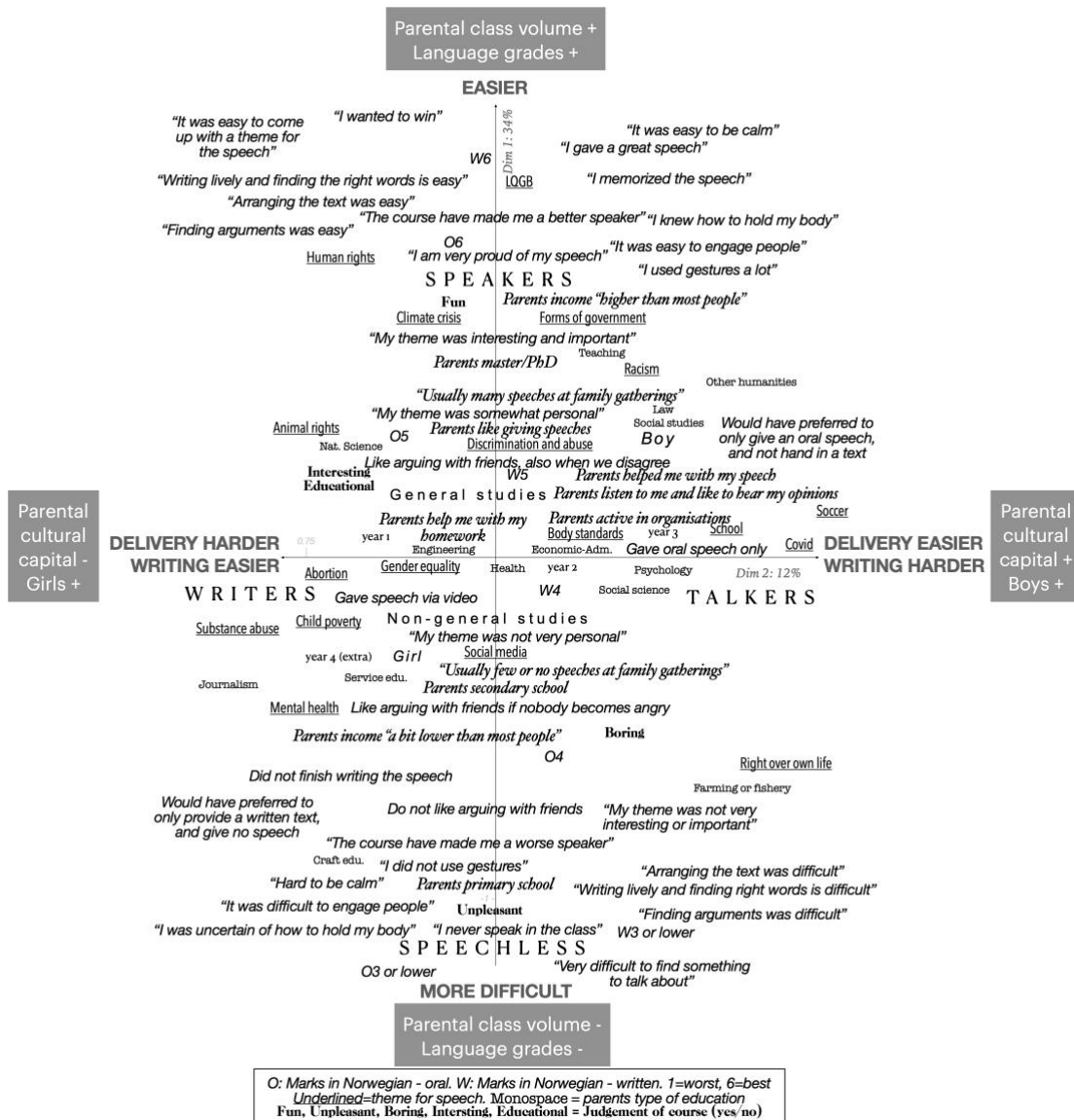

Figure 2. The space of experienced rhetorical mastery, axis 1-2. Categories.

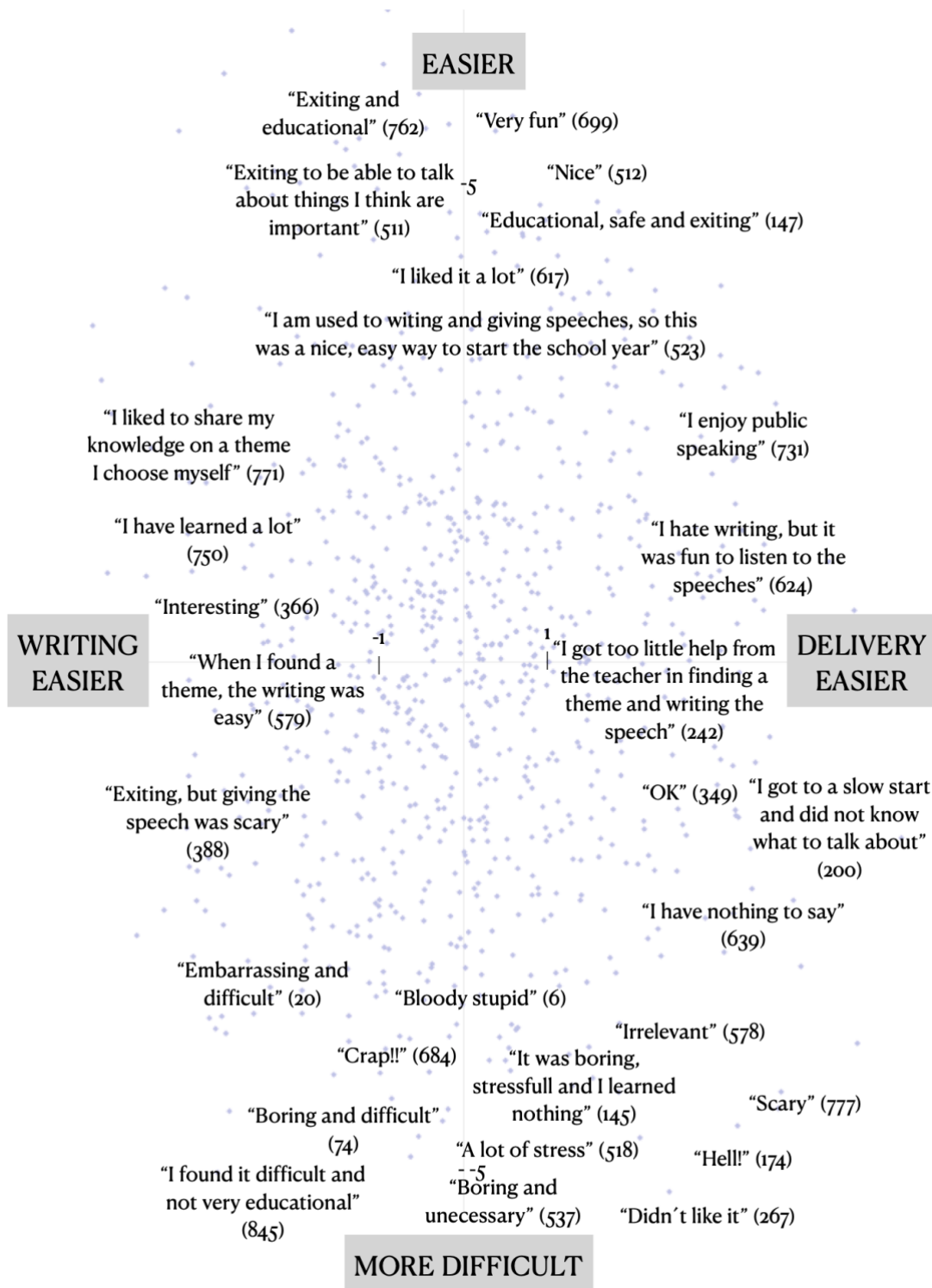

Figure 3. The space of experienced rhetorical mastery, axis 1-2. Cloud of individuals and selected comments on the course.

Speakers, Writers, Talkers and Speechless

Based on their experienced rhetorical mastery in this space, we can identify four main rhetorical types (Table 4).¹¹ *Speakers* (17%) find every part of the course more

straightforward than the others and express higher confidence and satisfaction in their abilities as writers and public speakers (e.g. saying more often the theme of their speech was important, that pupils and teachers probably found their speech interesting, that it was well written and well delivered), and much more often find the course interesting and fun (they also more often wanted to win the competition).¹² The *Speechless* (25%) are very much their opposite, defined by having the strongest feelings of lacking the necessary abilities and motivation for the course and more often finding the experience unpleasant. The remaining two groups occupy a middle position regarding how difficult they found the process but differed by which aspects they felt most comfortable with. *Writers* (35%) found the writing of the speech generally easier than average but the delivery more difficult, while the opposite is true for the *Talkers* (23%). Talkers tended to show disinterest and boredom with the course, while writers appeared more interested. As these descriptions suggest, the four groups are opposites along the two axes in Figure 2.

Table 4. Characteristics of four clusters of experienced rhetorical mastery. Global and cluster averages. Only categories with significant test-values are displayed.

	Global	Speakers			
		Cluster	Talkers Cluster	Writers Cluster	Speechless Cluster
Experienced mastery (1-5)					
Inventio	2.7	3.5	2.2	3.0	2.2
Dispositio	3.0	3.8	2.6	3.3	2.4
Elocutio	3.0	4.2	2.6	3.2	2.1
Memoria	3.1	3.9	3.4		2.3
Actio	3.3	4.3	3.8	3.2	2.3
Course (% agree)					
Fun	21	38	15		14
Interesting	51	66	41	56	41
Educational	40	56			32
Boring	30	18	38		
Unpleasant	20	7		15	34
Own speech (% very much agree)					
Well delivered	20	48		14	8
Made me proud	29	54	22		21
A good speech	27	50			17
Interesting for the teacher	30	52			21
Interesting for the other pupils	23	40			14
Interesting for myself	43	61			
An important theme	60	72			
Girls (%)	60	52			66

The easier the pupils found the course, the more likely¹³ they were to say that their parents had a degree in humanities or social science or an income high above average, which are typical signs of upper-middle-class origins. Such differences also tended to persist when controlling for their language grades. E.g. children with both their parents in the lowest income category were, regardless of their grades, significantly more likely than others to find the experience an unpleasant one and to say that their speech was poorly written, badly delivered, of little interest to themselves or others, and on a not important subject.¹⁴ Showing signs of a concerted cultivating parenting style (Lareau 2011), pupils from socially privileged families also more often reported their parents as involved in their speechwriting and an oral culture at home likely favourable for learning persuasive use of language. Their parents were more often said to enjoy public speaking¹⁵, discussing societal issues with them, listening to their thoughts about the world and heeding their arguments. Those who found the course challenging were more typically of lower social origins and reported such traits of the parents less often.

Table 5. Chances for having selected characteristics of pupils and fathers by placement in the four clusters. Odds ratios (relative to odds for those among the “Speechless”).

	% in cat.	Speakers	Talkers	Writers
Girl	58%	-2,17**	-1,59+	-1,35
2nd or 3rd year	60%	-1,15	1,15	-1,47+
Grades (1-6, 6=best)				
Oral, 6	12%	6.96***	1.55	1.92
Oral, 5 or 6	56%	6.86***	2.33***	2.94** *
Written, 6	9%	9.13***	3.11+	4.10**
Written, 5 or 6	42%	2.20***	1.23	1.56+
Oratory culture in the family (father)				
Like public speaking	49%	1,68**	1,57++	1,59*
Has a job which require public speaking	39%	1,11	1,52+	1,05
Active in organisation	36%	1.74**	1.50 +	1.43
Do not speak Norwegian	14%	-1,45	-1,41	-1,61
“Many speeches” in large family parties	18%	1,34	1,13	-1,05
Parental style (father)				
Discuss societal issues with child	54%	1,99**	1,99**	1,24

	% in cat.	Speakers	Talkers	Writers
Listen to child's opinions about the world	59%	1,76*	1,94**	1,40
Listen to child's arguments	59%	2,33***	1,64	1,76*
Can discuss personal, difficult issues	40%	1,39	1,30	1,20
Can help me with homework	43%	1,45	1,73*	1,22
Helped with speech	27%	1,97*	1,61+	1,63+
Social inheritance (father)				
Master degree or PhD	36%	1,04	-1,3	1,74
Income high above average	13%	2,55*	1,4	1,87
Master Humanities or social science	6%	4,81*	3,82*	1,34
Master Economics, law or adm. edu.	11%	1,74	1,22	1,84
Master Natural science or technical edu.	14%	-1,61	-1,89+	-1,82+
Master Health or Social Studies edu.	5%	-1,64	-1,56	1,01

Sign: + p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Control for the school year and gender.

Talkers are more likely than Writers to have parents educated in humanities (children of teachers are especially likely to place in this group) or the social sciences, the markings of inherited cultural capital, while Writers' parents tend to have educations associated with high economic capital, e.g. medicine, law or economics. Whereas Speakers and Speechless generally map to higher and lower class origins, that is, the overall volume of parental capital, Talkers and Writers differ more in terms of parental capital composition. That we, simply by looking at what parts of the rhetorical training pupils experience as easier or more difficult, have roughly sketched the social space of classes (Bourdieu 1984; Rosenlund 2019) clearly argues for strong links between rhetorical mastery, public speaking and social inheritance.

Public and private

Given that the pupils' reactions to rhetorical training vary by social class, it is unsurprising that this social topos (place) is also linked to rhetorical topos, e.g. which subjects they prefer and feel comfortable talking about. A critical division here appears between the public and the private, and the universal and the personal - between subjects directed to debated issues in politics and the public sphere versus issues that concretely affect pupils' daily lives. When asked to choose from a list of subjects for giving a hypothetical speech, the higher the parent's educational level and income, the more likely pupils were to rank

political themes higher (and as less complex), and school, mental health and family issues lower (and more embarrassing).¹⁶ For many working-class pupils, there appears to be a rejection of partaking in the world of politics, a trait which is often observed among working-class groups (Gaxie 1978; Author 2023).

But some of the same is also true for girls. Girls were more likely than boys to be Speechless than Speakers, and more often Writers than Talkers (Table 5), the latter in line with common findings on gender differences in school (e.g. Lee 2014). Even if girls' language grades, both written and oral, on average, were significantly higher than the boys' (4.6 and 4.7 in written and oral, versus 4.1 and 4.5), boys found the course generally easier (except for coming up with ideas for a theme) and seemed to enjoy the oral speaking more, while at the same time more often expressing boredom and indifference. On the other hand, girls expressed more often pride in their written speeches but less in their oral delivery. Girls were also more likely to avoid 'politics proper' when choosing subjects (e.g. forms of governance or the electoral outcome), saying more often than boys that it was too complex and favoured subjects like mental health, body standards and gender discrimination. Girls were also more likely to say their shared "very personal" issues in their speech. In sum, these responses evoke traditional gendered patterns relating to politics and participating in the public sphere (Fraser 1990). Public speaking on an issue of personal importance, for girls more than boys, seems to involve a more strenuous crossing of the boundary between staying silent and speaking up in public. Reminiscent of Bourdieu (1984), gender differences tended to be less common among children from the upper classes than the lower. If both their parents had a master's degree, regardless of their language grades, girls were just as likely to be Speakers (generally finding the course easy) as boys but five times less likely if none of their parents had higher education. Similar intersections between class and gender can be found in finding the course interesting, fun or unpleasant, finding political subjects too complex for a speech and having confidence in the oral delivery.

On the social conditions for the art of rhetoric

For the adolescents forced to partake in the school course in public speaking, their reported experience varied a lot. Some found it easy, enjoyable and interesting, others quite the opposite. Also, the perceived difficulty of the rhetorical stages varied, and so did the subjects they chose and felt comfortable speaking about. The primary divide was with the general ease and comfortableness of the rhetorical process, and this tended to follow students' reported language grades, their parents' social class and favourable oral cultures in the home.

The socially privileged children were more competent and confident in their role as public speakers and more often seemed to find it enjoyable, interesting and fun. Public speaking appeared as something which comes more *naturally* for them, an ease which is linked to their grades but not fully explainable by them. While oral grades and confidence in their public speaking appear to be more dependent on parents' cultural than economic capital, and vice versa for written grades, writing and delivering a public speech were easier and more natural for children with any privileged social origin.

While some of this likely expresses more general traits of a habitus formed under social privilege - like higher self-confidence and feelings of self-worth, feelings of ease and naturalness in school settings (Bourdieu and Passeron 1990; Lareau 2011), the study also offers some evidence of the importance of language socialisation. Privileged children more often report a familial oral culture likely favourable to public speaking. They were likelier to say their parents enjoyed public speaking and did it as part of their work and that their big family gatherings were often filled with speeches. Their parents also appear to not only more often help their children with language assignments, but also to discuss social issues and reason with them, in what we, with allusion to Lareau (2011) might call a *concerted rhetorical cultivation*. In this way, teaching pupils public speaking does, in the case of upper-class children, appear clearly to some degree to teach “fish to swim” by exposing them to a use of language which they likely are already more familiar and at ease with than working-class children, who not only have to learn to speak in public, but also unlearn their long preparation for a life in public silence.

The second major divide in pupils’ experiences of the course was the varying felt ease of the oral delivery, which typically varied in reverse with the ease of writing the speech. While boys were usually more comfortable with the former and girls the latter, echoing the findings of Lee (2013), there were also signs that both oral family cultures and cultural capital in parents increased the chance of children being ‘talkers’ and more technical vocations in parents the chance for being ‘writers’. Also, the gender divisions (also regarding their subjects) appeared to be lesser among those with highly educated parents, which aligns with earlier findings that socialisation is more gender-divided in the working classes (Bourdieu 1984), also in the case of language (Kyratzis and Cook-Gumperz 2008).

While this exercise in the rhetorical arts took place in a school setting, it has broader sociological importance. Being well-equipped for public speaking via well-placed parents with a favourable linguistic culture is not just an advantage in schools. It is also a preparation for a probable future, which for the privileged includes not only higher education and its rewards but also, later, sharing the oral cultures of the powerful in society and speaking when others are listening. For the rest, silence awaits. Like for working-class children, this is also a more probable fate for girls in one of the most gender-equal countries in the world, a future of the home and hearth rather than the agora and the council.

Rather than rhetoric arts as something which for one is born a ‘natural’ (a charismatic ideology) or a set of skills which anyone can learn (a meritocratic ideology), rhetorical mastery in writing and speech appears as a social practice clearly marked by its particular mode of acquisition, of the social conditions of its early socialisation, and the social distance to the milieus and cultures typically associated with it (Bourdieu 1996). In this way, the study offers not just a case for the importance of family and class background for learning and practising the rhetorical arts in school. It also suggests the general importance of such socialisation in the formation of social classes, as a learned mastery or helplessness in important public and elite settings, and calls for a critical and sociologically informed *socio-rhetoric* as a challenge to many of the beliefs and pedagogy which surround this art, especially in its deliberative mode, which in the final instance is the art of social elites and a central practice in their domination.

Online supplement

<http://praktiskegrunde.dk/2024/wellbredonlinesuppl.pdf>

Notes

- ¹ In Aristotle's *Rhetoric* (2004), deliberative speech is one of the three rhetorical genres focused on persuasion to take a course of action. The other two genres are the epideictic (celebratory) and forensic (judicial).
- ² Course website (URL)
- ³ *Positional* families have a clear-cut authority structure, leading to 'specific, unambiguous role identities and relatively inflexible role performances' (Basil Bernstein 1971, 184). *Person-centred* families, in contrast, have looser authority structures and more emphasis on personal qualities, which tend to lead to 'ambiguous personal identity and flexible role performances' (Ibid.). In the first type of family, variety must be reduced to ensure cultural reproduction, while in the latter, it is encouraged (Basil Bernstein 1977, 125).
- ⁴ Note that Bernstein did not see working-class language as fundamentally deficient but being well-suited to other social worlds - with "its own aesthetic, a simplicity and directness of expression, emotionally virile, pithy and powerful and a metaphoric range of considerable force and appropriateness ... a beauty which many writers might well envy." (Basil Bernstein 1971, 54)
- ⁵ These scholars were not involved in the class courses but trained the school winners and judged the national competition.
- ⁶ The majority of the pupils appear to have answered the survey. On average, the school classes had 22 responses. Such classes usually have less than 30 pupils.
- ⁷ 82% of the pupils submitted a manuscript, 14% said this was not required.
- ⁸ The numbers add up to more than 100% as some held the speech more than once.
- ⁹ Interesting 53%, educational 37%, boring 30%, fun 20%, unpleasant 20%.
- ¹⁰ For this reason, "Memory" in Table 2 is represented by the single question of the difficulty of "remembering what to say".
- ¹¹ Euclidian ascending hierarchal clustering using the first three principal axes. Cluster variance after consolidation within 3.498 and without 5.136, Pseudo F 418.541.
- ¹² 38% of Speakers said they wanted to win. The same was true for 19% of the writers, 11% of Talkers and 12% of the Speechless.
- ¹³ Note that these estimates are likely highly deflated. Not only are pupils' guesses likely often inaccurate, but the statistical effects also tend to increase by the rarity of the category and multiply in combination with other favourable properties. There are also

gender effects: Having a highly placed father has more effect on boys than on girls, and vice versa for mothers.

- ¹⁴ Control for gender, school year and oral marks (1-6).
- ¹⁵ The chances for a parent being said to enjoy public speaking (details in the online supplement) increase with the parent's income and educational level, and are also more common among parents with degrees in non-technical subjects (esp. humanism for fathers and social science for mothers), suggesting the importance of cultural capital. Their parents are also more likely to be said to enjoy public speaking if they have a job which requires such speaking, are active in organisations, or come from a family where speeches are common at family parties.
- ¹⁶ See the online supplement for details.

References

- Flemmen, M., Hjellbrekke, J., Hovden, J. F., & Jarness, V. (2022). "Stability, transformation, and escalation: Norwegian classes and class boundaries 2008–2020." In Cédric Hugrée et al. (eds.), *Class Boundaries in Europe: The Bourdieusian Approach in Perspective*,
- Hovden, J. F. (2023). "Worlds apart. On class structuration of citizens' political and public attention and engagement in an egalitarian society." *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 10(2), 209–232. <https://doi.org/10.1080/23254823.2022.2090401>
- Hovden, J. F. (2024). "Well-Bred and Well Spoken. Online Supplement." <https://shorturl.at/hrY26>.
- Aristotle. 2004. *Rhetoric*. Translated by W. Rhys Roberts. Courier Corporation.
- Arnot, Madeleine. 2002. "Reproducing Gender?" *Politics, London*.
- Atkinson, Paul. 1985. *Language, Structure and Reproduction: An Introduction to the Sociology of Basil Bernstein*. Vol. 898. Psychology Press.
- Bakhtin, Mikhail. 2014. "The Problem of Speech Genres." In *Modern Genre Theory*, 82–97. Routledge.
- Bernstein, B. 1958. "Some Sociological Determinants of Perception: An Enquiry into Sub-Cultural Differences." *The British Journal of Sociology* 9 (2): 159. doi:[10.2307/587912](https://doi.org/10.2307/587912).
- Bernstein, Basil. 1971. *Class, Codes and Control, Volume 1*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bernstein, Basil. 1977. *Class, Codes and Control, Volume 3*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Boudon, Raymond. 1974. "Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society." ERIC.
- Bourdieu, Pierre. 1977. "The Economics of Linguistic Exchanges." *Social Science Information* 16 (6): 645–668. doi:[10.1177/053901847701600601](https://doi.org/10.1177/053901847701600601).
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction : A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Oxford: Polity Press.

- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2004. "The Peasant and His Body." *Ethnography* 5 (4): 579–599. doi:[10.1177/1466138104048829](https://doi.org/10.1177/1466138104048829).
- Bourdieu, Pierre, and Jean-Claude Passeron. 1990. *Reproduction in Education, Society and Culture*. [New]. London, : Sage.
- Calarco, Jessica McCrory. 2018. *Negotiating Opportunities: How the Middle Class Secures Advantages in School*. Oxford University Press.
- Cicero, Marcus Tullius. 2021. *On Invention—85 BC*. Good Press.
- Corsaro, William A. 2018. *The Sociology of Childhood*. Fifth Edition. Los Angeles: SAGE.
- Dæhlen, Marianne. 2015. "School Performance and Completion of Upper Secondary School in the Child Welfare Population in Norway." *Nordic Social Work Research* 5 (3). Taylor & Francis: 244–261. doi:[10.1080/2156857X.2015.1042019](https://doi.org/10.1080/2156857X.2015.1042019).
- Elstad, Jon Ivar, and Kari Stefansen. 2014. "Social Variations in Perceived Parenting Styles Among Norwegian Adolescents." *Child Indicators Research* 7. Springer: 649–670. doi:[10.1007/s12187-014-9239-5](https://doi.org/10.1007/s12187-014-9239-5).
- Fraser, Nancy. 1990. "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy." *Social Text*, no. 25/26: 56–80.
- Gaxie, Daniel. 1978. *Le Cens Caché: Inégalités Culturelles Et ségrégation Politique*. FeniXX.
- Gee, James. 2015. *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses*. Routledge.
- Goldthorpe, John H. 2007. "Cultural Capital: Some Critical Observations." *Sociologica* 1 (2). Società editrice il Mulino: 0–0. doi:[10.2383/24755](https://doi.org/10.2383/24755).
- Grignon, Claude, and Jean-Claude Passeron. 1989. *Le Savant Et Le Populaire*. Le Seuil.
- Gullestad, Marianne. 1984. *Kitchen-Table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, Marianne Nordli, and Arne Mastekaasa. 2006. "Social Origins and Academic Performance at University." *European Sociological Review* 22 (3): 277–291. doi:[10.1093/esr/jci057](https://doi.org/10.1093/esr/jci057).
- Ivinson, Gabrielle. 2018. "Re-Imagining Bernstein's Restricted Codes." *European Educational Research Journal* 17 (4): 539–554. doi:[10.1177/1474904117745274](https://doi.org/10.1177/1474904117745274).
- Kyratzis, Amy, and Jenny Cook-Gumperz. 2008. "Language Socialization and Gendered Practices in Childhood." *Encyclopedia of Language and Education* 8. Springer: 145–156.
- Lahire, Bernard. 2004. *La Culture Des Individus: Dissonances Culturelles Et Distinction de Soi*. Paris: La Découverte.
- Lamont, Michelle. 1992. *Money, Morals and Manners: The Culture of the French and American Upper-Middle Class*. Chicago: UCP.
- Lareau, Annette. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. Univ of California Press.
- Lee, Alison. 2013. *Gender, Literacy, Curriculum: Rewriting School Geography*. Taylor & Francis.

- Lignier, Wilfried. 2021. "Symbolic Power for Beginners: The Very First Social Efforts to Control Others' Actions and Perceptions." *Sociological Theory* 39 (4): 201–224. doi:[10.1177/07352751211050660](https://doi.org/10.1177/07352751211050660).
- Mauss, Marcel. 1934. "Les Techniques Du Corps." *Journal de Psychologie* 32 (3-4).
- Norway, Statistics. 2021. "Marks and National Tests, Lower Secondary School."
- Octobre, Sylvie, and Yves Jauneau. 2009. "Tels Parents, Tels Enfants ? : Une Approche de La Transmission Culturelle." *Revue Française de Sociologie* Vol. 49 (4): 695–722. doi:[10.3917/rfs.494.0695](https://doi.org/10.3917/rfs.494.0695).
- OECD. 2022. *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Rosenlund, Lennart. 2019. "The Persistence of Inequalities in an Era of Rapid Social Change. Comparisons in Time of Social Spaces in Norway." *Poetics* 74. doi:[10.1016/j.poetic.2018.09.004](https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.09.004).
- Strømme, Thea Bertnes. 2021. "Educational Aspirations and Decisions in Barcelona, Spain and Bergen, Norway: The Significance of Class and Class Fractions." *Journal of Youth Studies* 24 (3): 404–425. doi:[10.1080/13676261.2020.1741526](https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1741526).
- Sturlason, Snorre, and Ivar Mortensson-Egnund. 1964. *Edda-Kvede. Norrøne Fornsongar*. Oslo: Samlaget.
- Vandebroeck, Dieter. 2021. "Making Sense of the Social, Making the 'Social Sense': The Development of Children's Perception and Judgement of Social Class." *Sociology* 55 (4): 696–715. doi:[10.1177/0038038520977803](https://doi.org/10.1177/0038038520977803).
- Willis, Paul E. 1978. *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. London: Routledge.

På banen og på sidelinjen

Forældreorienteringer, idræt og børn med psykiatriske diagnoser

Maia Hauch & Christian Sandbjerg Hansen

Abstract

With the increasing diagnosis of children and young people, leisure activities have also been recognised as an important arena for inclusion. Politicians and organisations are increasingly focused on ensuring that children and young people "with disabilities and psychiatric diagnoses" benefit from the joys of sport. Parents of children with "special needs" are key players in children's everyday lives, but also an overlooked group of participants in children's leisure lives. In this article, we focus on how parents of children with diagnoses such as ADHD and autism understand and engage in their children's leisure time. We draw on ethnographic fieldwork in basketball activities in both associations and special schools and on a concept of parental orientations. We argue that gender and class in different ways structure parental orientations in everyday life in general, but also in the sporting arena and on the sidelines.

Keywords

Basket, diagnosis, parents, leisure activities, Bourdieu

Indledning

Idræt er vedvarende og (måske) tiltagende blevet lanceret som løsning på en lang række sociale, pædagogiske og sundhedsmæssige problemstillinger. Som befolkningspolitisk foranstaltning fremhæves idræt for sin dobbelte karakter af både at være sjovt og nyttigt (Hansen 2010). Idræt fremhæves med andre ord ikke bare for sin "selvstændige værdi og glæde", men også for en række "sidegevinster" af social, pædagogisk og sundhedsmæssig karakter, som f.eks. at idrættens "positive betydning for samfundet er enorm", at den er "et af de væsentligste kulturbærende lag i samfundet, et fundament for vores politiske kultur",

demokrati og sociale sammenhængskraft (Kulturministeriet 2009b: 4; se også Kulturministeriet 2009a, 2014, 2016).

Imidlertid problematiserer politikere, organisationer og forskere også, at ”socialt udsatte grupper” i mindre grad end ”resten af befolkningen” dyrker idræt, selv om ”netop disse grupper” ellers kan ”have fordel af at høste de væsentlige kulturelle, sociale og sundhedsmæssige gevinster, som idrætsdeltagelsen kan give” (Kulturministeriet 2009b: 5, se også Andersen 2022; Ibsen m.fl. 2012). Med den stigende psykiatriske diagnosticering af børn og unge er der tillige kommet et øget politisk og organisatorisk fokus på at inkludere børn og unge ”med funktionsnedsættelser og psykiatriske diagnoser” i idrætsaktiviteter (Madsen 2021; Socialstyrelsen 2017; Socialstyrelsen og Sundhedsstyrelsen 2015). Fritidslivet og idrætsaktiviteter er blevet udråbte som vigtige arenaer for inklusion af det stigende antal børn og unge med diagnoser som Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) og autismespektrumforstyrrelse (ASF) (Andersen 2022; Bentholt 2013; Kissow 2013; Pilgaard m.fl. 2022).¹ Mantra som ”Idræt for alle” indgår således som del af et større integrationistisk projekt, der søger at binde nationen sammen, ikke bare på tværs af idrættens ”bredde og elite”, men også på tværs af forskellige samfundsmæssige grupper (Anderson 2008; Dahlstedt og Ekholm 2021; Hodge og Runswick-Cole 2013; Ibsen 2021).

Forældre til børn med ”særlige behov” er centrale aktører i børns hverdagsliv, men også en overset gruppe deltagere i børns fritidsliv. I denne artikel fokuserer vi derfor på, hvordan forældre til børn med diagnoser som ADHD og autisme forstår og forholder sig i deres børns fritids- og idrætsliv.

Forskningslandskab

Forældres involvering i deres børns fritidsliv er generelt et underbelyst område. Den soci- alvidenskabelige viden om forældre til diagnosticerede børn og unge er først og fremmest fokuseret på etablerede institutioner som skole og daginstitution (Kjær 2021; Tegtmeyer, Hjørne, og Säljö 2018), på forældres erfaringer af og konkrete (sam)arbejde med forskellige sociale institutioner (Farrugia 2009; Francis 2012; Moesby-Jensen og Moesby-Jensen 2016; Moesby-Jensen, Schmidt og Krab 2023; Rasmussen, Pedersen og Pagsberg 2020; Thomas 2021; Wilhelmsen og Nilsen 2015), og på de generelle politiske, sociale og økonomiske betingelser ”liv med handicap” leves under (Falster 2021; Falster og Ringø 2022; Fristrup 2023; Runswick-Cole 2013). Disse studier viser groft sagt, at sådanne forældreskaber og særligt moderskaber præges af opdragelsesmæssige udfordringer, udmattende ansigt-til-ansigt relationer, ekstensiveret stigmahåndtering og et omfattende og nedslidende arbejde med (og ind og ud af) forskellige hjælpeinstitutioner (Blum 2015; Litt 2004; Malacrida 2003). De viser også at kontekster som diagnosekultur, neoliberal *ableisme* og en besparelsesorienteret velfærdsstat præger forældreskabet med byrdefulde forhandlinger med og komplekse navigationer i et ”system”, der af forældrene opleves som mangelfuldt, ufleksibelt og fjendtligt, og hvor en medicinsk diskurs bruges aktivt som copingstrategi, men også fører til følelse af skyld og selvbebrejdelse (Farrugia 2009; Goodley 2014; Thomas 2021).

Resultatet er, at familien drænes for ressourcer og at arbejde, helbred, økonomi og sociale relationer påvirkes negativt (Amilon, Østergaard og Olsen 2021; Findling, Barnoy og

Itzhaki 2023; Gray 2003; Hayes og Watson 2013). En række studier viser, at forældres forhold til børnenes diagnoser hænger sammen med både køn og klasse.² Selv om fædre er mere ambivalente end mødre i forhold til deres børns diagnoser, og selv om middelklassefædre mere end arbejderklassefædre ser ud til at tage aktiv del i sådanne forældreskaber, så er det særligt mødre, der holdes ansvarlige for deres børns udvikling og trivsel, og som føler sig pressede til at udøve et (tids- og arbejds)krævende og følelsesmæssigt byrdefuldt moderskab (Francis 2012; Litt 2004; Olsvold, Aarseth og Bondevik 2019). Samtidig ser det ud til, at arbejdermødre befinder sig i en svær og usikker situation, har sværere ved at navigere i ”systemet” og oftere møder bebrejdelser og disciplinerende indgreb, mens middelklasse-mødre har bedre muligheder for at tilvejebringe og aktivere ressourcer, der giver adgang til hjælp og støtte, herunder bl.a. den aktive brug af diagnoser og medicinsk viden. Selv om Laurin (2021) finder, at en privilegeret klasseposition ikke er en garanti for hjælp og støtte (se også Blum 2015), så finder hun samtidig et klart klassemønster. Middel- og overklasse-mødre ser således ud til at kunne aktivere ressourcer af social, økonomisk og kulturel karakter, som letter den sociale situation og vedligeholder den sociale position. F.eks. har de lettere ved at gå ned i tid, ved at trække på relevante netværk med viden om sundheds- og skolesystemet og de opsøger i højere grad også specialskoler, medicinsk viden mv. Omvendt har mødre i de nedre områder af middelklasserne og arbejderklassen sværere ved at klare sig økonomisk, ikke de samme forudsætninger ift. nedsat tid, betaling for privat pasning, sociale netværksressourcer mv., ligesom følelser af kulturelt mindreværd, bl.a. i mødet med skolesystemet, f.eks. gør, at de i højere grad føler sig forpligtede til at acceptere mødeaftaler, selv om de ikke passer og selv om de influerer negativt på bl.a. deres arbejdssituation.

Når det kommer til børn og unges fritidsliv og idrætsdeltagelse er den forskningsmæssige viden relativt begrænset og primært fokuseret på idrætsaktiviteter for ”kriminalitets-truede”, ”udsatte børn og unge i udsatte boligområder”, ”foreningsløse børn” mv. (Andersen 2004; Anderson 2003; Christensen og Christensen 2022; Dahlstedt og Ekholm 2021; Kelly 2011; Madsen 2012; Sand 2019) og på børn og unge med primært fysiske funktionsnedsættelser (Andersen 2020, 2022; Kissow 2013; Kissow og Klasson 2021; Madsen 2021).

På tværs af disse studier er der et gennemgående fokus på ”barrierer og muligheder” og på ”potentialer og fordele” ved forskellige ”målgruppers” idrætsdeltagelse og aktivitet (Andersen 2022; Pilgaard m.fl. 2022; Skrubbeltrang m.fl. 2023). Disse studier viser, at børn med funktionsnedsættelser generelt deltager mindre – særligt i holdidræt og særligt børn med såkaldt usynlige funktionsnedsættelser, dels på grund af manglende tilbud, plads, hjælp og viden blandt foreninger og trænere, dels på grund af manglende viden om eksisterende tilbud, men især på grund af omgivelsernes manglende tilpasning til børnenes funktionsnedsættelser. F.eks. fremhæver Pilgaard m.fl. (2022), at forældre ofte føler sig ubekvemme på vegne af børnene, og af frygt for at børnene ikke ”passer ind”, eller ikke kan håndtere at indgå i idrætsfællesskaber, afholder sig fra at lade børnene deltage. En generel *ableisme* ser således ud til at fremme eksklusion, mobning, oplevelser af ikke at passe ind og følelser af at ”det er svært”, frygt, ensomhed og frustration. Omvendt viser f.eks. Andersen (2022:14), at forældrenes oplevelser af barnets ressourcer, at forældre selv

har været aktive idrætsudøvere, at de er positive ift. fritidsaktiviteter virker som fremmende faktorer for børnenes idrætsdeltagelse. I et større litteraturstudie konkluderer Kissow og Klasson (2021) desuden, at deltagelse i idrætsaktiviteter og foreningsliv kan fremme følelse af at høre til og social inklusion mere bredt – selv om det også kan forstærke stigmatisering og eksklusion. (Madsen 2021: 21-22) antyder ydermere, at forældre til børn med funktionsnedsættelse generelt er meget ”til stede under aktiviteterne”, både som deltagere og medhjælpere og som sparringspartnere.

I denne artikel placerer vi os mellem studier, der fokuserer på forældres ”institutionsarbejde” og studier, der fokuserer på idrætsaktiviteter for og med børn og unge med diagnoser som autisme og ADHD. Med udgangspunkt i et etnografisk studie af basketballtræning i regi af specialskoler og specialhold i forskellige byer undersøger vi forældres forståelse af og involvering i deres børns idrætsaktivitet.

Metode: Børnebasket som fokus

I 2020 igangsatte BørneBasketFonden³ et forsknings- og udviklingsprojekt, der skulle undersøge mulighederne for, og hvad der sker, når det forsøges at etablere inkluderende fællesskaber i forbindelse med basketballundervisning på specialskoler og i basketballforeninger med etablerede hold ”for børn med særlige behov”.⁴

Basketball er skabt i USA i slutningen af 1800tallet og introduceret i Danmark af amerikanske soldater i kølvandet på anden verdenskrig (Danmarks Basketball-Forbund blev etableret i 1947) (Beldon 2020). Basketball har udviklet sig globalt som en af de største sportsgrene i verden og selv om den stadig er en forholdsvis lille sportsgren i Danmark, så er den i kraftig vækst. Således er medlemstallet steget med godt 76% fra 12.350 i 2014 til 21.740 i 2022, mens det samlede antal medlemmer af idrætsorganisationer blot er steget med 3,75% i samme periode.⁵ Sammenlignet med ”de store” idrætsgrene som fodbold (382.630), gymnastik (288.900) og håndbold (258.130) er der dog stadig tale om en mindre idræts- og sportsgren. Desuden er basketball kendetegnet ved at have en større andel medlemmer i byerne og i aldersgruppen 13-18 år. Basketball er også lille om end i vækst, når det handler om idræt og sport for såkaldt ”udsatte” grupper og ”børn og unge med særlige behov”. Måske på grund af basketballs kulturhistoriske anknytninger til amerikanske byer – og symboler som urbanitet, street, ghetto – og til amerikanske soldaters indflydelse på sportens udbredelse fra midten af 1940erne har den været udbredt i sammenhæng med henholdsvis gadeidræt (ofte for ”kriminalitetstruede unge” og i ”udsatte boligområder”) og parasport (særligt kørestolsbasket). For børn og unge med autisme og ADHD-diagnoser er den først i de senere år begyndt at etablere sig og aktuelt tilbyder 12 basketballklubber hold til disse børn og unge – sammenlignet med svømning, hvor der udbydes 78 svømmehold og Lykkeligas over 80 håndboldhold.

Fra efteråret 2022 til efteråret 2023 har vi⁶ udført etnografisk feltarbejde på to specialskoler og i fem basketballforeninger, hvor der har været hold for børn med særligt autisme- og ADHD-diagnoser.⁷ I udgangspunktet gik vi eksplorativt til værks og observerede bredt, hvad der gik for sig før, under og efter træning. Vi hang ud i gymnastiksale og haller, både som betragtere og som deltagere, og havde uformelle samtaler med børn, forældre, trænere, pædagoger og lærere. Som feltarbejdet udviklede sig, begyndte vi at have en mere ”rettet

opmærksomhed” på forældrene⁸ og at være mere direkte spørgende i samtaler på sidelinjen – på bænke, gulve, siddepladser osv. – mens vi fulgte med i børnenes træning. Vi talte bredt om forskellige emner, men særligt om hverdagslivet, børnene, diagnoser, foreningsliv og baskettræning, og spurgte til de tanker og overvejelser forældrene gjorde sig og de måder, de håndterede deres livssituation. Vi har desuden foretaget mere formelle interviews med 11 forældre, ni trænere, tre pædagoger og en lærer.⁹

I denne artikel trækker vi på den del af det empiriske materiale, der stammer fra de tre basketballklubber, hvor forældrene er med i hallen, og fra forældreinterviewene. De tre klubber var placeret i tre forskellige kommuner, som vi kategoriserede som henholdsvis to rigere og en fattigere kommune baseret på kommunernes gennemsnitlige disponible indkomst (og sekundært på kvartererne, som klubberne rekrutterede fra). I de to rigere kommuner rekrutterede klubberne henholdsvis primært fra den øvre middelklasse og fra en mere jævnt fordelt klassebaggrund. I den fattigere kommune rekrutterede basketklubben primært fra de nedre dele af det sociale rum. De formelle forældreinterviews er foretaget i de to klubber, der er placeret i de mere privilegerede kommuner. Otte af forældrene er mødre, mens tre er fædre, alle i alderen fra midt-tredive til midt-halvtredserne. Fem kan kategoriseres som øvre middelklasse, tre som middelklasse og tre som arbejderklasse.¹⁰

Teori: Forældreorienteringer

For at sætte fokus på de måder forældre til børn og unge med en psykiatrisk diagnose orienterer sig i fritidslivet, særligt altså basketaktiviteter i regi af både skole og klub, henter vi inspiration fra Bourdieus habitusbegreb (Bourdieu 2000). Habitusbegrebet er Bourdieus måde at indfange menneskelige praksisformer i deres mangfoldighed og *fuzziness*, dvs. at indfange hvordan handlinger kan være regulerede uden at være produktet af en regelunderkastelse. Med habitusbegrebet forsøger Bourdieu at overkomme mekanistiske og voluntaristiske handlingsforklaringer, dvs. dels teorier som forklarer handlinger som direkte determinerede af en social struktur og dels teorier som fokuserer på de ”frie valg” en aktør træffer (Bourdieu 2000: 138). Som dispositionel handlingsteori sætter habitusbegrebet fokus på den socialiserede aktør, den agerende, som er formet af bestemte livsbetingelser, og dennes konfrontation med en given virkeligheds krav og begrænsninger.

Med habitus betegner Bourdieu ”et system af varige og transponerbare dispositioner, der ved at integrere alle tidligere erfaringer til enhver tid fungerer som en *oplevelses-, en vurderings- og en handlingsskabelon*” (Bourdieu 2005: 202). I den forståelse er *praksis* resultatet af en dialektisk relation mellem en social situation og den individuelle og kollektive historie, som er aflejret i kroppen. Habitus er med andre ord et generativt princip, handlingsfrembringende, men også en social kapacitet, som varierer med tid og sted og dermed også med de magtforhold og positioner, der strukturerer en given situation (Bourdieu 2000: 139). Med habitus kan vi sætte fokus på fornemmelse og praktisk sans, men også på de nødvendigheder, der er indskrevet i spillets struktur, på de begrænsninger og krav, som bestemmer spillets regler og som er imperative for dem, der gribes af spillet (Bourdieu og Lamaison 1986: 113).

Vores ærinde her er ikke at analysere de forskellige forældres habitus i deres helhed eller deres ”smag” for basketball specifikt, men snarere at bruge habitusbegrebet til at

indfange de forskellige strategier, forældrene anlægger i deres håndtering af deres børns fritidsliv, og altså særligt deres sports- og idrætsaktiviteter i form af basketballtræning. Når vi fokuserer på de måder forældrene orienterer sig på, så er det med habitusbegrebet, altså en måde at fokusere på de kategorier, drivkræfter og ressourcer, som de aktiverer og sætter på spil i forbindelse med disse idræts- og sportsaktiviteter. Vi fokuserer altså ikke så meget på hverken basketspillets formelle og uformelle regler som et reguleret socialt univers, på basket som felt eller præference, eller på hvordan forældre lærer at være basketforældre som på hvordan forældrene agerer, anskuer og opdeler basket og baskettræning for deres børn og unge, involverer sig i det, investerer tid og energi i det.

I det følgende fokuserer vi først på forældrenes orienteringer i hverdagslivet, deres beskrivelser af diagnoseprocessen og det at blive forældre til et barn, der får en psykiatrisk diagnose. Dernæst fokuserer vi på forældrenes generelle orienteringer i fritids- og idrætslivet og til sidst på deres måder at involvere sig i børnenes basketballtræning.

Det specialiserede hverdagsliv

Det er eftermiddag og jeg venter sammen med en gruppe forældre og børn på at komme ind i gymnastiksalen, hvor baskettræningen skal finde sted. En mor diskuterer med sin søn om han skal til træning eller ej. Sønnen råber, ”nej, jeg gider ikke”. Moren forsøger at berolige ham og siger, ”jamen, det skal du, du er jo glad, når du er i gang”. Da drengen har fået sine sko på, sætter han sig på gulvet og siger, ”jeg gider ikke!” Moren ser på en anden forælder og siger, ”ja, vi glemte altså pillen i går. Det kan mærkes”.

Som så mange andre studier af forældre til og familieliv med børn, der af den ene eller anden grund diagnosticeres, fortæller forældrene i vores studie også om omvæltede familieforhold og et ”ramt” hverdagsliv (Kjær 2021; Moesby-Jensen m.fl. 2023). De fortæller om at skulle erkende og acceptere, at ”der var noget galt”, at ”der er et eller andet”, at barnet ”begynder at udvise nogle ting”, ”som ikke var helt normal adfærd”, og om at ”omstille”, ”tilpasse” og ”indstille” sig på de nye og ”anderledes” omstændigheder. Forældrene beskriver gennemgående de lange udrednings- og diagnoseforløb som følelsesmæssigt belastende eller byrdefulde. En mor i midten af 30erne fortæller f.eks. følgende om at føle sig ”slået tilbage”:

På et tidspunkt finder vi ligesom ud af, at det går bare ikke på den skole. Det hænger ikke sammen. Det er ikke holdbart for hverken hende eller dem hun går i klasse med. Eller lærerne. Det var faktisk ret kaotisk... Men vi kommer ret hurtigt ud i psykiatrien, kommer i snak med en rigtig-rigtig-rygtig dygtig psykiater, som faktisk stadig er inden over os som familie, altså, selvfølgelig primært min datter. Og han nævner så det her infantile autisme, og der blev jeg sgu lidt slået tilbage. Altså, det der med, med nederlag. Og med følelsen af ikke at slå til, altså, som forældre. Eller, ja altså det der med. Jeg tror også det var fordi jeg tænkte: Hvorfor fanden har jeg ikke set det? Infantile Autisme det er jo sådan rimeligt -. ... Forløbet har jo været langt, men det tager jo bare lang tid, og de er stadig lidt i tvivl om det kun er det [autisme]... Så det har været hårdt, rigtigt

hårdt. Men det er jo også bare fordi det er så bekymrende, at gå der og bekymre sig om ens barn, og hvordan de har det. Og det blev jo også sådan noget med at når hun var i skole, så gik jeg også og var bekymret om: går det nu godt, lærer hun noget, forstyrrer hun nogle. Og det har også taget rigtig meget fokus fra mine andre børn. Så det har jo også været noget, jeg har skulle arbejde meget med, at have et barn med nogle udfordringer, som ikke passer ind i normalen. Og ja, det synes jeg, faktisk er lidt et nederlag. Men ja, det er svært, det her. Så det har været svært for os som familie. Ja, det er faktisk lidt svært at tale om -. (Mor, middelklasse, midt-30erne)

Som i dette eksempel fortæller mange af forældrene, at det både har været og stadig er ”hårdt”, ”svært”, ”kaotisk” og ”opslidende”, at situationen skaber nervøsitet, spekulation og bekymring om både nutid og fremtid. Mange fortæller også, at de har svært ved at huske, at ”det hele bliver også lidt et sort hul for mig”, ”jeg kan faktisk ikke helt huske det”, ”det er sådan en lidt sløret tid i mit liv”. Som i mange andre analyser af erfaringer hos forældre til børn med ADHD og autisme, fortæller forældrene i vores studie også om, at situationen påvirker parforhold, familie- og venskabsrelationer, helbred, arbejde og hverdagslivet generelt. Forældrene fortæller således om stress og sygemeldinger, om at sætte sig selv til side, om at miste venskaber og om at hele familien bliver ”begrænset”, ”påvirket” og ”ramt” af diagnosen.

Min datter har jo perioder, hvor hun er meget hjemme, hvor det at komme afsted kan være, meget svært for hende, og hun bliver meget ked af det og frustreret, og det er klart, at det har jo betydning for vores liv ikke? For vi bliver jo påvirkede over det, det er jo klart. Jeg synes faktisk, det kan være hårdt det der med, jeg kender jo mange, hvor teenagerne ikke gider i skole, men det her jo ikke bare ”jeg gider ikke i skole”, det kan være alt muligt, altså hendes humør og følelser kan være meget påvirket, og det gør også mig ked af det. Så det nærmest også er svært for mig at passe et arbejde, ikke? (Mor, middelklasse, start-40erne)

Moesby-Jensen og Moesby-Jensen (2016, 2019) skriver, at både forældre og socialrådgivere i deres studie ofte omtalte deres forhold som ”en kamp”, men selv om forældrene i vores studie også beskriver omkostningsfulde forløb og situationer, så er de gennemgående mindre entydige. F.eks. beskriver mange diagnoseforløbet som præget af både frustration og lettelse. På den ene side er der mange beskrivelser af selvbebrejdelse, af at føle sig som et nederlag, en fiasko, udkørt og af at føle sig angrebet og sat i bås som f.eks. ”pylremor” eller ”enlig mor”. På den anden side beskriver mange, at de er ”blevet godt behandlet”, at de fagprofessionelle er ”dygtige” og at de selv er blevet ”godt hjulpet” og ”beroliget”.

Det er tydeligt i vores empiriske materiale, at forældrene alle er på hårdt arbejde, men også, at de i håndteringen af det omvæltede hverdagsliv har forskellige ressourcer at mobilisere og aktivere alt afhængig af deres sociale position. Således ser det ud til, at særligt middelklasse- og øvre middelklasseforældre har betydningsfulde kulturelle ressourcer at trække på. Det gælder både at have de kulturelle forudsætninger som f.eks. indgående kendskab til specialiserede sprog som jura og psykolog, og til uddannelsessystemet og

lægevæsenet, en generel følelse af at kunne navigere i systemet og af at være i stand til at kunne påvirke processens retning: ”Jeg kender mine lus på gangen, så jeg ved hvilke knapper man skal trykke på”; ”det skete først, da vi begyndte at presse på”, ”det [offentlige system] gad vi ikke vente på, så vi henvendte os selv til en privat børnepsykiater”. Tæt forbundet til disse ressourcer er også økonomiske, som f.eks. muligheden for at gå på nedsat tid, ansætte privat børnepasning, lektiehjælp osv., såvel som sociale netværk, der giver adgang til væsentlige kulturelle ressourcer, som når en mor fortæller, at ”det er klart, at vi måske er foran på point, når hele [læge]familien ved hvad de taler om”. Til forskel herfra er forældre i mere dominerede positioner mere afhængige af den nære familie – særligt bedsteforældre – til at agere aflastning gennem børnepasning, ligesom de ikke har samme økonomiske ressourcer til private ordninger og kulturel overlegenhed til at forme systemet og formulere systemkritik – ”jeg har ikke rigtigt taget stilling til, at jeg skulle være uretfærdigt behandlet”, ”jeg ved ikke rigtigt, hvad det egentlig er, jeg sådan skulle være utilfreds med”. Som en mor i et såkaldt ressourceforløb fortalte:

Økonomien, det er pissesvært, det hænger mig langt ud af halsen. Jeg er virkelig i sådan en situation, hvor jeg vender hver en 25-øre. Og det har jo stor betydning for min familie, eller for mig og min søn. Også i forhold til at lave ting, og fritiden. Det der med, det koster penge... Jeg kunne godt tænke mig, at der kom lidt mere styr på min økonomi, eller sådan. Ej, jeg vil faktisk ikke sige, at jeg ikke har styr på det, men vi har jo bare ikke særligt meget. Og det er jo også det der med, når man er enlig... Jeg synes, det er svært. Jeg synes faktisk det er lidt hårdt at være i. Altså, det der med at have et barn med nogle udfordringer, og selv have nogle udfordringer. Men så bliver det bare sådan lidt en ekstra opgave, at man hele tiden skal rode med sin økonomi. (Mor, arbejderklasse, start-30erne, psykiatrisk diagnose).

I sit studie af ADHD-diagnosticerede børns mødres reproduktionsstrategier konstruerer Laurin (2021: 208-16) tre idealtypiske indstillinger til diagnosticering, hverdagsliv og skole, som er relaterede til mængden og sammensætningen af mødrenes ressourcer og livssituation. Den ene kalder hun ”forståelse og omsorg understøttet af ekspertviden”, hvor mødrenes informationskapital, deres medicinsk-psykiatriske viden, blev aktiveret og gjorde at mødrene i høj grad forstod deres børn ud fra diagnosen og forsøgte at opdrage i overensstemmelse med denne. Den anden indstilling kalder hun ”kritisk og distanceret”, hvor mødrene aktiverer deres kulturelle kapital – særligt i form af lange uddannelser specialiseret socialvidenskab – og tager afstand fra den medicinske ekspertviden og forståelsen af børnene i lyset af diagnosen. Den tredje indstilling kalder hun ”underkastelse”, hvor mødre med relativt lille kapitalvolumen mere passivt accepterede ”eksperternes” beslutning og mere sporadisk brugte diagnostiske kategorier uden at kunne aktivere relevante ressourcer til enten at ”gå ind i” eller ”gøre modstand” mod diagnostiske forståelser og forklaringsrammer på børnene, opdragelse, skolevalg osv.

Laurins pointe er bl.a., at for alle tre indstillinger ændrede diagnosen måderne, hvorpå mødrene forstod og forholdt sig til deres barn, men at mødrene på forskellig vis aktiverede ressourcer, der påvirkede diagnosens sociale betydning. Disse tre idealtyper er

genkendelige i vores materiale som det vi kalder en opsøgende, en skeptisk og en afventende forældreorientering.

De opsøgende forældre er kendetegnede ved selv at have initieret diagnosticeringsprocessen, det er dem selv, der ”ser de første tegn” og aktivt henvender sig til fagprofessionelle. De beskriver ofte sig selv som det aktive subjekt i processen hen imod barnets diagnose, ”jeg så”, ”jeg gjorde”, ”det går op for mig”, og de ”presser på” og ”går til dem”, udfordrer, spørger og sætter spørgsmålstejn, ofte også selv om omgivelserne ikke ”kan se noget” – ”jeg tager fat i læreren”, ”jeg gik til børnepsyk”, ”jeg sagde direkte ’hvad vil i gøre ved det, hvad vil i gøre ved det?’”. De er generelt positivt indstillede overfor medicin, specialskoler og særtilbud, hvilket de typisk begrundes med ”det rigtige fokus” og ”får den rette hjælp”. De opsøgende er altovervejende kvinder fra de øvre dele af middelklasserne og de anvender deres kulturelle og økonomiske kapital i betydelig grad i forsøget på at styre forløbet og hverdagslivet i den retning, de ønsker.

Den skeptiske forældreorientering er mere tvetydig i beskrivelser af og indstilling til barnets diagnose. Disse forældre fortæller ofte om processen med sig selv som subjekt, men oftere er det på fagpersoners initiativ (”selv om jeg nok godt vidste det”, ”jeg havde det på fornemmelsen”), de fremstår mere uafklarede på om ”der nu også er noget”, om ”diagnosen nu hjælper”, flere udtrykker bekymring for ”diagnosesnak” og ”den stigende diagnosekultur” og er i det hele taget påpasselige og tilbageholdende med at beskrive barnet som ”særligt” eller som havende ”særlige behov”. De er bekymrede for, at specialskole og særtilbud gør barnet ”dummere” eller ”mere særligt” end ”godt er”, de ser diagnosen som noget der kan stemple og sætte i bås snarere end at hjælpe, de siger ofte at barnet ”bare er barn”, ”han er bare en dreng med krudt i røven, det havde jeg også selv da jeg var barn” og at lærere og andre (”man”, ”de”) ”skal slappe lidt af”. Flere fortæller også om ”helst at ville have” barnet ud af medicin selv om ”det er lettere sagt end gjort”, og ofte betoner de også andre forhold som væsentlige og som de synes ”diagnoser, diagnoser, diagnoser” glemmer eller overser, som f.eks. terapi, fællesskaber, andre aktiviteter, venner og gode sociale relationer. Ofte fortæller de om diskussioner og konflikt i parforholdet omkring barnets diagnosticering, men i vores materiale er det typisk mænd og middelklassekvinder, der bærer en skeptisk orientering, og de mobiliserer betydelige særligt kulturelle ressourcer til at problematisere, bremse, dæmpe og udsætte diagnosen.

Den afventende forældreorientering er generelt præget af mere fatalistiske dispositioner, af at fagprofessionelle initierer og styrer processen, og at der generelt er ”ro på” hverdagslivet, at ”tingene fungerer fint” og at man ikke igen ”falder ned i sådan et sort stresshul”. Ofte siger disse forældre, at de ”ikke tænker så meget over det”, sætter deres ”lid til at andre har styr på det”, at ”dem som er omkring os, har sat sig ind i det, de ved hvad det handler om og hvad der skal til”, og at ”hvis de har behov for at sige noget, jamen, så siger de det vel til mig”. De formulerer typisk håb snarere end krav, usikkerhed og nervøsitet mere end eksplicit kritik, og de problematiserer i højere grad egen situation end andres handlinger eller institutionelle mangler og forhold. Selv om de også kan udtrykke bekymring om diagnosens potentielle skadevirkninger, som at barnet bliver sat i bås, og en enkelt mor fortæller også skamfuldt, at medicinen er god fordi barnet bliver mere roligt, ”bliver *downet* lidt”, så undskylder de også, at de ”ikke ved nok om det” og de er generelt glade for, at der

er en ”forklaring”, ”det har været meget rart at der ligesom er en forklaring på hans urolighed”. I vores materiale er det særligt arbejderklasseforældre med begrænsede kulturelle og økonomiske ressourcer, der ofte tager imod det, de tilbydes, ”det kunne måske være meget godt”, lader tingene ske, og hovedsageligt orienterer sig mod ”at være i det” og at ”det giver noget ro”.

Selv om forældrene har forskellige ressourcer at iværksætte til at orientere sig i det omvæltede hverdagsliv, er det gennemgående, at de så at sige skal lære at være forældre til et barn (eller flere børn) med ”særlige behov”, ”udfordringer”, en psykiatrisk diagnose. Barnets ”særlige behov” bliver en slags prisme for barnet og forældreskabet. Med Bourdieu kan man sige, diagnosen bliver distinktiv, dvs. et socialt anskuelses- og opdelingsprincip, der skelner mellem det normale og det specielle, det almene og det særlige, og at disse forældre lærer at se sig selv og deres barn som nogle af de særlige, hvilket skaber nogle særlige dilemmaer, ikke ift. diagnosen som sådan, men også ift. opdragelsesform, skolevalg, medicin og fritiden. Mange af forældrene fortæller således også om, at det specialiserede hverdagsliv for både de opsøgende, skeptiske og afventende er en balancegang mellem det normale og specielle:

Det har altid været lidt svært med A, fordi hun, hvordan kan man sige det. Altså hun jo nok altid har været lidt sådan speciel, eller særlig, eller hun, hun. Hun har altid haft lidt sådan, det er svært at forklare, men ja... Altså. Man kan jo godt se på min datter, at hun har nogle issues. Øhm. Hun har jo også sådan, ikke det bedste sprog. Det kan også godt være, at det er fordi, jeg ved det, men jeg kan godt, altså, jeg synes godt, at man kan se på hende, at der er nogle ting... Nå ja. Ja og det er det, jeg synes, er lidt svært fordi, jeg er faktisk heller ikke så meget for at gøre A mere speciel, end hun er i forvejen, du ved, hvad jeg mener ... Og jeg er lidt forvirret om det der med, jamen om jeg synes det giver mening. Altså hun går hele tiden på specialskole, og alt muligt skal jeg så også sende hende på et specialhold, så hun kan blive endnu mere speciel. Øhm. Eller skulle jeg prøve at finde et sted, hvor hun faktisk kunne være sammen med nogle børn, som ikke havde autisme, eller. Jeg synes faktisk det er rigtig svært, og det er noget vi diskuterer derhjemme, både med min nye mand, og med min eksmand, altså As far. Fordi min eksmand er meget sådan, altså hvis det havde stået til ham, så tror jeg heller ikke, så tror jeg faktisk ikke, han ville have hende på specialskole. ... Jamen, det er igen det der med at sætte hende i en eller anden form for bås, og der kan jeg sagtens følge ham. Jeg ved godt, hvad det er, han mener, og jeg havde jo også nervøsiteten og spekulationerne omkring det. Men ja. Jeg synes, det er en rigtig svær balancegang, det her med hvornår, og hvordan, fordi vi har jo heller ikke prøvet det, og det kan da godt være, at det bare ville være rigtig godt for hende at komme et eller andet sted hen på et eller andet hold, hvor der kun var den type børn. Jeg gider bare heller ikke at give hende flere nederlag. (Mor, middelklasse, midt-30erne)

Det normale fritidsliv

Det er torsdag eftermiddag, og der er godt gang i baskethallen. Der er 6 børn på banen, alle dribler med en bold, og skal skyde på kurv, når de har driblet fra linje til linje. Træneren står midt på banen og dirigerer den øvelse, han lige har sat i gang, opmuntrer børnene. Der er god stemning, flere af børnene scorer, og der jubles. På sidelinjen sidder flere forældre og andre voksne. De kigger med ind på banen, vender sig mod hinanden, samtaler, smiler, klapper og nikker. M [far] står op og jubler med, når der scores. Da hans søn scorer, får sønnen et gruppekram af tre andre børn. Sønnen løber med et kæmpe smil hen til M og siger: "Så du mit mål far?". M nikker og smiler, siger til en anden forælder: "Det er det, holdsport kan".

De tre forældreorienteringer og den fælles skelnen mellem normal og special tages med ind i fritids- og idrætslivet. Man kan sige, at både blik, ressourcer og dilemmaer følger med. Mange af forældrene fortæller om "dårlige" eller "uheldige" oplevelser forbundet med børnenes idrætsdeltagelse på "normale hold", der gjorde at det "var svært" og "ikke funge-rede". Som Skrubbeltrang (m.fl. 2023) også peger på, fortæller forældrene, at det kan være svært at finde de rette tilbud, at det kan være svært at få barnet af sted, at barnet kan være "svært at fastholde i noget" og enkelte siger direkte, at deres barn ikke har lyst til at være en del af et "spasserkoncept". Som med resten af den sociale tilværelse søger forældrene således at tilpasse fritids- og idrætslivet til børnenes diagnose, specifikke interesser og/eller "særlige behov", "at imødekomme" barnets "udfordringer". Gennemgående i vores materiale udtrykker forældrene en slags stræben mod "det normale", at idræts- og foreningslivet kan give "en følelse af normalitet" i det "specielle hverdagsliv".

Det har været svært at få hende afsted til noget [idræt] og det har faktisk fyldt meget hjemme hos os. Altså, ikke sådan at jeg vil sige, vi har ligget søvnløse, men vi har da tænkt over det, og vi har da bekymret os, men det jo nok også fordi, der er det der, det sådan sociale i det også, ikke? ... Altså, skolen er jo det sted, hvor man skal lære de der ting, altså det er sådan lidt mere man skal, man skal gå i skole. Det er ikke et valg, det er sådan, det er. Hvorimod foreningslivet jo på en eller måde er mere frit, der kan du selv lidt bestemme, hvad du vil. Jeg ved godt, at der er forældre, der siger, at deres børn skal gå til noget, men så må de selv vælge, hvad de vil gå til, ikke? Det er ikke lige så tvangsagtigt, hvis man kan sige det sådan, det ved jeg ikke, om man kan, men det er nok sådan, jeg ser det... Skolen, der er du, fordi du skal blive klog, ikke? Du skal lære de her ting, så du kan komme ud og få dig en uddannelse, og du kan komme ud på arbejdsmarkedet, og du kan blive en borger i det danske samfund, der bidrager og alt det der... Så det tænker jeg er mere på en lidt lang bane, hvor foreningslivet, jamen, når jeg tænker på det, så tænker jeg meget på relationer, og det sociale. Og det der med at blive god til mennesker, men jo også at blive dygtig til den ting, man nu laver, ikke? ... Men jeg ser det helt klart mere som et frirum, og sted hvor man kan dyrke ens venner på en anden måde... Det der med, at man kommer afsted, man ser nogle andre, og man, og der er måske nogle der lidt regner med at du kommer, eller ja -. Og det der med, at

det ikke nødvendigvis er nogen fra skolen, men nogen andre, som ligesom, ja, som du kan være social med, det synes jeg er vigtigt, og derfor har det været svært for mig, det har det ... Igen, det der med det sociale, det fylder meget for mig. Så det er helt sikkert det, der er i -, er det højeste for mig, at hun så blev en del af noget socialt, og hyggeligt. Ja. ... Hvis jeg sådan skal se det fra min side og min mands side, så tænker jeg det her med, at det måske kunne være lidt mere bekymringsfrit at være, ja, at være forældre til en med autisme, hvis nu at jeg vidste, at hun jo så var en del af noget normalt, så at sige, ikke? Altså, måske det er det der med en normal hverdag, eller -. Ikke? ... Det er det, når jeg siger normalt, så tænker jeg lidt på det der med, at hun også kunne få det, den følelse. Og ja -. ... Altså, man kan da godt sige, at jeg savner et tilbud, der rammer totalt plet for min datter, sådan så hun kunne blive en del af det der fællesskab, og være en del af noget, eller -, men jeg ved ikke om jeg savner det decideret. ... Og vi har jo også selv søgt lidt rundt på de der tilbud, der jo er, og der er jo lidt, ikke, der findes lidt, synes jeg, men ja -. (Mor, middelklasse, start-40erne).

Som i dette eksempel nævner mange forældre, at idrætslivet kan give en følelse af normalitet, fællesskab og socialitet, som ikke er forbundet med skole og præstation. På tværs af de sociale positioner er forældrene i vores studie gennemgående orienterede mod idræt og foreningsliv, ”at gå til noget”, ”at være en del af det her fællesskab”, som hygge, ”det sociale”, venner, et frirum, noget tvangfrit. For de fleste er det ikke så vigtigt, *hvad* børnene går til, men mere *at* de går til noget,¹¹ og mange bærer på en erfaring om, at interessen er momentan og kan forsvinde igen. Forældrenes begrundelser for at børnene helst skal ”gå til noget” varierer fra ”det har selv givet mig så meget”, til mere værdibaserede formuleringer om ”at Danmark er et foreningsland”, at ”vi har nogle værdier i alt det her omkring fællesskab” og at børnene gennem idrætten ”får lige muligheder på trods af de her vilkår”. Som en mor fortæller:

Jeg synes det er vigtigt, for det er jo det alle de andre også gør. Så for at hun ikke skal føle sig endnu mere, ja, malplaceret, så synes jeg det er vigtigt at hun også har en fritidsinteresse... Og ja, så går hun jo så på det her særlige hold, men det er stadig bare det der med, at hun går til noget, så kan hun jo tale med, når de andre taler om håndbold eller tennis.

Selv om forældrene også fortæller, at idræt handler om at ”røre sig”, udtrykker forældrene således et håb om barnets oplevelse af fællesskab og ”succes”, som kan lette den generelle bekymring og daglige stress, så man også selv ”lige kan trække vejret”.

Denne fælles orientering mod det normale i form af ”det sociale”, ”foreningslivet”, ”fællesskabsfølelsen” i fritids- og idrætslivet ser dog ud til også at formes af forældrenes henholdsvis opsøgende, skeptiske og afventende orienteringer. For de opsøgende forældre er det afgørende, at trænerne har viden om, kendskab til og tager hensyn til barnets diagnose, at de ved hvordan de skal håndtere situationer og eventuelle konflikter med afsæt i den viden. Disse forældre er orienterede mod at træningen ”giver noget”, at ”barnet får noget ud af det” i lyset af diagnosen og barnets ”særlige behov”. For disse forældre skærper

diagnosen således kravene til træneren og klubben. De er ofte meget kritiske, beskriver trænerne som ”søde”, ”skønne” og ”gode til basket”, men også som ”meget unge” og ”uvidende”, og de fortæller at de ”savner viden”, ”indsigt”, ”refleksioner”, at trænerne ofte har svært ved at forstå barnets ”reaktioner” og ”målgruppen” og at det skaber konflikt og frustration, at barnet ”lukker ned og er *done*”. De overvåger træningen og træneren og opsøger dialog, særligt for at rette eller justere trænerens handlinger eller fortælle om barnets særegenhed.

M sidder på bænken med sin computer på skødet. Som der kommer flere og flere forældre til, rykker jeg tættere på hende og vi begynder at snakke. M siger: ”Ja, det var sgu ikke nemt at få ham afsted i dag”. Jeg spørger om det handlede om sidstes uges konflikt, hvor hendes søn blev meget vred. Hun svarer: ”Ja. Og jeg er nødt til at snakke med ham [træneren] i dag, selvom R ikke vil have det”. Jeg nikker. M supplerer: ”Det er jo autismen, og OCD’en der kommer på spil, det er svært for R at være i de der ændringer. Jeg ved godt, at han [træneren] prøver, jeg må prøve at forklare ham det igen”. Da træneren ankommer, skynder M sig op til ham. De snakker, og da M bevæger sig væk, siger hun: ”Men det synes jeg ikke er okay.” M sætter sig ved siden af mig, tager en dyb indånding og siger: ”Jeg er i tvivl om den fes ind”. Og sender mig et skævt smil.

Forældre, som er orienterede af en generel skepsis, fortæller gennemgående, at de hellere ville foretrække ”almindelige hold”. Som en far siger: ”Han havde de her udfordringer, og det skulle vi ligesom prøve at imødekomme. Og det kunne vi så gøre på det her hold... Men et eller andet sted, så så jeg egentlig hellere, at vi sendte ham ud i en basketklub, som ikke havde særlige forbehold og forudsætninger”. Disse forældre er grundlæggende orienterede mod at barnet ikke behandles som særligt i baskettræningen, de opfordrer trænerne til ”bare at gå til” barnet, ”sig noget til ham”, ”ikke være bange” og de kommer ofte med kommentarer til ”pillen” og dens begrænsninger og til det idræt og sport i stedet kan. De betoner gerne at barnet skal udvikle sig, men ofte i betydningen at barnet skal blive dygtig til idrætsaktiviteten i sig selv, træningen skal være god og kammeratskabet i fokus.

K sidder med sin mobil i hænderne. Han taler sparsomt med en kvinde ved siden af. På banen er Ks søn ikke deltagende. Han spiller alene ude på sidelinjen, hvis han overhovedet spiller. Jeg ser træneren komme hen til sønnen flere gange, men han vifter ham væk. Træneren kommer op til K, og spørger om han har lyst til at komme med ned på banen til sin søn. K spørger om sønnen har spurgt efter ham, og hertil svarer træneren ”nej”. Derefter siger K, at så længe sønnen ikke vil have ham derned, går han ikke ned på banen. K kigger mod moren på sidelinjen og siger: ”Ja lad os endelig behandle ham helt anderledes end de andre på banen.”

Den afventende orientering forholder sig overvejende tilbageholdende, de blander sig ikke i træningen og taler generelt ikke meget med træneren. Når de taler *om* trænerne, er det typisk mere venligt – at de er søde, dejlige, dygtige, ved hvad de har med at gøre og hvad de laver – og de udtrykker beskedne forventninger, som at barnet behandles godt, at

trænerne er venlige og træningen sjov, at barnet er glad og træt efter træning. “Det er tydeligt, at de [trænerne] ved, hvad de laver, jeg synes, de er gode til lige at sige: *Hey, det der fungerer ikke*, eller, *hey, det der fungerer heller ikke, så skal vi måske gøre sådan her*”. Grundlæggende er disse forældre orienteret mod, at tingene blot sker uden konflikt og de stiller ikke de store krav, men siger ofte, at de ”bare er glade” for at barnet går til noget.

Det er torsdag og baskettræningen er halvvejs. Der er syv børn til stede til træningen, og en enkelt træner. Der er en god stemning. Børnene griner og træneren er glad. Det er midt juni, det er varmt, og samtlige af de små vinduer står åbne. Man kan høre, at det summer af liv og sommer udenfor. De fleste børn har forældre siddende på sidelinjen, en enkelt dreng har sin far med på banen, en pige og S har ingen forældre eller andre voksne med. Træneren siger: ”Alle går lige ud og får noget vand ved mor eller far, det er varmt! Det er vigtigt, vi drikker!”. Alle børnene går ud på sidelinjen, og finder deres vanddunk. S står nede i den ene ende, og bliver ved med at fortsætte den øvelse, de lige har lige lavet. Træneren går hen til ham og siger: “Hey S, du skal også have vand”. Han svarer ikke. Træneren gentager: “S, du skal have noget vand, det er varmt”. S siger, “Jamen. Du sagde gå ud til jeres mor og far, og min mor er her ikke”. Træneren smiler lidt og siger: “Du ved jo hvad jeg mener”. S svarer ikke og dribler rundt med bolden. Han skyder bolden hårdere og hårdere ned i jorden. S skyder mod mål og træneren rækker hånden ud og fanger bolden. S bliver vred og siger: “Gi’ mig min bold”. Træneren holder bolden med begge hænder og siger igen til S, at han skal drikke noget vand, fordi han sveder, og han er bange for, at S bliver dårlig, hvis han ikke får noget at drikke. S siger, med markant hævet stemme: “GI’ MIG MIN BOLD, NU!” Træneren giver ham bolden tilbage og S spiller videre. Da de andre børn kommer tilbage efter vandpause, deltager S ikke i den træning som træneren igangsætter. Der går ca. fem minutter og S’s mor kommer ind i salen. Hun sætter sig ned på en bænk og kigger på sin søn, der er i den modsatte ende af de andre børn. S ser hende, og løber ud til hende. Jeg hører ham sige: “Jeg vil gerne hjem”. Moren spørger hvorfor, og S fortæller at træneren har taget hans bold, og han gerne vil hjem. Moren kigger lidt rundt, og begynder så at hjælpe S ud af hans basketsko og ned i hans udendørssko. Hun pakker hans taske sammen og de forlader hallen.

Sidelinjespil

Undervejs i det empiriske arbejde og i analysen af materialet har det været slående, at det ikke kun er børnene, der går til basket. Forældrene er også til stede på sådanne måder, at de så at sige også går til børnebasket eller til børns basket. Det er også tydeligt, at både klubber og trænere enten eksplicit eller implicit forholder sig til forældrene. F.eks. er der klubber, der aktivt udelukker forældrene fra at være til stede i hallen under træning og i stedet involverer særlige forældretrænere, som er aktive på selve banen, mens andre klubber ikke tager stilling og forældrene derfor i varierende grad er til stede i hallen på tilskuerpladserne og sidelinjerne under træningen. I vores materiale ser der ud til at være to forskellige hovedorienteringer blandt forældrene: Den ene retter sig mod banen og spillet, den anden mod de andre forældre og trænerne. Disse to orienteringer ser samtidig ud til at være

klassede og kønnede på den måde, at fædre og mere dominerede sociale positioner ser ud til at orientere sig mere mod banen, mens mødre og mere dominerende sociale positioner ser ud til at orientere sig mod hinanden på sidelinjen.

I en klub i en mindre velstillet kommune træder man ind i en stor hal med både basketkurve og håndboldmål, reklamer og ”traditionel” hal-stemning. Her er der mulighed for at sidde på klassiske tilskuerbænke der fordeler sig i flere niveauer på sidelinjen. Når man ankommer til denne baskettræning, mødes man af mange forskellige mennesker. Der er ca. 15 børn på holdet, 3-4 trænere, og nærmest samtlige børn har en forælder med på sidelinjen eller på banen. Trænerne giver *high-five*, *knuckles* eller kram til flere af forældrene, og grundstemningen er venskabelig, så man får indtryk af ”kontrolleret kaos”: Et rum hvor der er meget larm, der råbes, der fløjtes, der høres musik, der grines, der skrives, men også et sted hvor både børn, forældre og trænere befinder sig godt. Når træningen fløjtes i gang, er der både forældre på og udenfor banen. Forældrene på banen spiller ofte med deres eget barn, men de kan også få en rolle som ”hjælpetræner”, hvor de f.eks. skal hjælpe en mindre gruppe børn med en række øvelser:

En far er på banen fra træningens start, og laver dribløvelser med sin datter. Den hovedansvarlige træner fortæller nu, at børnene skal lave en øvelse, hvor de skal ramme en hulahopring med en kegle. Hun inddeler børnene i fire, i fire forskellige grupper, men opdager at den ene træner er gået, og at de derfor kun er tre trænere til de fire grupper. Træneren løber hen til faren ”K” og siger: ”Du har lige gruppe 4, K, er den forstået?” og smiler stort. K svarer: ”Den er i vinkel chef”. Øvelsen påbegyndes.

Baskettræningen bliver således også et uformelt, afslappet og venskabeligt rum mellem forældre og trænere, et sted hvor forældrene kan ”sættes i sving”, hvor de aktivt opsøger træningen og dens situationer – øvelser, konflikter, ”fjant”, korrektioner og hvor jokes og kram så at sige flyver mellem bolde og kurve.

Forældrene på de forskudte tilskuerpladser på sidelinjen sidder ofte i par eller i større grupper, oftest samtalende og interagerende, men stadig orienteret mod banen og spillet:

To mødre sidder sammen på sidelinjen. De har siddet sammen siden træningen begyndte, de snakker, griner og smiler. Den ene mors datter scorer, og hun rejser sig op, hujer, klapper, og er meget glad. Den anden mor rejser sig ligeledes op og krammer hende. Jeg sidder ved siden af og siger ”Ej en flot scoring”. Mødrene sætter sig ned, og den ene fortæller mig at det er første gang hun ser sin datter scorer. At hun har været ”bange” for at skyde på kurv fordi hun er bange for at fejle. De to mødre sidder og snakker om gode oplevelser med basket, de deler gode historier, og hvor meget den her type træning giver deres børn, og at kan mærke de har ændret sig (positivt) efter de er begyndt.

Fra sidelinjen er forældrene orienterede mod banen og mod spillet, de har et fast blik på banen og interagerer samtidig med hinanden og med børnene gennem spillet. Deres samtaler på sidelinjen er samtidig orienteret mod banen og det, der finder sted på den, mod

basket og spillets positive karakter. De er så at sige grebet af spillet og det dynamikker, ”revet med”, begejstrede.

I klubber placeret i mere velstillede kommuner udspiller der sig en anden form for forældretagelse på sidelinjen. Disse klubber træner dels i ”mere professionelle haller”, kraftigt oplyst, lyst træ, mange tilskuerpladser, og mange andre aktiviteter, baner opdelt af net osv. Eller i mere ydmyge omgivelser på skoler med klassisk gymnastiksal, mørke trægulve, ribber og enkelte bænke placeret ude i siden. I disse klubber har de fleste børn forældre med, oftest siddende på sidelinjen og kun sjældent på banen, holdene er mindre og der er færre trænere. Forældrene kender hinanden godt, enkelte krammer hinanden, andre kommer med fælles kaffe og mad. De samtaler ofte om svære ting, om skole, medicin, diagnoser og andre udfordringer. Her er forældrene i langt højere grad orienterede mod hinanden, og træningssalen bliver et rum for meningsudveksling og erfaringsdeling for forældre til et barn med en diagnose:

I’s far beretter om et diagnoseforløb, der har været langt og vanskeligt, jeg hører ham sige: “De ville ikke give hende en diagnose, men jeg vidste bare at der var noget andet.” K’s mor stemmer i, siger: “Ja. Jeg synes også det er svært.”, og hendes datter K kalder flere gange undervejs, hvor mor fjerner fokus fra I’s far, men de taler videre. De rykker tættere på hinanden, og jeg kan høre at de taler om autisme, og at begge piger er autisme diagnosticerede. K’s mor siger: “Jeg er glad for at vi kan tale højt om det her, for jeg synes ikke det skal være et tabu”. I’s far nikker og han svarer: “Jeg er glad for at I har fået en diagnose. Endelig”. K’s mor nikker til faren og siger: “Det kan jeg godt forstå. K fik sin diagnose meget tidligere. Allerede da hun var 4 år, sagde jeg til en pædagog: det er ikke normal adfærd for en 4-årig”.

Som i ovenstående eksempel bliver basketklubbens sidelinje et rum, hvor forældrene kan dele svære følelser omkring deres børns diagnoser og diagnoseprocesser. På denne måde bliver sidelinjen altså et rum hvor forældrene kan udveksle og dele erfaringer og ressourcer. Sidelinjen bliver også et sted, hvor man kan møde ligesindede og mennesker i lignende situationer. I en uformel samtale fortæller en far følgende: “Udover at min søn kan komme her, og bruge noget krudt, og se nogle andre mennesker, så kan jeg jo også komme et sted, og se nogle mennesker, som måske ved hvad det er vi står i, ikke?”

Udover at være orienteret mod hinanden, benytter forældre her også tiden til at arbejde – de sidder mere alene og spredt, de taler i telefon, skriver på deres computer osv. – og når de orienteres mod banen, er det oftest for at korrigere trænerne og trænerens håndteringer af det, de anskuer som ”uheldige”, ”uvidende” eller ”uhensigtsmæssige” handlinger og situationer. Henvendelser fra forældre til trænerne kan ske på baggrund af konflikter, konfrontationer eller hvis et barn forlader træningen. En eftermiddag, hvor træningen er halvvejs, observerede vi følgende:

P sidder på tilskuerrækken ved siden af en anden mor, de taler engelsk. P sidder med sin computer, skriver hurtigt på taster, samtidig med hun taler med den anden mor. P’s datter befinder sig på banen, og bliver pludselig ked af det. Træneren går hen til datteren,

der ender med at løbe op til mor. P trøster datter, og siger: ”jeg snakker med ham”. P går ned til træner, og de stiller sig sammen ud på sidelinjen. Jeg kan ikke høre, hvad de snakker om, men jeg kan se, at P hyppigt peger på banen og sin datter. P virker vred og er meget bestemt i sit udtryk. Træneren nikker og går tilbage på banen.

I andre situationer tager denne orientering form af henvendelser til trænerne, hvor forældrene udtrykker utilfredshed eller ideer til hvad træneren kan gøre i stedet for. Her kan de f.eks. drøfte, hvordan der ofte opstår frustrationer i forbindelse med træningen, men også trænerens ”manglen på forståelse” overfor deres børns særlige karakter, oftest udtrykt med reference til en diagnose:

M’s søn kommer ud til mor, han taler med høj stemme og siger, han gerne vil hjem. M lægger resolut computeren og går direkte op til træneren. Hun siger: ”R vil rigtig gerne deltage, men han kan altså ikke deltage på de præmisser. Jeg tænker han kan stå hernede, ved mig, og lave den anden øvelse”. Træneren nikker. Da M går mod den anden forælder igen, himler hun med øjnene.

Sådanne orienteringer mod hinanden bidrager til at skabe sidelinjen som et fælles rum, hvor ligesindede kan udveksle holdninger, følelser og ressourcer.

Sidelinjespil, som dem vi har vist her i form af to forskellige orienteringer, drager på forskellig vis forældrene ind i både basketspillet og forældrespillet. De bliver en slags fællesskab, hvor spillet, børnene og hverdagslivet er i spil, en socialitet båret af følelsen af at være i samme båd, at have samme udfordringer, at søge det samme sammen.

Under en træning sidder en gruppe forældre og taler med hinanden på sidelinjen. Den ene far er tydelig berørt og de andre forældre lægger omsorgsfuldt hænder på skuldre og lår af ham, trøster, beroliger, bekræfter. Stemningen blødes op i løbet af nogle minutter og han begynder langsomt at smile igen.

Flere forældre beskriver det som, at de i fællesskabet blandt de andre forældre finder en ”ventil”, at det er et rum, hvor man både kan grine og græde. En far beskriver det ligefrem som ”en befrielse” at komme i basketklubben og da der under en træning opstår en større konflikt på banen, som hans barn ikke er en del af, henvender han sig til en anden forælder på sidelinjen og siger: ”Det er godt man ikke er den eneste der har et barn der kan flippe lidt ud”.

Som en anden far siger:

Jeg synes sgu, det er hygge at sidde her en gang imellem, og tale med andre forældre om alt muligt... Når jeg sidder der og alligevel arbejder, så kan jeg vende nogle ting med de andre forældre. Det kan da være store ting, men vi snakker mest om selve træningen, og det der rør sig omkring træningen... Det er sindssygt-vigtigt med gode medforældre.

Forstyrret foreningsliv?

Dis/ability usefully disarms, disrupts and disturbs normative, taken-for-granted, deeply societally ingrained assumptions about what it means to be human and what it means to be able (*dis/human*). (Goodley og Runswick-Cole 2016: 6)

En del forskning har argumenteret for, at forældreskab og børn med psykiatriske diagnoser må forstås i lyset af kontekster som *neoliberal-ableism*, medikalisering og intensiveret forældreskab. Som Kjær (2021: 69) skriver, så er der noget der ”tyder på, at processer omkring anderledes børn også skaber anderledes forældre” og det tyder på, at det ”anderledes forældreskab” indebærer en intensivering af opdragelsesarbejdet, en ”påtrængende” diagnose og en række forhindringer bundet til at søge om hjælp og se barnet og familien som stigmatiserede Andre. Også i vores materiale ser det som i andre studier ud til, at den arbejdsmæssige og følelsesmæssige byrde ved at opdrage et barn med de vanskeligheder, som diagnoserne betegner, er tung.

Kritisk handicapforskning peger på, at ableistiske ”overbevisninger, processer og praksisser” skaber og opretholder en ”differentierende og ulige behandling” af mennesker baseret på deres ”faktiske eller formodede handicap” (Campbell 2009: 4-6). Mennesker, der placeres uden for den ableistiske normer, bliver ”devalueret, umyndiggjort, umenneskeliggjort og ekskluderet” (Hodge & Runswick-Cole 2013: 313).

Med begrebet *neoliberal-ableism* peger Goodley (2014) på, at neoliberal kapitalisme udgør et ”økosystem, der giver næring til ableisme” gennem økonomisk, politisk og kulturel accentuering af det individuelle individs pligt til selvopretholdelse, tilpasningsdygtighed, fleksibilitet og produktivitet i et samfund baseret på udprægede markedsprincipper (se også Goodley, Lawthom & Runswick-Cole 2014; Goodley & Lawsom 2019). Thomas (2021) præciserer den neoliberale ableismes politiske økonomi: velfærd er dæmoniseret og hjælpen nedsparet og utilstrækkelig, og for mennesker med handicap er helbred og beskæftigelse faldende, mens hadforbrydelser og tidlig død er stigende. Kjær (2021: 63) peger på, at ”de senere år har set offentlig udskamning af mennesker med handicap som benævnes ’gøgeunger’ der udhuler de kommunale budgetter”, at forældre til børn med særlige behov rammes af diskurser, der betegner dem som ”selvoptagne” og anklager dem for at ”rage til sig på bekostning af mindre ressourcestærke forældre”. Hun argumenter således for, at ”en velfærdslogik præget af rettighedstænkning, værdighed og tillid” delvist er ”afløst af en minimalstatslogik præget af mistænkeliggørelse, kontrol og stigmatisering”. Neoliberal kapitalismes ”øgede offentlige nærighed over for dem, der anses for uproduktive eller belastende kan forværre stigmatiseringen af disse mennesker” (Blum 2007: 203). Neoliberal-ableisme er et trossystem og en økonomi, der fremmer ableisme som den ansvarlige livsmåde og privatiserer ansvaret for den ansvarlige livsmåde såvel som for individets mere eller mindre ”uheldige” situation. Som Francis (2012: 927) skriver: ”Det er en særlig tung byrde i betragtning af den udbredte problematisering og medikalisering af barndommen. Forælderrollen, og især moderrollen, er blevet en ængstelig opgave, der er præget af gennemgribende tvivl på sig selv og skyldfølelse.”

Sådanne former for strukturel fjendtlighed og rettighedserosion fremstår i denne artikel mere indirekte gennem forældrenes beskrivelser af det, vi har kaldt for det omvæltede hverdagsliv. Denne tilegnelse af kategorier om det normale og det specielle og af erfaringen om at blive og være del af det specielle og det ikke-normale involverer både færdigheder i at være specialiseret og en lang række følelser af frustration, skuffelse, pres osv. Laurin (2021) påpeger, at sådan vanskkeligheder med at orientere sig kommer af en usamtidighed eller af omplacerede dispositioner, dvs. af situationer, hvor forventninger og forudsætninger som er tilegnede gennem egen opvækst ikke stemmer overens med de omstændigheder og krav, der stilles til det aktuelle forældreskab. Med andre ord er forholdet mellem habitus og habitat præget af at man som forældre ikke bare skal lære at se sig selv som en anderledes familie, men også at man skal lære at agere på et nyt marked.

Begrebet om forældreorienteringer hjælper os i artiklen til at få øje på, at selv om forældre deler en række fælles erfaringer, så orienterer de sig også forskelligt i det omvæltede hverdagsliv. Vi argumenterer således for, at de måder man som forældre opfatter, vurderer og agerer i forhold til barnet og dets diagnose, måderne man orienterer sig i diagnoseproces og hverdagsliv, de ressourcer man kan aktivere og måderne man aktiverer dem på, hænger sammen med både køns- og klasse-mæssige strukturer. Mødre ser således ud til at være mere involverede end fædre, som generelt er mere skeptisk indstillede til diagnosticeringen af barnet. Men det ser også ud til at mødre fra de øvre middelklasser er mere opsøgende, mens mødre fra arbejderklasserne er mere afventende – og mødre fra middelklasserne, som fædre, mere skeptiske.

Med et fokus på børnebasket åbner vi i artiklen desuden for et mere underbelyst aspekt af sådan forældreskaber, nemlig fritids- og idrætslivet. Hvor megen forskning i børns idrætsdeltagelse fokuserer på barrierer og muligheder for børns deltagelse, viser vi, at disse forældre deltager, engagerer sig og investerer i deres børns fritidsliv. Disse forældre går så at sige også til basket, og de skaber egne særskilte fællesskaber og samværsformer på banen og på sidelinjen. Hvor megen forskning i forældres "samarbejde" med offentlige myndigheder ofte har fokus på tvangsprægede og kravfyldte forhold – som f.eks. skole/undervisnings-pligt eller understøttelse – gør dette fokus på idrætsaktiviteter, at vi også får øje på forhold som forældre og børn selv aktivt vælger til. Foreningslivet fremstår her som et stærkt kulturelt ideal, som samtidig er håbefuldt orienteret mod frirum, glæde og normalitet, mod fællesskaber fri fra ableisme og fjendtlige omgivelser. Man går til noget, for det "skal" man, det er normalitet eller det giver i det mindste adgang til normalitet.

Det er dog samtidigt tydeligt, at barnets diagnose følger med – både i form af dilemmaer og ambivalenser og i form af ressourcer og orienteringer. Der er således køns- og klasse-mæssige forskelle på, hvordan man orienterer sig som forældre til et barn med en psykiatrisk diagnose som ADHD eller autisme – også i idrætsaktiviteter som basketball. Det gælder ikke bare ift. de ressourcer, man har mulighed for at mobilisere, men også de måder man forholder sig til både banen og sidelinjen. På den måde peger artiklen på, at det ikke er helt så entydigt og enkelt som når Pilgaard m.fl. (2022) anbefaler, at trænerne "blot" informeres og "klædes på" med medicinsk viden om diagnoserne og deres særegenheder. For *hvis* orienteringsform tilgodeser *man* dermed? Med et fokus på forældrenes sidelinjespil peger vi samtidig på, at selv om der måske er point at hente, ved at bringe forældrenes

fællesskab mere på banen, ikke mindst som *time-out*, som et rum for varierende grader af socialitet, kulturel udveksling, følelsesmæssig bearbejdning og social kapital, så er medikaliseringens positionelle uligheder vedvarende i spil.

Med en parafrase af Hodge og Runswick-Cole (2013: 313) hævder vi, at forældrene i dette studie bærer vidne om, at børns fritidsliv foregår på ableistiske præmisser, dels gennem reducerede adgangsmuligheder og forhøjede deltagelsesbarrierer, men endnu vigtigere gennem tilskyndelsen af fritids- og idrætslivet som orienteret mod formålet at ”udvikle”, ”rehabiliterer” og opnå ”normalitet” for det ”særlige” barn.

Med det Bourdieu-inspirerede begreb om forældreorienteringer peger vores analyse på yderligere to forhold af analytisk-begrebsmæssig karakter. For det første, at analyser af modstand og protest eller samarbejde og indordning nemt fører til forsimplinger, som når Farrugia (2009: 1024) argumenterer for, at medicinske diskurser ”strategisk anvendes” af forældre til diagnosticerede børn for at ”modstå stigmatisering”. De forskellige orienteringers socialt positionerede karakter gør det svært at svare entydigt på, hvad der egentligt udgør modstand og kritik og hvem der er i stand til at udtrykke den. For det andet udvider denne opmærksomhed Campbells (2009) begreb om ”internaliseret ableisme”. Ved at fokusere på kropslige dispositioner, ressourcer og de forskelligartede måder de aktiveres i praksis, bliver det tydeligt, at normalitet som anskuelses- og opdelingsprincip måske nok tager form af gensidig, gruppeintern ”distancering”, men også at internaliseringen sker gennem mere ”snu” former for symbolsk dominans end ”efterligning”.

Markedet for segregeret idræt er i vækst og med den stigende diagnosticering er der ingen grund til at tro, at det ikke fortsat vil ekspandere. Foreningslivet og civilsamfundet har været fremført og fremfører i høj grad sig selv som løsninger på velfærdsstatens såkaldte finansierings- og legitimitetskrise, og der offentliggøres til stadighed politiske visioner om idræt som solidaritetsskaber og integrator. Men i en tid med stigende sociogeografisk ulighed kan man overveje, hvad dette mon fører med sig, hvilket marked der vil opstå og for hvem?

Maia Hauch, cand.pæd.soc, tidl. Projektmedarbejder i BørneBasketFonden
Christian Sandbjerg Hansen, Lektor, DPU, Århus Universitet

Noter

- ¹ I 2022 havde over 73.000 børn og unge en psykiatrisk diagnose, svarende til 63 ud af 1.000 0-17-årige, hvilket er en stigning på små 40% fra 2012 og på næsten 100% siden 2009 (Indenrigs- og Sundhedsministeriets Benchmarkingenhed 2023; Social- og Indenrigsministeriets benchmarkingenhed 2020).
- ² Strukturelt ser det ud til, at psykiatriske diagnoser i højere grad distribueres som man bevæger sig ned i det sociale rum (Social- og Indenrigsministeriets benchmarkingenhed 2020), mens der også er studier, der peger på en homologi, hvor ADHD står til autisme som arbejderklasserne står til middelklasserne (Gillies 2005; Moesby-Jensen og Moesby-Jensen 2019).

- ³ BørneBasketFonden er en interesseorganisation organiseret som en almennyttig fond, som blev etableret i 2014 med det formål at ”fremme leg og bevægelse igennem basketballsporten for børn og unge i Danmark”. Fonden samarbejder med Dansk Basketball Forbund og Dansk Skoleidræt samt klubber, kommuner og skoler med henblik på at udbrede basketball blandt børn og unge. Bl.a. udbyder fonden *basketballcamps* i skoleferierne og forskellige forløb til skolernes idrætsundervisning, den søger at ”brobygge” til det organiserede foreningsliv og den organiserer forskellige projekter, primært finansieret gennem donationer og fondsansøgninger (se bornebasketfonden.dk). BørneBasketFonden er således en af de aktører, der forsøger at byde ind på ”nye” samarbejder og ”samskabelse” mellem offentlige aktører og civilsamfundet (Ibsen 2021; Ibsen og Levinsen 2019).
- ⁴ Projektet har været finansieret af Honorés Fond og Lundbeckfonden.
- ⁵ Se Statistikbanken.dk, IDRAKT01
- ⁶ Vi bruger her ”vi” af praktisk-formidlingsmæssige grunde. Maia har været projektleder, ansat i BørneBasketFonden og foretaget det empiriske arbejde med Christian som vejleder. I projektets tidlige opstartsfasen (hvor projektlederen var en anden) deltog Christian tillige i observationsarbejdet, herunder også i uformelle samtaler med trænere, lærere, pædagoger og børn. Med plads som projektmedarbejder i Børnebasketfonden har Maia desuden deltaget bredt i fondens daglige gøremål mv. En del af udviklingsprojektet har bestået i udarbejdelsen af en trænermanual, hvor bl.a. Autismeforeningen og ADHD-foreningen har været sparringspartnere.
- ⁷ Alle deltagere – forældre, klubber og skoler – er anonymiserede.
- ⁸ I to af klubberne var det en regel, at forældrene ikke var til stede i hallen, hvorfor denne observatoriske opmærksomhed ikke gjaldt disse. Vi behandler ikke denne del af empirien i denne artikel.
- ⁹ Observationerne i klubberne udgør ca. 40 timers baskettræning; de formelle forældreinterview er mellem 45 og 90 minutter lange.
- ¹⁰ Vi bruger generelt klasse som positionel kategori baseret på forældrenes kulturelle (uddannelse) og økonomiske (stilling og bolig) kapital. F.eks. kategoriserer vi en enlig mor med erhvervsuddannelse og på overførselsindkomst boende i en lejelejlighed som arbejderklasse; en gift folkeskolelærer boende i mellemstor ejerlejlighed som middelklasse; en gift, handelsuddannet (LVU), ansat i et større privat firma og boende i eget hus i et velstillet kvarter som øvre middelklasse. Klasse skal i artiklen først og fremmest forstås som et begreb for forældrenes objektive position i et socialt rum, klasser på papiret, og ikke som mobiliserede klasser (Bourdieu 2015). Når vi bruger begreber om dominerende og dominerede positioner, skal det således forstås som relationelle beskrivelser af de forskellige positioner. Middelklasse kan i den forstand beskrives som dominerende dominerede eller dominerede dominerende alt efter deres relation til hhv. de øvre og de nedre dele af det sociale rum.
- ¹¹ At børnene går til basket, fremstår derfor også overvejende som en tilfældighed snarere end en distinktiv kulturel præference og ser ud til i høj grad at handle om, hvad der er umiddelbart tilgængeligt på det der generelt opfattes som en meget begrænset palette af relevante idrætstilbud.

Litteratur

- Amilon, Anna, Stine Vernstrøm Østergaard, og Rikke Fuglsang Olsen. 2021. *Mennesker med handicap: hverdagsliv og levevilkår 2020*. København: VIVE.
- Andersen, Kathrine Vitus. 2004. "Indvandrerbørn leger dårligt; institutionel konstruktion af farlig fritid". S. 136–63 i *At skabe en klient*, redigeret af M. Järvinen og N. Mik-Meyer. København: Hans Reitzels forlag.
- Andersen, Maja Lundemark. 2013. *Familier og ADHD-problematikker: problemforståelser, handlingsstrategier og samarbejde*. Aalborg Universitetsforlag.
- Andersen, Mie Maar. 2020. "Betydningsfulde oplevelser. Udviklingsprocesser for unge og voksne med cerebral parese gennem resiliensbaserede sociale tilpassede idræts- og bevægelsesindsatser". Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, København.
- Andersen, Mie Maar. 2022. *Deltagelse i fritidsaktiviteter for mennesker med handicap*. Høje Taastrup: Videnscenter om handicap.
- Anderson, Sally. 2003. "Associationless Children: Inner-City Sports and Local Society in Denmark". S. 142–65 i *Children's Places*, redigeret af K. Fog Olwig og E. Gulløv. Routledge.
- Anderson, Sally. 2008. *Civil Sociality: Children, Sport, and Cultural Policy in Denmark*. Charlotte, N.C: IAP-Information Age Pub.
- Beldon, Zachary. 2020. "Basketball". i *Routledge Handbook of Global Sport*, redigeret af J. Nauright og S. Zipp. London: Routledge.
- Bentholt, Anette. 2013. *Idræt flytter grænser: for børn med autisme og ADHD*. redigeret af Anne-Merete Kissow og Bo Therkildsen. Roskilde: Handicapidrættens Videnscenter.
- Blum, Linda M. 2015. *Raising Generation Rx: Mothering Kids with Invisible Disabilities in an Age of Inequality*. New York: New York University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Pascalian Meditations*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre. 2005. *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzel.
- Bourdieu, Pierre. 2015. "Hvad skaber en social klasse?" S. 48–68 i *Socialt rum, symbolsk magt: Bourdieuske perspektiver på klasse*, redigeret af C. S. Hansen. København: Hexis.
- Bourdieu, Pierre, og Pierre Lamaison. 1986. "From Rules to Strategies: An Interview with Pierre Bourdieu". *Cultural Anthropology* 1(1):110–20.
doi: 10.1525/can.1986.1.1.02a00060.
- Campbell, Fiona Kumari. 2009. "Internalised Ableism: The Tyranny Within". S. 16–29 i *Contours of Ableism*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Christensen, Gunvor, og Mette Lunde Christensen. 2022. *Børn og unge i Get2Sport-for-eneringerne - Version 2*. København: VIVE.
- Dahlstedt, Magnus, og David Ekholm, red. 2021. *Idrottens kraft? Ungas livsvillkor och ojämlikhetens problem i en segregerad stad*. Lund: Studentlitteratur.
- Falster, Emil, og Pia Ringø. 2022. "Styringsrationaler, menneskesyn og inklusionens neo-liberale forskydning". *Dansk pædagogisk Tidsskrift* (4):70–87.

- Falster, Emil Søbjerg. 2021. "Vi kæmper for at leve. En social-relational og anerkendelsesteoretisk analyse af barrierer for børns agens og gensidigt anerkendende relationer set ud fra et børneperspektiv". Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet, Roskilde.
- Farrugia, David. 2009. "Exploring Stigma: Medical Knowledge and the Stigmatisation of Parents of Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder". *Sociology of Health & Illness* 31(7):1011–27. doi: 10.1111/j.1467-9566.2009.01174.x.
- Findling, Yifat, Sivia Barnoy, og Michal Itzhaki. 2023. "Burden of Treatment, Emotion Work and Parental Burnout of Mothers to Children with or without Special Needs: A Pilot Study". *Current Psychology* 42(22):19273–85. doi: 10.1007/s12144-022-03074-2.
- Francis, Ara. 2012. "Stigma in an Era of Medicalisation and Anxious Parenting: How Proximity and Culpability Shape Middle-Class Parents' Experiences of Disgrace: Stigma in an Era of Medicalisation and Anxious Parenting". *Sociology of Health & Illness* 34(6):927–42. doi: 10.1111/j.1467-9566.2011.01445.x.
- Fristrup, Tine. 2023. "Disfamilien - en familiefiguration på andres betingelser". *Dansk pædagogisk Tidsskrift* (2):91–106.
- Gillies, Val. 2005. "Raising the 'Meritocracy': Parenting and the Individualization of Social Class". *Sociology* 39(5):835–53.
- Goodley, Dan. 2014. *Dis/ability studies: theorising disablism and ableism*. 1st Edition. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Goodley, Daniel, og Katherine Runswick-Cole. 2016. "Becoming Dishuman: Thinking about the Human through Dis/Ability". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 37(1):1–15. doi: 10.1080/01596306.2014.930021.
- Gray, David E. 2003. "Gender and Coping: The Parents of Children with High Functioning Autism". *Social Science & Medicine* 56(3):631–42. doi: 10.1016/S0277-9536(02)00059-X.
- Hansen, Jørn. 2010. "Hvorledes idræt blev til folkesundhed – bølgetoppe og bølgedale i udviklingen fra »Den store Sundhedsudstilling 1939« til regeringens sundhedsprogram »Idræt for alle« 2009". *Forum for Idræt* 26(2):9–20.
- Hayes, Stephanie A., og Shelley L. Watson. 2013. "The Impact of Parenting Stress: A Meta-Analysis of Studies Comparing the Experience of Parenting Stress in Parents of Children With and Without Autism Spectrum Disorder". *Journal of Autism and Developmental Disorders* 43(3):629–42. doi: 10.1007/s10803-012-1604-y.
- Hodge, Nick, og Katherine Runswick-Cole. 2013. "'They Never Pass Me the Ball': Exposing Ableism through the Leisure Experiences of Disabled Children, Young People and Their Families". *Children's Geographies* 11(3):311–25. doi: 10.1080/14733285.2013.812275.
- Ibsen, Bjarne, red. 2021. *Voluntary and Public Sector Collaboration in Scandinavia: New Approaches to Co-Production*. Cham: Springer International Publishing.
- Ibsen, Bjarne, Ejgil Jespersen, Jan Toftegaard Støckel, Michael Fehsenfeld, og Louise Bæk Nielsen. 2012. *Idrættens outsiders - Inklusion eller eksklusion af vanskeligt stillede børn og unge i idræt: Evaluering af puljen til idræt for vanskeligt stillede børn og unge*. Odense: Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund.

- Ibsen, Bjarne, og Klaus Levinsen. 2019. "Collaboration between Sports Clubs and Public Institutions". *European Journal for Sport and Society* 16(2):187–204. doi: 10.1080/16138171.2019.1610619.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriets Benchmarkingenhed. 2023. *Analysenotat. Psykiatriske diagnoser og kontakter blandt børn og unge i 2012-2022*. København.
- Kelly, Laura. 2011. "'Social Inclusion' through Sports-Based Interventions?" *Critical Social Policy* 31(1):126–50. doi: 10.1177/0261018310385442.
- Kissow, Anne-Merete. 2013. "Idræt, handicap og social deltagelse". Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet, Roskilde.
- Kissow, Anne-Merete, og Lena Klasson. 2021. *Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse, med særskilt vekt på deltagelse i fysisk aktivitet. En systematisert kunnskapsoversikt. Forskningslitteratur fra 1995-2019*. 1–2021. Valnesfjord: Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse.
- Kjær, Bjørg. 2021. "Ikke som de andre. Forældreskab når børn problematiseres". *Nordiske Udkast* 49(1):61–72.
- Kulturministeriet. 2009a. *Idræt for alle - baggrund og analyse. Breddeidrætsudvalgets rapport*. København: Kulturministeriet.
- Kulturministeriet. 2009b. *Idræt for alle - konklusioner og forslag*. Kbh.: Kulturministeriet.
- Kulturministeriet. 2014. "Politisk stemmeaftale om idræt".
- Kulturministeriet. 2016. "Idrætspolitiske sigtelinjer".
- Laurin, Emma. 2021. "Barn med diagnoser. Mödrars och skolors strategier i Stockholm". Ph.d.-afhandling, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Litt, Jacquelyn. 2004. "Women's Carework in Low-Income Households: The Special Case of Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder". *Gender & Society* 18(5):625–44. doi: 10.1177/0891243204267399.
- Madsen, Lian Malai. 2012. "Discourses on Integration and Interaction in a Martial Arts Club". S. 74–87 i *Sports Governance, Development and Corporate Responsibility*, redigeret af B. Segart, M. Theeboom, C. Timmerman, og B. Vanreusel. Routledge.
- Madsen, Marie. 2021. *Børn med autismer deltagelse i foreningsidrætten*. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut.
- Malacrida, Claudia. 2003. *Cold Comfort: Mothers, Professionals, and Attention Deficit Disorder*. Toronto ; Buffalo: University of Toronto Press.
- Moesby-Jensen, Cecilie K., Lene S. K. Schmidt, og Jimmy Krab. 2023. "Forældres anerkendelseskampe - tumultariske forhandlinger om ressourcer til børn med særlige behov". *Dansk pædagogisk Tidsskrift* (2):73–91.
- Moesby-Jensen, Cecilie, og Tommy Moesby-Jensen. 2016. "Om kategorisering og symbolsk magtudøvelse i det sociale arbejde. Myten om de ressourcestærke forældre til børn med neuro-psykiatriske diagnoser". *Sociologisk Forskning* 53(4):371–95.
- Moesby-Jensen, Cecilie, og Tommy Moesby-Jensen. 2019. "Forældre til børn med autismespektrumforstyrrelser eller ADHD og deres oplevelser af samarbejdet med myndighedsrådgivere". S. 177–204 i *Diagnoser i myndighedsarbejde. Børn og unge med autisme eller ADHD*, redigeret af C. Moesby-Jensen. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Olsvold, Aina, Helene Aarseth, og Hilde Bondevik. 2019. "‘I Think My Son Is a Wonderful Chap’: Working-Class and Middle-Class Fathers’ Narratives of Their Son’s ADHD Diagnosis and Medication". *Families, Relationships and Societies* 8(1):105–20. doi: 10.1332/204674317X15034051559819.
- Pilgaard, Maja, Karsten Elmoose-Østerlund, Zakarias Engell, Line Bilberg, og Niels Anton Toftgård. 2022. *Idræt for mennesker med funktionsnedsættelser i danmark. Litteratur-review og analyse fra Danmark i Bevægelse*. Aarhus: Idrættens Analyseinstitut.
- Rasmussen, Pernille Skovbo, Inge Kryger Pedersen, og Anne Katrine Pagsberg. 2020. "Biographical Disruption or Cohesion?: How Parents Deal with Their Child’s Autism Diagnosis". *Social Science & Medicine* 244:112673. doi: 10.1016/j.socscimed.2019.112673.
- Runswick-Cole, Katherine. 2013. "‘Wearing It All with a Smile’: Emotional Labour in the Lives of Mothers and Disabled Children". S. 105–18 i *Disabled Children’s Childhood Studies*, redigeret af T. Curran og K. Runswick-Cole. London: Palgrave Macmillan UK.
- Sand, Anne-Lene. 2019. "Skal fritiden være i faste rammer? Fritidsorganisatoriske potentialer mellem planlægning og planløshed". *Dansk Sociologi* 30(1):9–31. doi: 10.22439/dansoc.v30i1.6024.
- Skrubbeltrang, Lotte Stausgaard, Sanne Lund Clement, Anne Balsby Roersen, og Niels Nygaard Rossing. 2023. *Muligheder og barrierer blandt børn og unge med særlige behov i idræt*. Aalborg Universitet.
- Social- og Indenrigsministeriets benchmarkingenhed. 2020. *Udviklingstendenser i forhold til børn og unge med psykiatriske diagnoser*. Social- og Indenrigsministeriet.
- Socialstyrelsen. 2017. *National ADHD handleplan. Pejlemærker, anbefalinger og indsatser på det sociale område*. Odense: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen, og Sundhedsstyrelsen. 2015. *Tilbud der gør en forskel - Idræt til børn og unge med særlige behov*. Odense & København: Sundhedsstyrelsen og Socialstyrelsen.
- Tegtmejer, Thyge, Eva Hjørne, og Roger Säljö. 2018. "Diagnosing ADHD in Danish Primary School Children: A Case Study of the Institutional Categorization of Emotional and Behavioural Difficulties". *Emotional and Behavioural Difficulties* 23(2):127–40. doi: 10.1080/13632752.2017.1383685.
- Thomas, Gareth M. 2021. "Dis-Mantling Stigma: Parenting Disabled Children in an Age of ‘Neoliberal-Ableism’". *The Sociological Review* 69(2):451–67. doi: 10.1177/0038026120963481.
- Wilhelmsen, Terese, og Randi Dyblie Nilsen. 2015. "Parents’ Experiences of Diagnostic Processes of Young Children in Norwegian Day-care Institutions". *Sociology of Health & Illness* 37(2):241–54. doi: 10.1111/1467-9566.12200.

Et Bourdieu-perspektiv på fortidsbrug og erindringsfællesskab under organisatoriske forandringsprocesser

Henrik Koll, Kim Esmark & Astrid Jensen

En marginal eksistens

Praktiske Grunde har gennem årene bragt artikler med udspring i en bred vifte af forskningsfelter, hvor Bourdieus værk har vundet indpas som teoretisk inspiration og metodisk værktøjskasse for empiriske studier. Sundhedsstudier, pædagogik, jura og uddannelsessociologi er ligesom bl.a. historie, sprog, religion, kunst, musik, professioner og velfærdsstat alle områder, man finder vel repræsenteret i tidsskriftets foreløbig 17 årgange. Et forskningsfelt hvor interessen for anvendelsen af Bourdieus sociologi er i klar vækst, men som indtil videre kun har været sparsomt repræsenteret i *Praktiske Grunde*, er organisations- og ledelsesstudier. Carsten Sestofts introduktion til og oversættelse af Bourdieus lille analyse af ledelseskampene i en fransk cementfabrik (Sestoft, 2012; Bourdieu, 2012) og Henrik Kolls diskussion af potentialet i Bourdieus begrebsapparat for forskningen i strategisk brug eller organisering af tid i organisationer (Koll, 2020) står lige nu som de eneste bidrag med direkte adresse til organisations- og ledelsesstudier. Egentlige organisationsanalyser fyldte som bekendt heller ikke meget i Bourdieus eget forfatterskab. Den lille ‘cementtekst’ er vel det eneste rigtige eksempel, og den har jo, som påpeget af Sestoft, “en temmelig marginal eksistens”: Den findes som appendiks i bogen *Les structures sociales de l'économie* (Bourdieu, 2000) og er i denne bogs engelske oversættelse *The Social Structures of the Economy* (Bourdieu, 2005) “tilmed trykt med en så kompakt typografi, at den er svær at læse.” (Sestoft 2012: 1)

Det er som et beskedent bidrag til forhåbentlig at udjævne lidt på denne ubalance, at vi i dette nummer af *Praktiske Grunde* bringer en oversat og bearbejdet version af vores

artikel “‘Changing the Course of a Super Tanker’: A Study of Senior and Junior Managers’ Enactments of a Transition Narrative”, der for nylig blev publiceret i *Journal of Change Management* (Koll, Esmark og Jensen, 2024). Der er tale om et empirisk studie indenfor subfeltet fortidsbrug og erindringsfællesskaber i organisationer og sigtet med den her er at hjælpe med at bringe Bourdieu-inspirerede organisations- og ledelsesstudier ind i den levende dialog, der allerede foregår mellem de mange andre forskningsområder, hvor man har tanket teoretisk og metodisk brændstof hos den franske sociolog, og som man jævnligt møder i *Praktiske Grunde*.

I den følgende lille introduktion til artiklen præsenterer vi (uden at lave et egentligt *literature review*) nogle væsentlige strømninger indenfor organisations- og ledelsesstudier, hvor Bourdieu i de sidste tiår har vundet indpas og vi peger samtidig på nogle problemer og begrænsninger i aktuelle tilgange indenfor feltet, som man efter vores mening kan bruge Bourdieu til at arbejde med og måske overkomme.

Bourdieu i organisations- og ledelsesstudier

Den stigende interesse for Bourdieus sociologi indenfor organisations- og ledelsesstudier er veldokumenteret. Siden årtusindskiftet tæller listen af markante Bourdieu-inspirerede publikationer fx et særnummer af tidsskriftet *Theory and Society* fra 2008, der bl.a. indeholdt Emirbayers og Johnsons meget indflydelsesrige artikel “Bourdieu and organizational analysis”, der i *Praktiske Grunde* også citeres af Sestoft (2012); et særnummer af det højt ansete tidsskrift *Organization* i 2009 med overskriften “Bourdieu and domination within and between organizations” (Golsorkhi et al.); samt antologierne *Pierre Bourdieu, Organization & Management* (Tatli et al., 2015) og *Pierre Bourdieu in Studies of Organization and Management: Societal Change and Transforming Fields* (Robinson et al., 2022). Der findes en udførlig gennemgang med flere eksempler i introduktionen til sidstnævnte antologi, som foruden de her nævnte centrale værker også tilbyder eksempler på en lang række artikler indenfor subfelter af det bredere forskningsfelt organisation og ledelse, der har udført Bourdieu-inspirerede analyser. I sidstnævnte kategori har forfattertrioen til nærværende artikel bl.a. bidraget med empiriske studier i forskellige nordiske organisationer indenfor subfelter som *Organizational Identity* (Ernst & Jensen Schleiter, 2021), *Health care (Management)* (Ernst & Jensen Schleiter, 2018b), *Organizational Culture* (Ernst & Jensen Schleiter, 2018a), *Continuity and Change in Organizations* (Koll & Jensen, 2023), *Uses-of-the-Past in Organizations* og *Organizational Memory Studies* (Koll et al., 2024; Koll & Jensen, 2020), *History and Organizational Change* (Koll, 2019; 2021), *Organizational Power Dynamics* (Ernst & Koll, 2024) samt *The Strategic Organization of Time in Organizations* (Koll, 2020; Koll & Ernst, 2022).

Den praktiske vending

Interessen for Bourdieus sociologi korresponderer meget godt med det, der er blevet beskrevet som et bredere *practice turn* i forskningsfeltet organisation og ledelse (Cetina et al., 2001; Nicolini, 2012). Denne såkaldte praktiske vending eller bevægelse indenfor forskningsfeltet er defineret ved en stigende interesse for praksisfunderede teorirammer inspireret af figurer som Marx, Heidegger, Wittgenstein, Bourdieu, Giddens, m.fl. En

grundig beskrivelse af nævnte strømning findes bl.a. i Nicolinis bog *Practice Theory, Work and Organization* (2012), der også dedikerer et kapitel til Bourdieus sociologi og tanker om dens relevans for studier af organisationer. Ifølge Nicolini (2012) skal forklaringen på organisations- og ledelsesforskeres vending mod praksisteoriene blandt andet findes i den øgede kompleksitet, som organisationer opererer i forårsaget af fænomener som globalisering, teknologisk udvikling, neoliberalisme, finanskriser, klimakriser og pandemi.

De nævnte fænomener er alle med til at skabe en oplevelse af, at verden er mere foranderlig og tættere forbundet, hvilket gør det vanskeligere at afgrænse sociale enheder såsom organisationer, der synes mere flydende og sammenvævede med hinanden og med omverden end nogensinde før. Denne nye virkelighed øger behovet for at kunne beskrive verden i mere processuelle termer – som noget, der skabes og genskabes gennem handlinger, ved hjælp af teknologi, diskurser og kroppe – og det er her praksisteoriene excellerer (se fx Nicolini, 2012 eller Robinson et al., 2022).

Organisations- og ledelseslitteraturen har traditionelt benyttet mere funktionalistisk inspirerede perspektiver til at forstå og forklare organisatoriske fænomener. Hvis vi maler med den meget brede pensel, kan man sige, at funktionalismen er optaget af at indkredse, hvordan enkelte dele af en organisation bidrager til at organisationen som system fungerer så stabilt og effektivt som muligt i forhold til dens mål. Funktionalismen ses som et underperspektiv i den modernistiske organisationsforståelse (fx Hatch, 2018), hvis hovedformål er at optimere organisationer ud fra en økonomisk-rationel betragtning. Funktionalismen henleder derfor opmærksomheden på *effekten* af specifikke virksomhedsstrategier, specifikke organisationskulturer, specifikke ledelses- og styringsprincipper osv. På den måde bygger funktionalismen på antagelser om organisationer som relativt afgrænselige enheder, der kan hjælpes på vej af planer og blueprints for, hvordan de kan/skal/bør fungere. I takt med verdens stigende kompleksitet bliver det imidlertid stadig sværere at afgrænse og adskille organisationer, og litteraturen om organisation og ledelse har lidt under en tendens til at se organisationer som resultater af applikationen af specifikke planer og løsninger. Begrænsningerne i det funktionalistiske perspektiv – med dets iboende tendens til at skabe dualismer, fx mellem organisation og omverden, struktur og individ, strategi og de mennesker, der udfører strategierne, eller organisationskultur og de mennesker, der udlever kulturerne – er dermed kommet til at stå klarere frem (Nicolini, 2012).

I modsætning til funktionalismen fremhæves praksisteoriene, og Bourdieu i særdeleshed (Robinson et al., 2022), for deres kapacitet til at opløse dualismer ved at se organisationer som sociale rum, der kontinuerligt skabes, genskabes og forandres af handlinger (Nicolini, 2012). I en praksisteoretisk forståelsesramme ses en organisation både som et medium eller arena for en given praksis og som et resultat af den selvsamme praksis (Orlikowski, 2010). I en Bourdieu-teoretisk begrebsramme er det habitus-begrebet, der medierer og forener individ og social struktur, fordi en given habitus – med dens repertoire af kropslige og mentale dispositioner, evner, tilbøjeligheder osv. – samtidig i sig bærer både den kollektive og den individuelle historie. Dualismen individ-struktur bliver irrelevant, fordi individerne på én gang formes af og former de sociale strukturer gennem kontinuerlig handling eller praksis (Van Hilten, 2021). Praksisteoriene flytter altså fokus væk fra *effekterne* af strukturelle elementer som strategier, kulturer eller ledelses- og styringsprincipper over

til de *konkrete handlinger og aktiviteter*, der er knyttet til udtænkning og udførsel af disse strukturer. Praksisteoretisk-inspirerede organisationsanalyser adskiller sig på den måde fra de mere funktionalistisk-inspirerede analyser ved at se organisatoriske strukturer som noget organisationer *gør*, fremfor som noget organisationer *har* (Koll, forthcoming).

Anvendelsen af Bourdieu

Organisations- og ledelsesfeltets praktiske vending har som nævnt åbnet flere øjne for potentialet i Bourdieu-inspirerede analyser, og citationerne af Bourdieus værker har været stigende indenfor forskningsfeltet, hvilket man bl.a. kan læse mere om hos Sieweke i en artikel fra 2014, der undersøger udviklingen i citationer i ni førende tidsskrifter på det tidspunkt (Sieweke, 2014). Et stigende antal citationer er dog ikke ensbetydende med, at potentialerne i Bourdieus begrebsramme faktisk udfoldes fuldt ud. Der er stor forskel på, hvordan Bourdieu anvendes, og hvor dybtgående forskellige forfattere engagerer sig i koncepterne og teorirammen som helhed (se fx Emirbayer & Johnson, 2008; Robinson et al., 2022). Et eksempel herpå er fx strategifeltet, hvor *Strategy-as-practice* har udviklet sig til et helt selvstændigt forskningsfelt og forskerfællesskab. Subforskningsfeltet er dog blevet heftigt kritiseret for ikke seriøst nok at inkorporere praksisteoriernes fundamentale ontologiske og epistemologiske antagelser ved nok at være mere analytisk interesseret i handlinger og aktiviteter, men stadig fastholde en funktionalistisk eller ressourcebaseret opfattelse af strategi (Carter et al., 2008a; 2008b). Flere konceptuelle bidrag har promoveret Bourdieus sociologi som en mulighed for at vende den tendens (Chia & Holt, 2006; Chia & MacKay, 2007; Gomez, 2015). Denne mission har dog tilsyneladende været vanskeligere at gennemføre i empiriske strategistudier – måske fordi Bourdieus forståelse af strategi som en dispositions-genereret modus operandi, der ikke forudsætter bevidst eller refleksiv planlægning (Chia & Holt, 2006), adskiller sig for meget fra den funktionalistiske, ressourcebaserede strategiforståelse, hvor strategi modsat er udtryk for rationel, bevidst planlægning og implementering (en forståelse af strategi der formentlig kun forstærkes af den korte afstand og nogle steder måske næsten overlap, der naturligt er mellem organisation og ledelse som videnskabeligt objekt og som praksis i virksomheder m.v.) Set i et bredere perspektiv er strategifeltet som eksempel ikke enestående, idet forskningsfeltet organisation og ledelse til alle tider har været mest domineret af det modernistiske perspektiv (Hatch, 2018). I lyset af det pres som organisationer opererer under i en tid præget af mange forandringer og usikkerhed i verden, giver ønsket om at optimere organisationer også god mening. Vi vil dog her argumentere for, at den forklaringskraft, som Bourdieus teoretiske begrebsramme tilbyder, indeholder et stort potentiale i forhold til ikke blot at forstå og forklare organisering og ledelse i deres dybere kompleksitet, men også, på baggrund af en dybere forståelse af organisationers sociale praksisser, at facilitere organisationsudvikling, der resonerer med de mennesker, der skal gennemføre den (Koll, forthcoming).

Eksempel på en Bourdieu-inspireret organisationsanalyse

I artiklen “‘Det er en supertanker, vi er på’: Anvendelsen af et transitionsnarrativ blandt generationer af serviceledere” viser vi, hvordan Bourdieus begreber kan tilføre nye indsigter til subforskningsfelterne *Uses-of-the past* og *Organizational Memory Studies*.

Interessen for fortidsbrug og erindringsfællesskab har de senere år oplevet en nærmest eksplosiv vækst (Wadhvani et al., 2018). Med afsæt i den praktiske vending har et stort antal organisations- og ledelsesstudier undersøgt, hvordan historiske narrativer anvendes strategisk til at skabe forandringer i organisationer. Interessen har på den ene side sat fokus på de handlinger og aktiviteter, der kan relateres til erindring set som en social praksis (fx Feldman & Feldman, 2006). På den anden side har litteraturen samtidig haft en tendens til at fastholde et ressourcebaseret perspektiv på fortiden ved at fokusere på, hvordan den dygtige leder konstruerer de 'rigtige' narrativer og indprenter dem i organisatoriske erindringsfællesskaber. På den måde kommer effekten (på organisationens performance) af specifikke måder at bruge fortiden til at stå i forgrunden, og vigtige kontekstuelle elementer af den sociale praksis, såsom individernes livsbaner og generationelle tilhørsforhold, symbolske kampe og den historiske udvikling i organisationens eksistensvilkår, til at stå mere i baggrunden. Det er netop sådanne elementer, vi søger at trække frem i vores artikel, der kort fortalt undersøger, hvordan to generationer af team- eller serviceledere i en skandinavisk telekommunikationsvirksomhed i praksis anvender et fælles transitionsnarrativ under en langstrakt organisatorisk forandringsproces. Som led i analysen inddrager vi begrebet narrativ habitus med henblik på at vise, hvordan man ved hjælp af en Bourdieu-inspireret begrebsramme bedre kan indfange og forklare erindringspraksisser i deres sociale kompleksitet og dermed opnå nye indsigter i betydningen af fortidsbrug for organisationsændring og forandringsledelse.

Henrik Koll, Lektor, Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber, SDU, hekoll@sdu.dk

Kim Esmark, Lektor, Institut for Kommunikation og humanistisk videnskab, RUC, kesmark@ruc.dk

Astrid Jensen, Lektor, Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber, SDU, astrid@sdu.dk

Referencer

- Bourdieu, P. (2000). *Les structures sociales de l'économie*. Seuil.
- Bourdieu, P. (2005). Appendix I: The Field of the Firm: A Case Study. In *The Social Structures of the Economy* (pp. 217-219). Polity Press.
- Carter, C., Clegg, S. R., & Kornberger, M. (2008a). SAP zapping the field. *Strategic organization*, 6(1), 107-112.
- Carter, C., Clegg, S. R., & Kornberger, M. (2008b). So!apbox: editorial essays: Strategy as practice? In (Vol. 6, pp. 83-99): Sage Publications Sage UK: London, England.
- Cetina, K. K., Schatzki, T. R., & Von Savigny, E. (2001). *The practice turn in contemporary theory*. Routledge.
- Chia, R., & Holt, R. (2006). Strategy as practical coping: A Heideggerian perspective. *Organization Studies*, 27(5), 635-655.
- Chia, R., & MacKay, B. (2007). Post-processual challenges for the emerging strategy-as-practice perspective: Discovering strategy in the logic of practice. *Human relations*, 60(1), 217-242.
- Ernst, J., & Jensen Schleiter, A. (2018a). Merger as field transformation: nurses' positioning and metaphoric journeys. *Culture and Organization*, 1-19.

- Ernst, J., & Jensen Schleiter, A. (2018b). Standardization for patient safety in a hospital department: killing butterflies with a musket? *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 13(4), 368-383.
<https://doi.org/10.1108/QROM-07-2017-1548>
- Ernst, J., & Jensen Schleiter, A. (2021). Organizational identity struggles and reconstruction during organizational change: Narratives as symbolic, emotional and practical glue. *Organization Studies*, 42(6), 891-910. <https://doi.org/10.1177/0170840619854484>
- Ernst, J., & Koll, H. (2024). Managerial pedagogy and organizational power dynamics in the context of neoliberal organizational transition. *Scandinavian Journal of Management*, 40(3). <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scaman.2024.101334>
- Feldman, R. M., & Feldman, S. P. (2006). What links the chain: An essay on organizational remembering as practice. *Organization*, 13(6), 861-887.
- Golsorkhi, D., Leca, B., Lounsbury, M., & Ramirez, C. (2009). Analysing, accounting for and unmasking domination: On our role as scholars of practice, practitioners of social science and public intellectuals. *Organization*, 16(6), 779-797.
- Golsorkhi, D., Rouleau, L., Seidl, D., & Vaara, E. (2010). *Cambridge Handbook of Strategy as Practice* (D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. Vaara, Eds. 1 ed.). Cambridge University Press.
- Golsorkhi, D., Rouleau, L., Seidl, D., & Vaara, E. (2015a). *Cambridge Handbook of Strategy as Practice* (D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. Vaara, Eds. 2 ed.). Cambridge University Press.
- Golsorkhi, D., Rouleau, L., Seidl, D., & Vaara, E. (2015b). Introduction: What is strategy as practice. In D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. Vaara (Eds.), *Cambridge handbook of strategy as practice* (2 ed., pp. 1-20). Cambridge University Press.
- Gomez, M.-L. (2015). A Bourdieusian perspective on strategizing In D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. vaara (Eds.), *Cambridge handbook of strategy as practice* (2 ed., pp. 184-198). Cambridge University Press.
- Hatch, M. J. (2018). *Organization theory: Modern, symbolic, and postmodern perspectives*. Oxford University Press.
- Koll, H. (2019). Privatisering af telebranchen: Hysteresiseffekten som bro til en historisk bevidsthed. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 21(2), 67-85.
- Koll, H. (2020). Bourdieu and the Strategic Organization of Time in Organizations. *Praktiske Grunde: Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, 14(3-4), 5-30.
- Koll, H. (2021). Bridging the Dialectical Histories in Organizational Change: Hysteresis in Scandinavian Telecommunications Privatization. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 11(3), 23-42.
- Koll, H. (forthcoming). Organisationskultur som social praksis (den ligger hos redaktionen på tidsskriftet Erhvervspsykologi. De har lovet svar ultimo august)
- Koll, H., & Ernst, J. (2022). Caught between times: Explaining resistance to change through the tale of Don Quixote In J. Ernst, S. Robinson, K. Larsen, & O. J. Thomassen (Eds.), *Societal change and transforming fields: Pierre Bourdieu in studies of Organization and management* (pp. 23-40). Routledge.

- Koll, H., Esmark, K., & Jensen, A. (2024). 'Changing the Course of a Super Tanker': A Study of Senior and Junior Managers' Enactments of a Transition Narrative. *Journal of Change Management*, 1-18.
- Koll, H., & Jensen, A. (2020). Appropriating the Past in Organizational Change Management: Abandoning and Embracing History. In J. Reinecke, R. Suddaby, A. Langley, & H. Tsoukas (Eds.), *Time, Temporality, and History in Process Organization Studies* (Vol. 10, pp. 220-239). Oxford University Press.
- Koll, H., & Jensen, A. (2023). Narrative habitus: How actors connect episodic and continuous change in the moment. In T. Hernes & M. Feuls (Eds.), *Towards a Research Agenda for Organizational Continuity and Change* (pp. 145-164). Edward Elgar.
- Lubinski, C. (2018). From 'History as Told' to 'History as Experienced': Contextualizing the Uses of the Past. *Organization Studies*, 39(12), 1785-1809.
<https://doi.org/10.1177/0170840618800116>
- Nicolini, D. (2012). *Practice theory, work, and organization: An introduction*. Oxford University Press.
- Orlikowski, W. J. (2010). Practice in research: phenomenon, perspective and philosophy. In D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. Vaara (Eds.), *Cambridge handbook of strategy as practice* (pp. 23-33).
- Robinson, S., Ernst, J., Thomassen, O., & Larsen, K. (2022). Introduction: Taking Bourdieu Further into Studies of Organization and Management. In S. Robinson, J. Ernst, O. Thomassen, & K. Larsen (Eds.), *Pierre Bourdieu in Studies of Organization and Management: Societal Change and Transforming Fields* (pp. 1-20). Routledge.
- Sestoft, C. (2012). Ontologi, legitimitet og cement: Indledning til oversættelsen af Bourdieus 'cementtekst'. *Praktiske Grunde*, 2-3, 77-80.
- Sieweke, J. (2014). Pierre Bourdieu in management and organization studies - A citation context analysis and discussion of contributions. *Scandinavian Journal of Management*, 30(4), 532-543.
- Tatli, A., Ozbilgin, M., & Karatas-Ozkan, M. (2015). *Pierre Bourdieu, Organization, and Management* (Vol. 34). Routledge.
- Van Hilten, A. (2021). A theory of (research) practice makes sense in sensemaking. *Journal of Organizational Change Management*, 34(4), 794-809.
- Wadhvani, R. D., Suddaby, R., Mordhorst, M., & Popp, A. (2018). History as Organizing: Uses of the Past in Organization Studies. *Organization Studies*, 39(12), 1663-1683.
<https://doi.org/10.1177/0170840618814867>
- Whittington, R. (2006). Completing the practice turn in strategy research. *Organization Studies*, 27(5), 613-634.

”Det er en supertanker, vi er på”

Anvendelsen af et transitionsnarrativ blandt to generationer af serviceledere

Henrik Koll, Kim Esmark & Astrid Jensen

Abstract

Denne artikel undersøger, hvordan et erindringsfællesskab bestående af en senior- og juniorgeneration af serviceledere, med henholdsvis første- og andenhåndserindringer om organisationens fortid, anvender et fælles delt historisk narrativ i deres daglige forandringsledelsespraksis i et skandinavisk teleselskab. Studiet viser vigtigheden af aktørers individuelle livsbaner og generationsmedlemskaber for forståelsen af erindring og fortælling i organisationer. Baseret på begrebet narrativ habitus tilbyder artiklen, som sit primære teoretiske bidrag, en praksis-teoretisk ramme for studiet af erindringsocialisering og tværgenerationelle dynamikker i organisatoriske erindringsfællesskaber.

Keywords

Forandringsledelse; erindringsfællesskab; erindringsocialisering; generation; narrativ habitus; organisatoriske erindringspraksisser.

Introduktion

”Ingen organisation bør være i tvivl om vigtigheden af dens evne til at identificere, hvor den ønsker at være i fremtiden, og hvordan man leder de forandringer, der er nødvendige for at nå dertil” (Todnem By, 2005, 369, egen oversættelse). Citatet illustrerer, hvordan ledelse af forandring længe har været eksplicit anerkendt som en meget vigtig ledelsesmæssig færdighed (Burnes, 2011), hvorimod den iboende relation mellem forandring og temporalitet har figureret mere implicit i litteraturen om organisationsforandringer (Dawson, 2014; Karlsen, 2023; Noss, 2002; Van de Ven & Poole, 2005). Dog er ’temporalitet’ igennem de sidste 20 år i stigende grad blevet set som et frugtbart perspektiv på organisatoriske forandringsprocesser (Koll & Ernst, 2022; Koll & Jensen, 2023). Især er relationen

mellem fortiden og organisatoriske forandringsprocesser blevet tildelt øget opmærksomhed i litteraturen (Reinecke et al., 2020; Suddaby & Foster, 2017). Et stort antal studier af 'fortidsbrug' har været med til at vise, "hvordan organisationelle aktører... producerer og bruger historie til strategiske formål i nutiden" (Wadhvani et al., 2018, 1664, egen oversættelse). Dette forskningsområde har vist, hvordan aktørers fortolkninger af fortiden former deres opfattelse af, hvad der er på spil i nutiden, samt mulige strategier for fremtiden (f.eks. Bansal et al., 2022; Kaplan & Orlikowski, 2013; Suddaby et al., 2023). Et væsentligt teoretisk begreb i denne sammenhæng har været 'retorisk historie', der defineres som "strategisk brug af fortiden til at overbevise virksomhedens nøgleinteressenter om virksomhedens strategiske retning" (Suddaby et al., 2010, 157, egen oversættelse). Studier af retorisk historie har især skabt opmærksomhed omkring den strategiske værdi af historiske narrativer for organisationer (Wadhvani et al., 2018) og på lederes evne til at konstruere historiske narrativer, der skaber en strategisk fordel for virksomheden gennem organisatorisk forandring eller tilpasning (Foster et al., 2017).

I denne artikel argumenterer vi for, at betydningen af fortiden som en ressource til at håndtere strategiske forandringer gennem indlejring af historiske fortællinger i en organisations kollektive eller fælles erindring (Wadhvani et al., 2018) kræver en mere kritisk undersøgelse af de processer, hvorigennem historiske fortællinger måske eller måske ikke indlejres i denne erindring (Ravasi et al., 2019). På baggrund af den eksisterende litteratur fokus på den strategiske dimension af kollektiv erindring kan man forledes til at tænke på en organisations erindringsfællesskab som noget, der udelukkende eksisterer i kraft af – eller kan håndteres gennem – ledelsens strategiske indsatser. Som følge heraf er de mere emergente og habituelle måder, hvorpå historiske fortællinger indlejres i organisatorisk erindring gennem organisatoriske aktørers daglige praksis kun tildelt begrænset opmærksomhed indenfor forskningsfeltet (Koll & Jensen, 2020; Thomassen & Ødegård, 2022; Wadhvani et al., 2018). På trods af en voksende akademisk interesse for organisatorisk erindring (Foroughi et al., 2020; Rowlinson et al., 2010) mangler vi stadig flere studier af, hvordan organisatoriske aktører erindrer som medlemmer af grupper, også kendt som erindringsfællesskaber (Misztal, 2003; Zerubavel, 1996), herunder for eksempel hvordan erindringsfællesskaber påvirkes af tværgenerationelle dynamikker (Coraiola et al., 2023). Når nye medarbejdere starter i en virksomhed, og andre går på pension eller skifter til anden virksomhed, er der sjældent overensstemmelse mellem aktørers organisatoriske livsbaner. En organisations fortid vil derfor altid være kendt af nogle aktører gennem førstehåndserindringer og af andre aktører gennem andenhåndserindringer, der overleveres fra senior-til junior-generationer. Tværgenerationelle dynamikker er således en vigtig faktor for at forstå brugen af historiske fortællinger i organisatoriske erindringsfællesskaber.

I denne artikel adresserer vi denne tematik ved at tilføje forskningsområdet 'organisatorisk fortidsbrug' en undersøgelse af hverdagens brug af historiske narrativer i et tværgenerationelt erindringsfællesskab bestående af serviceledere i operatøraftdelingen i det skandinaviske teleselskab, som vi har givet pseudonymet Telco. Studiet er baseret på interviews med serviceledere samt deres umiddelbare overordnede og underordnede, og er gennemført i perioden 2016 til 2018 i forbindelse med en organisatorisk forandring i kølvandet på virksomhedens privatisering i starten af 1990'erne. Gruppen af serviceledere bestod af en

seniorgeneration, der havde arbejdet for virksomheden i flere årtier og dermed havde førstehåndserindringer om organisationens monopolistiske fortid, og en juniorgeneration, der var nye i lederrollen eller nye i virksomheden generelt, og dermed kun havde andenhåndserindringer om virksomhedens før-privatiseringsæra. Vores studie viste, hvordan brugen af et fælles narrativ om en lang transitionsfase, der involverede en vedholdende tilstedeværelse af fortiden i nutiden, blev en betydelig del af ledernes praksis, både som en måde at give mening til afdelingens nuværende situation og som en måde at håndtere daglige problemer i forbindelse med implementering af forandring. På trods af at narrativet om den lange overgangsfase var fælles for både junior- og seniorlederne, viste studiet et mønster, hvor juniorlederne generelt betragtede fortiden i et negativt lys, mens seniorlederne var tilbøjelige til at forholde sig mere pragmatisk og medierende mellem fortiden og nutidens krav (se også Ernst & Koll, 2024; Koll & Jensen, 2020). Dette mønster fik os til at undersøge a) hvordan senior- og juniorledere, henholdsvis med første- og andenhåndserindringer om organisationens fortid, anvendte det fælles narrativ om selskabets lange transitionsfase i deres forandringsledelsespraksis; og b) hvordan deres anvendelse af det fælles narrativ blev påvirket af deres respektive organisatoriske livsbaner.

For at øge vores forståelse af disse tværgenerationelle dynamikker trækker vi på teorier om social erindring (Misztal, 2003; Olick & Robbins, 1998; Zerubavel, 1996) og baserer vores teoretiske ramme på to vigtige antagelser. For det første adopterer vi Feldman og Feldmans (2006) rekonceptualisering af kollektiv erindring til sociale erindringspraksisser, der udføres af medlemmer af erindringsfællesskaber i specifikke kulturelle og historiske kontekster (Feldman & Feldman, 2006; Olick, 1999). For det andet adopterer vi begrebet erindrings-socialisering (Misztal, 2003; Zerubavel, 1996), der er blevet defineret som ”erhvervelsen af kollektiv erindring som ens egen” (Ravasi et al., 2019, 1525, egen oversættelse). Konceptet indebærer, at det, som organisatoriske aktører erindrer, omfatter mere end, hvad de personligt har oplevet. Erindrings-socialisering forbinder erindringspraksisser med socialisering (Misztal, 2003; Zerubavel, 1996), hvorigennem historiske narrativer – og sociale spilleregler knyttet til brugen af dem – overleveres fra generation til generation (Coraiola et al., 2021; Eyerman & Turner, 1998). For at kaste lys over både aktørers subjektivt oplevede erindring og den sociale og historiske kontekst, hvori erindring finder sted, udvider vi koncepterne ‘sociale erindringspraksisser’ og ‘erindrings-socialisering’ med begrebet ‘narrativ habitus’ (Ernst & Jensen Schleiter, 2021; Fleetwood, 2016; Frank, 2010; Koll & Jensen, 2023), som sammenfatter Bourdieus (1990) begreb om habitus med et perspektiv på narrativer som socialt og historisk indlejrede (Cunliffe et al., 2004; Ricoeur, 1980). Vores artikel er struktureret som følger: Først forklarer vi de grundlæggende antagelser i litteraturen om fortidsbrug og kollektiv erindring i organisationer samt den videnskåft, vi adresserer. Derefter udfolder vi vores teoretiske ramme og metodiske tilgang. Dette efterfølges af vores resultater, før vi runder artiklen af med en diskussion af resultaternes betydning og en opsamlende konklusion.

Brugen af historiske narrativer og erindringsfællesskab som ledelsesredskaber

Den såkaldte "historiske vending" (Clark & Rowlinson, 2004) inden for organisationsforskningen har medført en stor interesse for, hvordan historie bruges til at styre strategiske forandringsprocesser i organisationer (Koll, 2021; Suddaby et al., 2022; Suddaby & Foster, 2017). De grundlæggende antagelser indenfor dette forskningsfelt kan spores tilbage til et særnummer af *Journal of Organizational Change Management* (Carroll, 2002), hvor idéen om fortiden som en ressource, der kan anvendes strategisk til at forme organisatoriske fremtider, blev introduceret. Et væsentligt bidrag til dette nummer var argumentationen i Gioia et al. (2002) for, at strategisk forandring, som i sin essens er en fremtidsorienteret proces, ofte hviler på en organisations evne til bevidst at revidere sin historie og at tilpasse sin fortid til den måde, hvorpå den ser sig selv i nutiden og ønsker at se sig selv i fremtiden. Derudover argumenterede Ooi (2002, 607) for, at revisioner af organisatorisk historie sjældent sigter mod at præsentere "fakta" i objektiv forstand, men snarere bruges strategisk til at "overbevise" og mobilisere forskellige interessenter i organisationen. I et nyere studie viste Brunninge (2009), hvordan ledere i fire forskellige svenske virksomheder brugte reviderede versioner af virksomhedens historie til at legitimere eller delegitimere mulige strategiske valg. Studiet konkluderede, at den bevidste brug af historie kan være et effektivt redskab for ledere til at påvirke strategiske forandringsprocesser.

I forlængelse af ovennævnte studier har yderligere studier af fortidsbrug og retorisk historie vist, hvordan historie strategisk kan udvælges og anvendes af ledere med henblik på at tilpasse den til deres strategiske dagsordener for forandring eller kontinuitet i nutiden og fremtiden (Suddaby et al., 2022; Wadhvani et al., 2018). Inden for dette forskningsfelt er der inkluderet flere studier, der fokuserer på ledernes fortolkninger af fortiden og deres færdigheder udi at anvende historiske narrativer (f.eks. Hamilton & D'Ippolito, 2022; Maclean et al., 2014; Ravasi & Phillips, 2011; Suddaby & Foster, 2017; Ybema, 2014). Generelt har disse studier understreget ledernes magt og færdigheder til at kontrollere historiske fortællinger og overbevise organisationernes nøgleinteressenter (Lubinski, 2018). På denne måde har en betydelig del af denne litteratur behandlet organisatorisk erindring som en håndterbar ressource og dermed hvilet på en antagelse om, at det, en organisation erindrer eller glemmer, i vid udstrækning afgøres af ledelsens evne til at mestre retorisk historie.

Ifølge teorier om social erindring er der imidlertid andre faktorer, der bør tages med i betragtning, når man forsøger at forstå dynamikkerne i organisatorisk erindring. Især peger disse teorier på forbindelserne mellem kollektiv erindring og erindringssocialiseringsprocesser, hvor kollektiv erindring henviser til "fortolkninger af fortiden, som deles af en social enhed" (Suddaby et al., 2022, 6, egen oversættelse), i form af et erindringsfællesskab. Mens historie har en defineret forfatter og er et produkt af bevidst tilbageblik på fortiden set fra nutiden, er kollektiv erindring af mere emergent karakter, idet den ikke har en defineret forfatter og udvikler sig på uforudsigelige måder (Coraiola et al., 2021). Kontekstuelle faktorer såsom et erindringsfællesskabs (f.eks. ledergruppen, medarbejdergruppen eller afdelingen) traditioner og overbevisninger eller interaktioner mellem generationer (Coraiola et al., 2023) spiller derfor en vigtig rolle i at forme, hvad der erindres og glemmes (Misztal, 2003; Zerubavel, 1996). Imidlertid har litteraturens fokus på ledernes strategiske

brug af historie medvirket til at skubbe andre vigtige dimensioner af erindringsso­cialise­ring, såsom social og historisk kontekst og aktørers individuelle livsbaner, i baggrunden (Anteby & Molnar, 2012; Koll & Jensen, 2020; Lubinski, 2018). Med andre ord har litte­ra­turen om fortidsbrug i organisationer i mindre grad forholdt sig til, hvordan aktørers brug af historie muliggøres og begrænses af kontekstuelle faktorer, herunder tværgenerationelle dynamikker (Coraiola et al., 2023) indlejret i de sociale praksisser, som aktørerne sociali­seres og deltager i (Lubinski, 2018).

Ved at adoptere en praksisteoretisk tilgang til erindring (Bourdieu, 1990; Feldman & Feldman, 2006) kombineret med begrebet narrativ habitus (Koll & Jensen, 2023), udvider vi begreberne social erindringspraksis og erindringsso­cialise­ring med en mere kontekstua­liseret redegørelse for, hvordan delte fortolkninger af fortiden anvendes i hverdagens prak­sis­ser for forandringsledere i tværgenerationelle erindringsfællesskaber. Vi udfolder vores teoretiske ramme nedenfor.

Teoretisk ramme: Erindring som social praksis

Teorier om social erindring beskæftiger sig specifikt med de sociale aspekter af erindring og understreger i hvilket omfang aktørernes sociale miljø påvirker den måde, hvorpå de erindrer fortiden (Rowlinson et al., 2010). Erindringsso­cialise­ring tilføjer en normativ di­men­sion til erindringspraksisser ved at understrege at, hvad der erindres og glemmes af en bestemt gruppe udgør en social konstruktionsproces forankret omkring sociale spilleregler, der afspejler de dele af fortiden, der betragtes som vigtige for gruppen på et bestemt tids­punkt (Zerubavel, 1996). Med andre ord betragtes den fælles repræsentation af fortiden, som et erindringsfællesskab besidder, som socialt vedligeholdt. I overensstemmelse her­med er socialisering central for denne vedligeholdelse, fordi fællesskabets styrke – det vil sige dets sammenhæng og kollektive identitet – i høj grad defineres af den repræsentation af fortiden, som fællesskabet implicit eller eksplicit er enige om (Ravasi et al., 2019). Der­for er aktørers evne til at tilegne sig begivenheder fra en gruppes fortid, som om de var en del af aktørernes egen oplevede fortid, en forudsætning for at opnå gruppe­med­lemskab og få adgang til gruppens ressourcer (Zerubavel, 1996).

Ved at fremhæve erindringens socialt konstruerede karakter henleder begrebet erin­dringsso­cialise­ring opmærksomheden på, at fortiden kontinuerligt bliver genfortolket (somme tider omfortolket), og at meget af det, aktører erindrer, filtreres gennem fortolk­ningsprocesser, der påvirker ikke kun de begivenheder, aktører erindrer, men også måden, hvorpå de erindrer dem, og det lys, de erindrer dem i (Foroughi et al., 2020). Derfor kan en given generation af ledere både overdrage et bestemt narrativ om fortiden til nye genera­tioner af ledere samt en særlig “erindringslinse”, gennem hvilken narrativet bliver genfor­tolket, genfortalt og anvendt eller sat i værk i praksis (Zerubavel, 1996, 285). En forudsæt­ning for at forstå erindringsso­cialise­ring er derfor at stille skarpt på de interaktioner, hvor­igennem involverede aktører tilegner sig, og på forskellige måder forsøger at påvirke og forme, fælles forståelser af fortiden (Foroughi et al., 2020).

Ifølge Misztal (2003) giver erindringsso­cialise­ring medlemmer af erindringsfællesska­ber dispositioner for handling, der er unikke for den gruppe i et bestemt felt på et givet tidspunkt. Set fra det perspektiv indtager erindring en strukturerende rolle i forhold til at

opretholde dispositioner og praksisser i erindringsfællesskaber over tid. Ved at inddrage Bourdieus begreb om habitus – systemet af varige, transponerbare dispositioner, der som produkt af tidligere socialisering og dennes betingelser (kropsliggjort historie) sikrer fortidens aktive tilstedeværelse i nu'et, (Bourdieu, 1981; 1990), kan vi udvide ideen om erindringsocialisering (Eyerman & Turner, 1998; Misztal, 2003), idet habitus, som produkt af tidligere erfaringer, organiserer de måder, hvorpå individer ser verden og handler i den (Bourdieu, 1990). Når interesserede aktører deltager i en bestemt praksis eller med Bourdieus metafor ”spiller spillet”, tilegner de sig samtidig dispositioner, der giver dem en fornemmelse af deres egen plads og deres tilhørsforhold til en gruppe med en fornemmelse for de andres plads (Bourdieu, 1985). Med andre ord kan habitus ses som internaliseringen af ens position i det praksisfelt som man investerer i. På samme måde udgør narrativ habitus internaliseringen af de narrativer, der eksisterer i og strukturerer feltet, herunder det dominerende narrativ om fortiden (Fleetwood, 2016; Koll & Jensen, 2023). Begrebet narrativ habitus understreger den centrale rolle, som historiske narrativer spiller i at forme aktørers fornemmelse af sted og tilhørsforhold og dermed deres kollektive erindring. Narrativ habitus favner, hvordan aktører på en og samme tid er objekter for og subjekter i felter gennemstyret af narrativer, forstået på den måde, at aktørernes aktive brug af historiske narrativer former deres erindring om fortiden (Adorisio, 2014), men at denne brug samtidig er muligjort og begrænset af aktørernes historisk tilegnede dispositioner (Frank, 2010; Koll & Jensen, 2023).

På denne måde hviler en narrativ habitus-baseret konceptualisering af erindringer på en relationel forståelse af fortiden og en performativ tilgang til erindring, hvor erindring betragtes som den løbende anvendelse eller udlevelse af fortiden i praksis (Foroughi et al., 2020). Vi forstår derfor ikke narrativer blot som tilbageblik eller gengivelser af tidligere begivenheder, men snarere som performative handlinger, der aktivt former nutiden og fremtiden (Koll & Jensen, 2020). På den ene side formes fortiden altså gennem narrativer, der involverer såvel erindring som glemsel, på den anden side forstår vi samtidig gennem narrativ habitus-perspektivet, hvordan aktørernes konstruktion og anvendelse af narrativer formes af aktørernes levede erfaring og de dispositioner, de har tilegnet sig over tid gennem deltagelse i specifikke socialt og historisk indlejrede praksisser (Koll & Jensen, 2023). Med narrativ habitus forstås på den måde fortidens dualitet, der er med til at gøre historisk kontekst og aktørers livsbaner til vigtige dimensioner for forståelsen af, hvordan organisatoriske erindringspraksisser fungerer.

Da vores specifikke fokus er tværgenerationelle dynamikker i organisatoriske erindringsfællesskaber, adopterer vi Eyerman og Turners (1998, 91, egen oversættelse) definition af generationer som: “en kohorte af personer, der passerer gennem tiden, som kommer til at dele en fælles habitus..., der bl.a. tjener den funktion at tildele dem en kollektiv erindring, der tjener til at integrere kohorten over en begrænset periode”. En generation kendetegnes med andre ord af dens fælles habitus og fælles eller overlappende erindring om visse begivenheder, der opfattes som centrale for gruppen på et givet tidspunkt.

Før vi forklarer vores tilgang til dataindsamling og -analyse, begynder vi vores metodeafsnit med en kort beskrivelse af studiets kontekst. Herefter følger vores resultater, diskussionsafsnit og konklusion.

Metode: Baggrund, data og analyse

Da EU i 1992 besluttede at liberalisere telekommunikationsmarkedet og åbne det for international konkurrence, blev samtlige statsejede, statsstøttede teleselskaber i løbet af relativt kort tid privatiseret (Greve & Andersen, 2001; Jordfald & Murhem, 2003). Overgangen fra statsligt ejet monopol til at være ejet af aktionærer og skulle tjene sine egne penge på et konkurrencepræget internationalt marked betød en lang række ændringer for disse selskaber. Gunstige vilkår og betingelser i de traditionelle ansættelsesordninger for statslige tjenestemænd blev erstattet af kortvarige ansættelser og præstationsbaserede lønninger. Måder at organisere og lede på, som tidligere var blevet udført i overensstemmelse med principperne for Den Nordiske Model – kendetegnet ved en reguleret arbejdsplads, kollektive overenskomstforhandlinger, samarbejde på virksomhedsniveau og en stærk tilstedeværelse af fagforeninger (Jordfald & Murhem, 2003) – blev udfordret. I Telco blev et omfattende digitalt performance-management-system implementeret, og installation af GPS'er i alle servicekøretøjer gjorde det muligt for ledere at overvåge, eller meget tættere følge, teknikernes arbejde. Performance management og den tættere, systematiske opfølgning og evaluering af individuelle medarbejdere udmøntede sig i kvantificerbare målinger i form af såkaldte KPI'er (Key Performance Indicators). For serviceledere betød ændringerne, at de måtte indtage en mere intervenserende og præstationsorienteret rolle. Dagligdagen blev gennemsyret af en konstant stræben efter produktivitetsforbedringer og operationel effektivitet. Omkring to år før starten på vores studie af afdelingen blev nævnte effektiviseringsdiskurs yderligere forstærket, idet den øverste ledelse undersøgte muligheden for at outsource operatøraftdelingen, hvis performanceniveauerne ikke blev væsentligt forbedret inden for fire år. Truslen om outsourcing lagde pres på teknikerne for at tilpasse sig den nye arbejdskultur og på servicelederne for at frembringe den ønskede organisatoriske forandring og levere stadigt bedre performanceresultater (se også Ernst & Koll, 2024; Koll & Ernst, 2022).

Dataindsamling

De interviewdata, der præsenteres her, er en del af et større studie, der blev udført af artiklens førsteforfatter i årene 2016 og 2018. Studiet omfattede 25 interviews fordelt på den regionale direktør (3), teknikere (6) og serviceledere (16). 15 af afdelingens 20 serviceledere blev interviewet. Derudover inkluderede studiet cirka 185 timer med deltagerobservationer samt dokumentstudier. Forfatteren observerede og fulgte servicelederne i alle aspekter af deres arbejde, herunder ledermøder, teammøder, frokoster og pauser. Et medarbejderadgangskort gjorde det muligt for førsteforfatteren at bevæge sig frit ind og ud af afdelingen og observere lederne på forskellige lokationer, på forskellige dage, og henover forskellige tidspunkter på dagen. Observationerne blev dokumenteret i løbende feltnoter, der blev renskrevet ved slutningen af de respektive observationsdage. Dokumentstudierne omfattede forskellige afdelingsdokumenter såsom e-mails, performance scorecards, PowerPoints, KPI-rapporter og mødereferater. Vores kontekstuelle forståelse af Telco som det felt, hvor serviceledernes erindringsfællesskab var indlejret og socialiseret, samt vores forståelse af virksomhedens indlejring i det bredere felt bestående af skandinaviske teleselskaber, baserer sig på hele datasættet. Da denne artikel fokuserer på, hvordan senior- og junior-

serviceledere anvendte det fælles transitionsnarrativ, er analysen, der præsenteres her, primært baseret på de 16 interviews, der blev foretaget med lederne. Det er dog vigtigt at påpege, at interviewene ikke stod alene, idet det etnografiske feltarbejde bidrog væsentligt til vores kontekstuelle forståelse. Ved begyndelsen af hvert interview blev servicelederne bedt om at fortælle deres professionelle livshistorier (Rouleau, 2010) for at få en idé om, hvordan de tidsmæssigt strukturerede deres livsbaner og tilskrev mening til deres egen proces i den organisatoriske forandringsproces. Udover det biografiske element fulgte interviewene en semistruktureret skabelon, inspireret af Kvale og Brinkmann (2009), med det formål at undersøge aktørernes oplevelser af forandringsprocessen. Interviewene blev gennemført på et skandinavisk sprog, optaget og derefter transskriberet.

Dataanalyse

Med udgangspunkt i Saldaña (2015) blev vores data kodet igennem fire cyklusser. I den første induktive kodningscyklus bemærkede vi ledernes hyppige brug af historiske narrativer. Inspireret af litteraturen om fortidsbrug i organisationer anvendte vi en anden kodningscyklus til mere systematisk at notere alle tilfælde, hvor lederne narrativt refererede til fortiden. Derefter ledte vi efter fællesnævnerne mellem disse narrativer, og vi identificerede her konturerne af en fælles fortolkning, konstrueret som et narrativ om en meget lang transitionsfase og de spændinger, der opstod som følge af den oplevede separation imellem fortid og nutid, typisk udtrykt gennem adverbier som ”dengang” og ”i dag”. Konturerne til en fælles fortælling blandt lederne i vores data gjorde det muligt for os at forbinde ledelsesteamet til begrebet erindringsfællesskab og ideen om erindringssozialisering. I en tredje kodningscyklus ledte vi efter måder, hvorpå det fælles narrativ om ”dengang” og ”i dag” blev anvendt; det vil sige, hvordan forskellige ledere positionerede sig inden for den fælles fortælling, og hvordan de forskellige narrative positioneringer ifølge lederne egne beretninger blev udlevet i deres daglige praksis. Endelig forbandt vi i en fjerde kodningscyklus lederne udlevelse og anvendelse af det fælles narrativ til de enkelte ledes livsbaner i organisationen. Ved at anvende begrebet narrativ habitus udviklede vi en forståelse af erindring både som et medium og som et resultat af den socialt og historisk konfigurerede praksis, som lederne var engagerede i. Baseret på denne forståelse opstod et mønster af forskel, der viste en forbindelse mellem lederne livsbaner i organisationen, og hvordan de anvendte de forskellige positioner inden for den fælles fortælling. Derfor udviklede vi de to analytiske kategorier ’juniorer’ og ’seniorer’, som illustreret i Tabel 1. Af de 15 serviceledere, der blev interviewet, faldt 10 ind i en af de to kategorier, der udgør omdrejningspunktet for vores analyse.

Tabel 1. Junior- og seniorlederes livsbaner i organisationen

	År i aktuel stilling	År ansat i Telco
Juniorer		
Mads	1	6 (tidligere tekniker)
Thomas	1	11 (tidligere tekniker)
Søren	1	1
Anders	1	1
Seniorer		
Gunvald	22	38 (tidligere tekniker)
Arne	12	30 (tidligere tekniker)
Hanne	19	29 (diverse stillinger)
Ingvar	19	36 (tidligere tekniker)
Thorkild	16	39 (tidligere tekniker)
Karl	10	16 (tidligere tekniker)

Resultater

En kollektiv erindring om forandring: seniorers og juniorers fælles narrativ

I vores interviews, beskriver medlemmerne af den ældre generation af serviceledere, hvis ansættelse i Telco går helt tilbage til før privatiseringen, transformationen på næsten enstemmig vis. Overgangen fra at være et statsligt monopol til at være et aktieselskab skabte en markant tidsmæssig adskillelse mellem fortid og nutid (løbende refereret til som “dengang” og “nu”). Gunvalds formulering i uddraget nedenfor er typisk:

Da vi var monopol, havde vi, samfundet var en anden tid, vil jeg sige. Der var ikke det samme fokus på kunderne, som efter vi blev privatiseret. Der var kun ét sted, hvor kunderne kunne gå hen. Vi havde alle kunderne, så man kunne tage det lidt mere roligt. [...] Jeg vil sige, effektiviteten var ikke så stor dengang, man tog det gelinde. [...] Da vi så blev solgt til amerikanerne, jeg tror, det var midt halvfemserne [...], så blev vi rigtig private, kan man sige, og begyndte at mærke det her, og så begyndte vi også meget med, hvad skal vi sige, effektivitet.

Telcos transformation ændrede serviceledernes ansvarsområder til noget næsten uigenkendeligt. “Du kan slet ikke kende jobbet”, forklarer Ingvar, “selv det tekniske og måden, det hele kører på: [det er som] dag og nat”. Thorkild, den mest erfarne af lederne, uddyber, mens han forklarer, hvordan servicelederrollen har udviklet sig til at blive mere intervenserende, da nye teknologier har gjort det muligt for lederne at holde teknikere individuelt ansvarlige for deres performance:

Fokus på produktivitet og økonomi har forandret sig helt vildt. Altså, [da] jeg startede som serviceleder, der havde vi bare sådan en grundregel om at en medarbejder skal løse en tre-fire opgaver på en dag, og så var det fint [...]; så fik vi MSOS og efterhånden som man fik mere og mere data ud af MSOS, kunne man ligesom begynde at sige, arh, ham her han er god og ham her, han er ikke særlig god.

I ledernes fortælling fremstår fremdriften mod produktivitet og performance management som en uundgåelig proces, men arbejdsstyrkens anciennitet og karakter beskrives som en udfordring for lederne i forhold til at implementere ændringerne på den forventede måde og i det forventede tempo. Et betydeligt antal af Telcos teknikere blev ansat, da selskabet endnu var statsejet. De er dermed habitueret i en anden tid og fortsætter med at praktisere vaner og udvise holdninger fra fortiden, som er i modstrid med nutidens krav (Koll, 2021). 25 år efter Telcos privatisering befinder afdelingen sig således i en konflikt mellem to arbejdskulturer eller æraer, som Hanne, der har været ansat i Telco i 30 år, forklarer:

Jamen altså, hvis man skal se det med drift-øjne, så er det jo, at vi hele tiden effektiviserer og strammer vores organisation op, og ligeegyldigt hvad vi har gjort af organiseringer, har det jo hele tiden været det, der har været ledestjernen, at gøre op med de her gamle tjenestemænd.

På trods af disse bestræbelser er det ifølge Hanne en proces, der stadig er i gang. Fortiden er simpelthen ikke så let at slippe af med. Udfordringerne, som de gamle teknikeres vedholdende praksisser fra fortiden anstiller, påpeges også af Arne:

Altså, der er ikke nogen, der kan lide, hvis jeg fortæller dem f.eks., at 'nu skal du ligesom gøre dit arbejde ordentligt', eller 'nu skal du også være der, hvor du skal være', eller 'nu sidder du ikke og drikke kaffe sidst på dagen på en eller anden central'. Altså, det er sådan nogle ting, der bliver husket, fordi 'det har jeg gjort i 35 år'. [...] Det her med, at der er kommet unge, nye kræfter ind, som har et andet verdensbillede end dem, der er født i den gamle kultur, er med til at rykke nogle ting. Men der ligger stadig en kultur i de ældre medarbejdere om, at det hele er noget lort.

Hvis afdelingens nuværende resultater er skuffende, bør det derfor ikke komme som en overraskelse, ifølge Gunvald, der forklarer, at det kun er forventeligt, at store transformationer tager tid:

Det er en supertanker, vi er på. Den er ikke sådan at dreje fra den ene kurs til den anden kurs. Vi skal have et godt tilløb til det. Selv om vi er blevet en mere moderne virksomhed, end vi har været. [...] Det tager tid at ændre den kultur, men det er en rejse, vi er på, og vi er på vej [...], men det tager noget tid, når folk har været med, som jeg plejer at sige, i de gode gamle dage, i 30, 35, 40 år.

Fagforeningen indtager en central plads i fortællingen. Når de reflekterer over forhindringerne for den nye kultur, peger seniorerne gentagne gange på den fortsatte indflydelse fra fagforeningen, personificeret i tilstedeværelsen af en tillidsrepræsentant i hvert team, hvis ord "ofte vejer tungere end servicelederens" (Ingvar). Selvom fagforeningen måske har mistet magt over tid, er den alligevel "stadig til stede i at styre tingene", ifølge Hanne, hvilket hun oplever som "skræmmende". Den tilbagevendende brug af adverbiet "stadig" viser, hvordan seniorernes aspirerede adskillelse af "dengang" og "nu" er sløret eller opblødt af fortidens vedvarende tilstedeværelse i form af fagforeningens symbolske magt og de gamle teknikeres arbejdskultur fra monopoltiden.

Juniorene i ledelsesgruppen har indlysende ikke selv oplevet monopoltidens "dengang", og de var heller ikke en del af de indledende faser af organisationsændringen. I vores interviews synes de dog fuldt ud at have tilegnet sig den kollektive erindring om afdelingens fortid og de fortolkninger af "nu", som denne indebærer. Så når de reflekterer over aktuelle problematikker, trækker de konsekvent på den samme fælles grundfortælling som seniorerne. I uddraget nedenfor ser vi, hvordan Mads begynder sin fortælling mere end et årti, før han overhovedet kom med i virksomheden. Hans hyppige brug af pronomenet "vi" signalerer hans identifikation med ledelsens erindringsfællesskab:

Den forandring [...], den er i gang, den har vi været i gang med i mange år. Det er jo den, at vi er gået fra at have været monopolselskab over mod, at vi selv skal tjene vores penge, så gået fra at være statestjet til privat. Det skete tilbage i '92 eller hvornår fanden det var, at man solgte virksomheden til aktionærerne. Det er bare ikke gået godt siden...

Ifølge Mads' fortælling ligger problemets kerne i "kulturen blandt medarbejderne", som ikke vil indse, "at de altså er ansat for at tjene penge til virksomheden".

Hvordan juniorer bliver integreret i det ledelsesmæssige erindringsfællesskab – de faktiske processer af erindringssocialisering – strejfes kun antydningvist i interviewene. Læring om fortiden synes primært at ske gennem interaktion og kommunikation med lederkollegaer på møder og gennem daglig praksis. Anders, en anden ung leder, nævner, hvordan erindringer om privatisering også overføres til nye serviceledere af deres respektive teams' ældre teknikere (fra en kontrasterende normativ synsvinkel, selvfølgelig), når de modsætter sig den nye præstationskultur ved at påkalde sig normer og praksisser fra "de gode gamle dage". At tilegne sig en bestemt erindringslinse, gennem hvilken fortiden fortolkes, udgør klart en vigtig del af spillereglerne i det ledelsesmæssige fællesskab, og ligesom seniorerne fremhæver også juniorene fagforeningens modstand som en særlig hindring for at nå det nødvendige performanceniveau for at undgå outsourcing. I uddraget nedenfor identificerer Søren eksplicit fagforeningens og tillidsrepræsentanternes magt med en forældet fortid, der burde have været forladt, men som stadig er aktivt til stede i Telco:

Det var måske for 50 år siden, at det var fagforeningerne, der var en del af ledelsesbeslutningerne. Men det er det altså også idag her. Og det gør det jo lidt svært måske også at få pillet noget af den gamle kultur ud, fordi det er jo der, kulturen stammer fra, ikke. Det var jo sådan, at før [var det] fagforeningen, tillidsfolkene, medlemmerne [der]

faktisk bestemte, om man arbejdede eller ikke arbejdede, sådan var det. [...] Men en virksomhed, hvor man gør sådan, er jo ikke omstillingsparat på nogen måde.

På et overordnet plan synes ledelsesgruppen som helhed derfor at udgøre et reelt erindringsfællesskab. Men når erindring og fortælling væves ind i rapporter om daglig praksis og måden forandringsfortællingen leves og anvendes, produceres forskelligartede narrative habitusser, hvilket giver et mere differentieret billede af den ældre og yngre generation af ledere.

Seniorers og juniorers anvendelse af fortællingen i hverdagspraksis

Hvis vi begynder med seniorerne, ser vi, hvordan denne gruppe lejlighedsvis farver grundfortællingen med kritiske forbehold over for den nye præstationskultur. Truslen om outsourcing og de konstante peptalks fra direktøren på tirsdagsmøderne opleves som et pres af servicelederne, som udtrykt af Ingvar:

Det er jo i hvert fald det, mange af os gamle har talt om [...], vi er kun mennesker, ikke, så små slag [...], fordi, hold kæft, det har nok været det største mareridt. Jeg har heller aldrig oplevet det med andre direktører.

Ifølge Ingvar er omfanget af performance management gået for langt. Han finder KPI-setup'et "fuldstændig vanvittigt" og nyder ind imellem at mindes tiden før KPI'ernes indtog:

Selvfølger er du nødt til at have nogle KPI'er. Det kan du ikke komme udenom, men det er for meget. Der er alt for meget. Og det er egentlig det, der er den største utilfredshed, når du snakker med teknikerne. [...] Jeg har jo været med, kan man sige, fra starten, og der havde vi jo slet ingen KPI'er [...]. og det var egentlig meget befriende at tænke tilbage på.

Ingvar undgår at bruge GPS til at overvåge sine teknikers færden i løbet af dagen. Mens GPS måske giver ledere et effektivt overvågningsværktøj, har det også en tendens til at fremprovokere frygt og afsky blandt teknikerne. Redskabet tenderer til at fungere som et "pressionsmiddel" – eller endda, som denne seniorleder i en sigende fortællelse kalder det i interviewet, et "depressionsmiddel" (Ingvar). Den samme leder indrømmer også, at han selv ofte er mentalt fraværende og gerne "lukker sine ører" når han deltager i det, han skarpt henviser til som "lorte ledermøder". Hvad angår den faktiske overvågning af deres teknikere, rapporterer seniorerne generelt en stor grad af pragmatisme. Gunvald beskriver sig selv som "tilhænger af tillid" og forklarer, hvordan han stoler på sin egen intuitive fornemmelse for, hvornår han rent faktisk skal intervenere, fremfor konstant at overvåge sine folk:

Jeg er lidt forsigtig med min KPI. Jeg tror på det gode i alle mennesker. Jeg er lidt tossegod, men jeg appellerer meget til folks samvittighed. [...] 'Lad nu være med at gå

over stegen, men gå til stegen med de processer, vi har. Så skal I ikke ud og løbe stærkere'. [...] Selvfølgelig går jeg ind en gang imellem og tjekker op på, om tingene er som de skal være, [men] jeg gider ikke dag efter dag eller uge efter uge at tjekke op på det.

Gunvalds seniorkollega, Arne, giver på lignende vis udtryk for, at "selvfølgelig betyder tallene noget, det kan man ikke komme udenom, men det er ikke det, der gør en god medarbejder". Det er således anerkendt blandt seniorlederne, at formelle procedurer alene (GPS-overvågning, KPI-rapporter osv.) ikke fungerer i praksis. I stedet peger de på værdien af erhvervet erfaring, den slags praktisk sans for at navigere, der kommer naturligt af at være engageret i den samme praksis gennem mange år. Næsten alle de ældre serviceledere startede deres egen karriere i virksomheden som teknikere og havde mange års erfaring under bæltet, før de blev ledere. De deler historie, og til en vis grad habitus, med de gamle teknikere og identificerer sig derfor relativt nemt med dem. I stedet for at forsøge at distancere sig fra teknikerne udtrykker de ofte ærgrelse over ikke at have mere direkte kontakt med dem:

Jeg synes, vi bruger for lidt tid hos gutterne, vi bliver alt for, alt for meget teoretiske. [...] Vi skal passe på i vores job ikke at bruge for meget tid bag et skrivebord eller til møde. [...] Gutterne har behov for, at vi kommer ud og ser også, at det ikke altid går så let, som det skal. (Ingvar)

Ved at antage "gutternes" perspektiv forklarer Ingvar, hvordan teknikerne har brug for, at deres ledere kommer ud i marken og ved selvsyn oplever de udfordringer, som de står over for, og at der er mere i jobbet end dét, KPI'erne kan afspejle. Seniorernes evne og tilbøjelighed til at identificere sig med arbejdskulturen fra fortiden skinner også igennem, når de beskriver, hvordan man bedst kommunikerer med teknikerne – hvilket ligger langt fra den måde, de selv oplever at blive kommunikeret til af direktøren. "Jeg tror ikke på den løftede pegefinger", siger Gunvald, "jeg tror på, at man skal give dem et klap på skulderen, fremhæve noget af det gode". Blandt seniorlederne oversættes den nye performance kulturs individualistiske diskurs derfor til et sprog præget af tillid, fællesskab og gruppeloyalitet, hvilket er mere velkendt for de gamle teknikere. Arne forklarer, hvordan han irrettesætter en medarbejder, der har siddet og drukket kaffe på lageret i stedet for at udføre sit arbejde ved netop at gøre det til et spørgsmål om kollegial solidaritet snarere end noget med virksomhedens produktionsmål: "I min verden, så er det et brud på tillid overfor hans kollegaer, som så må arbejde over, fordi han skal sidde og drikke kaffe". I Arnes retorik kollektiviseres de individuelle præstationsmål: "For mig handler det ikke om, at den enkelte er på mål, det handler om, at teamet er på mål". Det betyder, forklarer Arne, at "en god medarbejder, det er selvfølgelig en, der formår at indgå socialt i teamet, det er en, der støtter op om kollegaerne, det er en, der er med til at skabe det brede fællesskab i teamet". En anden senior, Gunvald, forsøger at opløse den modsætning mellem ledere og teknikere, der ligger i den overordnede forandringsfortælling, ved at sammenligne sit team med "en familie"

og ved at understrege den iboende solidaritet mellem gruppeledere og medarbejdere i forhold til de højere ledelsesniveauer.

Den samarbejdssøgende tilgang udvides ligeledes til konfliktzonen mellem ledelse og fagforening. I deres generelle beskrivelse af privatiseringshistorien, peger seniorerne på fagforeningen og tillidsrepræsentanterne som levn fra fortiden – forhindringer for forandring. Når de fortæller om hverdagspraksis og deres faktiske anvendelse af fortællingen, beretter de imidlertid en historie om konstruktive samarbejdsrelationer, hvor tillidsrepræsentanterne fungerer som nødvendige mellemlid og facilitatorer (Koll & Jensen, 2020). De ældre ledere beskriver deres tillidsrepræsentanter som “medspillere” og “holdkammerater” og taler om, at der eksisterer en “god forståelse” mellem parterne, der begge “kæmper for arbejdspladserne”. Tillidsmanden har med Gunvalds ord “set fordelene med, at man kæmper for den lille familie ved at arbejde sammen”. Tillidsmanden kan selvfølgelig stå i et dilemma, når han skal tale ledelsens sag overfor teknikerne, men “vi finder en rigtig god løsning”.

Før i tiden, erindrer Ingvar, kunne tillidsrepræsentanterne kollektivt beslutte, hvornår medarbejderne skulle “sidde på røven”, som det hed. “Det har jeg selv været med til”, husker han, mens han for et øjeblik projicerer sig selv tilbage til sin egen tidligere position som tekniker. Nu er samarbejdet mellem leder og tillidsrepræsentant imidlertid blevet afgørende for at kunne skabe resultater. Tillidsrepræsentanterne

... har ikke den magt mere, men det kan godt betale sig at have dem med og ikke imod sig. [...] De steder hvor det fungerer godt mellem tillidsmanden og serviceleder, der er det også meget nemmere at få nogle gode resultater hjem.

Når vi så vender os mod juniorledernes hverdagsberetninger, finder vi betydelig mindre forbehold over for konsekvenserne af performance management. En leder, Søren, argumenterer for nødvendigheden af KPI'er ved at sammenligne fortid og nutid:

... i gamle dage, har jeg fået at vide; der har det været sådan, at var der for lidt at lave – jamen, der var aldrig for lidt at lave – man satte bare tempoet helt ned til nul, så havde vi masser at lave igen! Og det er jo ikke en moderne måde drive virksomhed på, så [det] med KPI'erne, det er jo et nødvendigt onde.

For Sørens unge kollega, Mads, er KPI-setup'et en “sindssyg fed ledestjerne”, der inspirerer ham i hans egne bestræbelser på at øge sit teams produktivitet:

Det er bare en fed besked at få hver mandag: Du er en succes, du er en succes, men jeg kan jo tydeligt høre det på mange af de ældre medarbejdere, der er det jo stadig en hæmsko for dem: Hvorfor skal vi måles?

I modsætning til seniorerne deler juniorlederne ikke nogen levet historie og dermed heller ingen identifikationspunkter med de gamle teknikere. Juniorlederne understreger derimod det grundlæggende forskellige mindset hos ledere og medarbejdere og udtrykker frustration

over manglen på forretningsmæssig fornuft blandt teknikerne. Juniorerne er også mindre tilbøjelige til i hverdagskommunikationen at opsøge teknikerne, som seniorerne gør, i deres eget miljø (på centraler og lagre, i servicekøretøjer, osv.). Udover de ugentlige teammøder håndterer juniorlederne primært deres team fra distancen og foretrækker at kommunikere via telefon eller e-mail frem for ansigt til ansigt. Som en leder, Anders, forklarer: “Det er jo dem, der er derude i marken. Og det er jo dem, der... jeg kan jo kun sætte nogle tiltag i gang ud fra, hvordan jeg forestiller mig, tingene kan være, eller ud fra nogle få oplevelser.” Afstand kan sommetider skabe mistillid. Således vurderer Mads, at 40 procent af teknikerne “de forstår simpelthen ikke, hvordan KPI hænger sammen”, og baseret på GPS-data samt hans egne erfaringer som ung tekniker, lige før han blev leder, mener han, at 20 procent snyder, når de rapporterer til systemet.

I relation til fagforeningsproblemet holder juniorerne også mere fast i grundfortællingen, end seniorerne gør. De er mere bekymrede for vedholdenheden af fagforeningens magt, og deres forhold til tillidsrepræsentanterne i deres teams er ofte anstrengt. Som Anders udtrykker det: “Når jeg kigger på medarbejdersiden med alt det der foreningsværk osv, jamen, jeg kan ikke se det store samarbejde, må jeg indrømme. Det er meget: De har deres dagsorden, virksomheden har sin dagsorden.” Anders forsøger derfor at gå uden om sin tillidsrepræsentant, når han træffer beslutninger for sit team. Søren finder også sin tillidsrepræsentant “svær” og tilbøjelig til at “tænde” og “hvad kan man sige, lave lidt rav i den”, mens Mads rapporterer om direkte konflikt med sin tillidsrepræsentant, som han ligeud betegner som en “modstander”. Ifølge Mads står nye ledere generelt over for “kæmpe udfordringer”. Med henvisning til den mere pragmatiske og kompromissøgende tilgang, som visse seniorledere praktiserer (de “opfinder jo deres egne små regler”), konstaterer han klagende: “Vi trækker aldrig i samme retning som et ledelsesteam”. Generelt ser juniorlederne også ud til at rangere lavt i ledelsesteamets interne hierarki. I interviews mødes deres noget kompromisløse stil over for fodslæbende medarbejdere lejlighedsvis med kritik fra deres mere erfarne kolleger, og både Mads og Søren indrømmer at score lavt i afdelingens trivselsundersøgelser, der hvert år indsendes af medarbejderne. Mads røber endda, at nogle af hans teknikere “hader mig som pesten, det er jeg godt klar over”. Ikke desto mindre er den overordnede situation svær at ændre, ifølge Søren, fordi fortidens overleverede gods er så svært at håndtere: “Jeg synes ikke rigtig, man egentlig kan gøre så meget omkring det, fordi hele den kulturelle bagage, den har du sgu lidt svært ved at arbejde med, ikke”.

Diskussion

Dette studie har undersøgt, hvordan et erindringsfællesskab bestående af to generationer af serviceledere anvendte et fælles, historisk narrativ i deres daglige forandringsledelsespraksis. Lederne repræsenterer et erindringsfællesskab bragt sammen af et fælles mål om at forbedre deres teams præstationer for at imødekomme nye krav igennem implementeringen af en mere præstationsorienteret arbejdskultur. Undersøgelsen blev udført efter virksomhedens privatisering i begyndelsen af 1990'erne, og demonstrerer, hvordan en fælles grundfortælling om en lang transitionsproces blev en betydelig del af den tværgenerationelle ledelsespraksis. Den fælles fortælling konstruerede overgangsfasen som en kompleks temporal adskillelse imellem ”dengang” og ”nu” med en kontinuerlig tilstedeværelse af

fortiden i nutiden, repræsenteret ved den magtfulde fagforening og en stærk arbejdskultur blandt de gamle teknikere. Imidlertid viste vores analyse af måderne, hvorpå den delte fortælling om ”dengang” og ”nu” blev anvendt i daglig ledelsespraksis, en klar forskel imellem måderne, hvorpå de to generationer af ledere positionerer sig. Generelt ønsker juniorgenerationen at efterlade fortiden helt og skille sig af med det, de anser som resterne af en forældet arbejdskultur, mens seniorgenerationen er mere tilbøjelig til at relatere til og imødekomme elementer af fortiden ved f.eks. at begrænse brugen af GPS, samarbejde med tillidsrepræsentanterne og udtrykke empati med deres ældre medarbejdere. I deres daglige beretninger fokuserer juniorerne på, hvad de opfatter som uforenelige forskelle mellem ledere og teknikere, mellem præstationspresset i nutiden og det langsomme tempo før privatiseringstiden, som de aldrig har oplevet selv, men har tilegnet sig som andenhåndserindringer. Sammenlignet hermed har seniorerne – næsten alle tidligere teknikere, hvis karriereveje giver dem inkarneret praktisk erfaring med og førstehåndserindringer af overgangen fra en monopolistisk fortid – tendens til at navigere mere pragmatisk og oversætte og formidle mellem fortid og nutid.

Vores data viser kun antydninger af, hvordan erindringer om organisationens fortid bliver overleveret fra én generation af ledere til den næste. Imidlertid viser vores undersøgelse, at den unge generation i deres praksis med forandringsledelse klart erhverver og anvender erindringer om en fortid, de ikke personligt har oplevet. Men da de to generationer af ledere viser forskellige måder at anvende den delte overgangsfortælling på, bliver det hidtil relativt uudforskede spørgsmål (Coraiola et al., 2023) derfor, hvordan vi kan forstå og forklare virkningen af kollektiv erindring i tværgenerationelle organisatoriske erindringsfællesskaber. Vi mener, at et perspektiv på kollektiv erindring som sociale erindringspraksisser, udøvet af medlemmer af erindringsfællesskaber i specifikke kulturelle og historiske kontekster, retter opmærksomheden mod aktørers erindringsocialisering, dvs. processerne, hvorigennem nye generationer erhverver sig andenhåndserindringer og de sociale spilleregler knyttet til dem. Vi argumenterer for, at begrebet narrativ habitus har potentiale til at forbedre vores forståelse af disse processer, fordi det tilfører den praksisbaserede opfattelse af kollektiv erindring et særligt fokus på aktørers individuelle livsbaner og generationsmedlemskaber. Begrebet retter vores opmærksomhed mod, hvordan levede erfaringer former sig til forskellige livsbaner, hvor deltagelse i specifikke praksisser udgør forskellige betingelser for dannelse af aktørernes narrative habitus. I overensstemmelse hermed er det sandsynligt, at aktører med lignende livsbaner vil udvikle tilsvarende narrative habituser, kollektive erindringer og tilsvarende generationsmedlemskaber. Med andre ord hævder vi, at kollektiv erindring er habituel betinget og derfor ikke kan ses isoleret fra den historiske kontekst, hvor den formes.

Den nuværende litteratur om fortidsbrug i organisationer har demonstreret, hvordan historiske narrativer kan have strategisk værdi for organisationer i forhold til at skabe forandringer. På baggrund af vores studie argumenterer vi i denne artikel for, at den instrumentalisering af kollektiv erindring, der følger med det dominerende fokus på historiske narrativer som et redskab til at overbevise andre, har en tendens til at overse vigtige kontekstuelle faktorer for, hvad der erindres og glemmes af medlemmer af erindringsfællesskaber. Set i lyset af, at de fleste virksomheder generelt oplever en vis medarbejderomsætning, når

seniormedarbejdere skifter til andre virksomheder eller går på pension, og nye generationer kommer ind i virksomheden, ser vi den tværgenerationelle dynamik som en særligt betydningsfuld, men overset, kontekstuel faktor, når det kommer til at forme organisatoriske erindringspraksisser. Derfor foreslår vi, at fremtidige studier af fortidsbrug i processer, der har organisatorisk forandring som mål, inkluderer organisationens forskellige generationers habituelle karakteristika i deres forklaringer på, hvordan aktører opfatter, tilegner sig eller udøver specifikke historiske narrativer. Den teoretiske ramme, der foreslås i denne artikel, mener vi giver et relevant udgangspunkt for sådanne undersøgelser af, hvordan erindringspraksisser udøves i tværgenerationelle erindringsfællesskaber i organisationer.

Konklusion

Denne undersøgelse belyser det komplekse samspil mellem individuelle livsbaner, generationsmedlemskaber og udøvelsen af fælles, historiske narrativer som en del af forandringsledelse i organisationer. Med begrebet narrativ habitus afdækker vores forskning de nuancerede måder, hvorpå junior- og seniorledere navigerer i kompleksiteten af organisatorisk transition og understreger den oversete betydning af tværgenerationelle dynamikker i formningen af organisatoriske erindringspraksisser. Vores resultater understreger det habituelle element af kollektiv erindring og den kollektive erindrings uadskillelighed fra den historiske kontekst, som organisationen og de praksisser, dens aktører deltager i, er indlejret. Vi peger på en praksisteoretisk ramme som et frugtbart afsæt for fremtidige studier til at inkludere forskellige generationers habituelle karakteristika i analyser med henblik på at udvikle dybere forståelser af erindringspraksisser i forandringsledelsesprocesser.

Henrik Koll, Lektor, Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber, SDU, hekoll@sdu.dk

Kim Esmark, Lektor, Institut for Kommunikation og humanistisk videnskab, RUC, kesmark@ruc.dk

Astrid Jensen, Lektor, Institut for Kultur- og Sprogvidenskaber, SDU, astrid@sdu.dk

Referencer

- Adorisio, A. L. M. (2014). Organizational remembering as narrative: 'Storying' the past in banking. *Organization*, 21(4), 463–476.
- Anteby, M., & Molnar, V. (2012). Collective memory meets organizational identity: Remembering to forget in a firm's rhetorical history. *Academy of Management Journal*, 55(3), 515–540.
- Bansal, P., Reinecke, J., Suddaby, R., & Langley, A. (2022). Temporal work: The strategic organization of time. *Strategic Organization*, 20(1), 6–19.
- Bourdieu, P. (1981). Men and machines. In K. Knorr-Cetina, & A. V. Cicourel (Eds.), *Advances in social theory and methodology. Toward an integration of micro- and macro-sociologies* (pp. 304–317). Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1985). The social space and the genesis of groups. *Information (International Social Science Council)*, 24(2), 195–220.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice* (R. Nice, Trans.). Stanford University Press.

- Brunninge, O. (2009). Using history in organizations: How managers make purposeful reference to history in strategy processes. *Journal of Organizational Change Management*, 22(1), 8–26.
- Burnes, B. (2011). Introduction: Why does change fail, and what can we do about it? *Journal of Change Management*, 11(4), 445–450.
- Carroll, C. E. (2002). Introduction: The strategic use of the past and future in organizational change. *Journal of Organizational Change Management*, 15(6(Book, Whole)), 556–562.
- Clark, P., & Rowlinson, M. (2004). The treatment of history in organisation studies: Towards an ‘historic turn’? *Business History*, 46(3), 331–352.
- Coraiola, D. M., Barros, A., Maclean, M., & Foster, W. M. (2021). History, memory, and the past in management and organization studies. *Revista de Administração de Empresas*, 61(1), 1–9.
- Coraiola, D. M., Foster, W. M., Mena, S., Foroughi, H., & Rintamäki, J. (2023). Ecologies of memories: Memory work within and between organizations and communities. *Academy of Management Annals*, 17(1), 373–404.
- Cunliffe, A. L., Luhman, J. T., & Boje, D. M. (2004). Narrative temporality: Implications for organizational research. *Organization Studies*, 25(2), 261–286.
- Dawson, P. (2014). Reflections: On time, temporality and change in organizations. *Journal of Change Management*, 14(3), 285–308.
- Ernst, J., & Jensen Schleiter, A. (2021). Organizational identity struggles and reconstruction during organizational change: Narratives as symbolic, emotional and practical glue. *Organization Studies*, 42(6), 891–910. <https://doi.org/10.1177/0170840619854484>
- Ernst, J., & Koll, H. (2024). Managerial pedagogy and organizational power dynamics in the context of neoliberal organizational transition. *Scandinavian Journal of Management*, 40(3). <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2024.101334>.
- Eyerman, R., & Turner, B. S. (1998). Outline of a theory of generations. *European Journal of Social Theory*, 1(1), 91–106.
- Feldman, R. M., & Feldman, S. P. (2006). What links the chain: An essay on organizational remembering as practice. *Organization*, 13(6), 861–887.
- Fleetwood, J. (2016). Narrative habitus: Thinking through structure/agency in the narratives of offenders. *Crime, Media, Culture*, 12(2), 173–192.
- Foroughi, H., Coraiola, D., Rintamäki, J., Mena, S., & Foster, W. M. (2020). Express: Organizational memory studies. *Organization Studies*, 0170840620974338.
- Foster, W. M., Coraiola, D. M., Suddaby, R., Kroezen, J., & Chandler, D. (2017). The strategic use of historical narratives: A theoretical framework. *Business History*, 59(8), 1176–1200.
- Frank, A. W. (2010). *Letting stories breathe: A socio-narratology*. University of Chicago Press.
- Gioia, D. A., Corley, K. G., & Fabbri, T. (2002). Revising the past (while thinking in the future perfect tense). *Journal of Organizational Change Management*, 15(6), 622–634.

- Greve, C., & Andersen, K. V. (2001). Management of telecommunications service provision: An analysis of the Tele Danmark company 1990–8. *Public Management Review*, 3(1), 35–52.
- Hamilton, S., & D'Ippolito, B. (2022). From Monsanto to 'Monsatan': Ownership and control of history as a strategic resource. *Business History*, 64(6), 1040–1070.
- Jordfald, B., & Murhem, S. (2003). Liberalisering, globalisering og faglige strategier i nordisk telekommunikation. *Fafo-report 2003*, 4.
- Kaplan, S., & Orlikowski, W. J. (2013). Temporal work in strategy making. *Organization Science*, 24(4), 965–995. <https://doi.org/10.1287/orsc.1120.0792>
- Karlsen, J. E. (2023). Reflections: Time and temporality in organizational change – why bother yet? *Journal of Change Management: Reframing Leadership and Organizational Practice*, 23(4), 413–437. <https://doi.org/10.1080/14697017.2023.2268247>
- Koll, H. (2021). Bridging the dialectical histories in organizational change: Hysteresis in Scandinavian telecommunications privatization. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 11(3), 23–42.
- Koll, H., & Ernst, J. (2022). Caught between times: Explaining resistance to change through the tale of Don Quixote. In J. Ernst, S. Robinson, K. Larsen, & O. J. Thomassen (Eds.), *Societal change and transforming fields: Pierre Bourdieu in studies of organization and management* (pp. 23–40). Routledge.
- Koll, H., & Jensen, A. (2020). Appropriating the past in organizational change management: Abandoning and embracing history. In J. Reinecke, R. Suddaby, A. Langley, & H. Tsoukas (Eds.), *Time, temporality, and history in process organization studies* (Vol. 10, pp. 220–239). Oxford University Press.
- Koll, H., & Jensen, A. (2023). Narrative habitus: How actors connect episodic and continuous change in the moment. In T. Hernes, & M. Feuls (Eds.), *Towards a research agenda for organizational continuity and change* (pp. 145–164). Edward Elgar.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. SAGE Publications Ltd.
- Lubinski, C. (2018). From 'history as told' to 'history as experienced': Contextualizing the uses of the past. *Organization Studies*, 39(12), 1785–1809. <https://doi.org/10.1177/0170840618800116>
- Maclean, M., Harvey, C., Sillince, J. A., & Golant, B. D. (2014). Living up to the past? Ideological sensemaking in organizational transition. *Organization*, 21(4), 543–567.
- Misztal, B. (2003). *Theories of social remembering*. McGraw-Hill Education (UK).
- Noss, C. (2002). Taking time seriously: Organizational change, flexibility, and the present. In R. Whipp, B. Adam, & I. Sabelis (Eds.), *Making time: Time and management in modern organizations* (pp. 46–60). Oxford University Press.
- Olick, J. K. (1999). Collective memory: The two cultures. *Sociological Theory*, 17(3), 333–348.
- Olick, J. K., & Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 105–140.

- Ooi, C. S. (2002). Decentering, recentering and the emotional recrafting of the past. *Journal of Organizational Change Management*, 15, 606–621.
- Ravasi, D., & Phillips, N. (2011). Strategies of alignment: Organizational identity management and strategic change at Bang & Olufsen. *Strategic Organization*, 9(2), 103–135.
- Ravasi, D., Rindova, V., & Stigliani, I. (2019). The stuff of legend: History, memory, and the temporality of organizational identity construction. *Academy of Management Journal*, 62(5), 1523–1555.
- Reinecke, J., Suddaby, R., Langley, A., & Tsoukas, H. (2020). Time, temporality, and history in process organization studies: An introduction. In J. Reinecke, R. Suddaby, A. Langley, & H. Tsoukas (Eds.), *Time, temporality, and history in process organization studies* (Vol. 10, pp. 1–14). Oxford University Press.
- Ricoeur, P. (1980). Narrative time. *Critical Inquiry*, 7(1), 169–190.
- Rouleau, L. (2010). Studying strategizing through narratives of practice. In D. Golsorkhi, L. Rouleau, D. Seidl, & E. Vaara (Eds.), *Cambridge handbook of strategy as practice* (pp. 258–270). Cambridge University Press.
- Rowlinson, M., Booth, C., Clark, P., Delahaye, A., & Procter, S. (2010). Social remembering and organizational memory. *Organization Studies*, 31(1), 69–87.
- Saldaña, J. (2015). *The coding manual for qualitative researchers*. Sage.
- Suddaby, R., & Foster, W. M. (2017). History and organizational change. *Journal of Management*, 43 (1), 19–38. <https://doi.org/10.1177/0149206316675031>
- Suddaby, R., Foster, W. M., & Quinn Trank, C. (2010). Rhetorical history as a source of competitive advantage. In Joel A. C. Baum & Joseph Lampel (Eds.), *The globalization of strategy research* (pp. 147–173). Emerald Group Publishing Limited.
- Suddaby, R., Israelsen, T., Bastien, F., Saylor, R., & Coraiola, D. (2022). Rhetorical history as institutional work. *Journal of Management Studies*, 242–278.
- Suddaby, R., Israelsen, T., Robert Mitchell, J., & Lim, D. S. (2023). Entrepreneurial visions as rhetorical history: A diegetic narrative model of stakeholder enrollment. *Academy of Management Review*, 48(2), 220–243.
- Thomassen, O., & Ødegård, A. (2022). Recalling or reactivating the past? A habitus-based conceptualization of temporality in organisations. In S. Robinson, J. Ernst, K. Larsen, & O. Thomassen (Eds.), *Pierre Bourdieu in studies of organization and management: Societal change and transforming fields* (pp. 41–57). Routledge.
- Todnem By, R. (2005). Organisational change management: A critical review. *Journal of Change Management*, 5(4), 369–380. <https://doi.org/10.1080/14697010500359250>
- Van de Ven, A. H., & Poole, M. S. (2005). Alternative approaches for studying organizational change. *Organization Studies*, 26(9), 1377–1404.
- Wadhvani, R. D., Suddaby, R., Mordhorst, M., & Popp, A. (2018). History as organizing: Uses of the past in organization studies. *Organization Studies*, 39(12), 1663–1683. <https://doi.org/10.1177/0170840618814867>
- Ybema, S. (2014). The invention of transitions: History as a symbolic site for discursive struggles over organizational change. *Organization*, 21(4), 495–513.
- Zerubavel, E. (1996). Social memories: Steps to a sociology of the past. *Qualitative Sociology*, 19(3), 283–299.

Biographical Disruption, Social Inequality, and the Role of Capital in Post-Surgical Recovery for Pancreatic Cancer Patients

Dorte Elisabeth Dinesen & Kristian Larsen

Abstract

This qualitative study examines the impact of pancreatic cancer surgery on patient identities and the role of various capitals in managing illness and regaining quality of life. Eight Danish participants, who underwent pancreatic surgery, are subjected to in-depth interviews with focus on inequality, coping mechanisms and the use of resources. The study draws on Michael Bury's concept of 'biographical disruption' and Pierre Bourdieu's capital- and field theory to understand how the disease and its treatment affect patient lives. Findings indicate that surgery significantly disrupts patient lives, affecting their self-image, daily activities and social roles. Participants employed coping strategies, including physical rehabilitation and social support, to restore their biographies. Despite facing severe challenges, participants generally reported good quality of life. The study contributes to the understanding of the critical role of social and cultural capital, health capital and cultural health capital in navigating healthcare fields and improving long-term quality of life.

Keywords

Biographical disruption; Bury; Bourdieu; Inequality in health; Health capital; Cultural Health capital; Pancreatic cancer; surgery

Background and Introduction

Globally, the incidence of Pancreatic cancer (c. pancreas) is rising with surgery being the only curative treatment (Lancet Gastroenterol Hepatol, 2019), viable in only approx. 20% of patients (Patient's Handbook, Nov. 2022; The Danish Cancer Society, Nov. 2022). Due to more gentle surgery and advances in tracing and treatment, survival rates have improved substantially over the last 10-20 years increasing the current 5-year survivability rate in case of radical surgery to approx. 43% (Kolbeinsson, Chandana, Wright, Chung 2023; Patient's Handbook, Nov. 2022).

The consequences of full or partial removal of the Pancreas can be loss of control, altered expectations for the future and effects on the positioning in life for the individual (Dengsø et.al 2018; Taylor 2021), which according to among others the WHO is defining for a good quality of life (WHOQOL 28.04.23). Psychologically, cancer surgery in the Pancreas can increase the risk of anxiety and depression (Akizuki et al. 2016; Tung 2019), and physically, the risk of i.e. Diabetes, indigestion, pain, diarrhea and loss of weight (Dengsø et al 2018). In a review of 23 studies, chronic pain was found among 50% of patients increasing the risk of eating problems and social limitations as well as the risk of anxiety and depression in relation to other types of cancer (Cipora 2023). One study found that fear of relapse was present in 1/3 of patients who had surgery for c. pancreas (Petzel et al. 2012) and that this was associated with anxiety and low quality of life. Although the risk of relapse diminishes over time there was no correlating drop in the fear of relapse four years post surgery (Petzel et al. 2012). In a study of quality of life among curative and palliative people with c. pancreas (Beesley et al. 2016) half experienced anxiety regarding the future and 41% experienced physical limitations and concern regarding the ability to participate in social relations. Simultaneously, 69% experienced having needs which were not handled professionally and approx. 2/3 recalled not having been given information pertaining to dealing with the disease or its side effects (Beesley et.al. 2016). In addition, not all patients experience the same course of diagnostic and treatment (Larsen K, Hansen GI 2014; Olsen, Kjær, Dalton 2019).

In Denmark, regional inequality regarding preventive efforts, waiting time, adherence to cancer packages, and the right to diagnosis is seen in both municipalities and regionally (Status of the Health Care Sector 2015). For instance, in 2014, only 64% of all lung cancer patients in the North Jutland Region went through the cancer package within the prescribed time compared to 87% in the South Denmark Region, and waiting time for rehabilitation after hospital discharge varies from 3 to 32 days between municipalities (Status of the Health Care Sector 2015). Furthermore, within the diagnosis and treatment of c. pancreas, regional differences are seen in survival over time from the start of the cancer package:

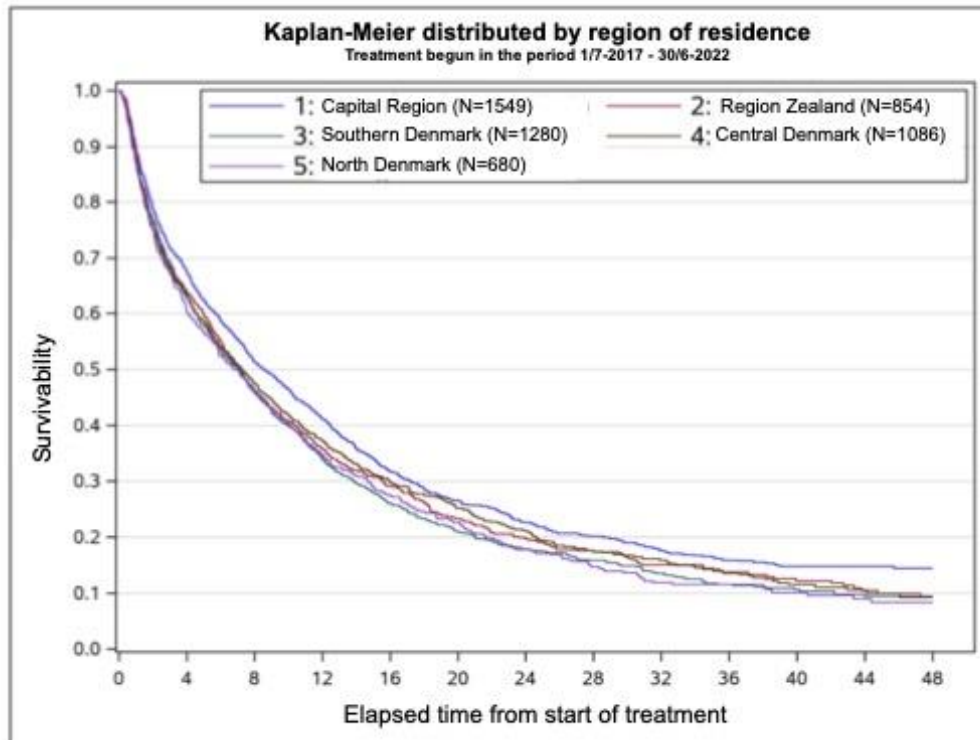

Figure 1: Survival per region over time from treatment start ($n=5449$). Log-rank test: $p=0,0010$, Danish Pancreas Cancer Group 2022.

The course of the disease is very well documented from a medical point of view, focusing on prevalence, treatment (Patient's Handbook, Nov. 2022; Kolbeinsson, Chandana, Wright, Chung 2023) and challenges regarding general quality of life (Johansen et al. 2022; Scholten et al. 2019; Cloyd et al. 2017; Laitinen et al. 2017; Heerkens et al. 2016; Belyaev et al. 2013; Rees et al. 2013), physical symptoms (Pulvirenti et.al. 2019; Arvaniti et.al. 2018), anxiety and depression (Akizuki et.al. 2016; Tung et.al 2019) in relation to the disease. However, very few or no studies examine how the long term consequences (> 6 years) of c. pancreas and surgery affect identity and biography. Furthermore, we lack knowledge of how inequality in financial, cultural and social resources may affect how a patient handles the course of the disease and rehabilitation as well as how these factors affect the general quality of life in the social space. The analysis in this article constitutes the sociological part of a larger study, which additionally focuses on how relations to health care personnel, hopes for the future and the sensation of freedom affect the quality of life, inspired by the sociological concept *biographical disruption* (Michael Bury) (Bury 1982) and central concepts of capital and field (Pierre Bourdieu) (Bourdieu, Chamboredon, Passeron 1991).

The purpose is to bring to light in what way surgery and treatment of cancer in or near the pancreas affects the biography of a patient as well as how disease and treatment is experienced as a break in existence/identity. In addition, to examine how the various capitals work as a foundation and resources for patients as well as the effect of these factors on quality of life in general.

Theory and Method

Bury is concerned with how chronic disease is experienced as a rupture in identity, everyday life and expectations for the future (Bury 1982; Bury 1991). He uses the phrase Biographical Disruption to understand the experience of rupture as well as how identity adapts to illnesses which affect all aspects of life (Bury 1982; Hubbard G, Kidd L, Kearney N 2010). Bury points to three areas where biographical ruptures become particularly evident: the assumption of being able to take things for granted, our self-image/identity and the need to mobilize resources. The patient seeks a gradual redefinition of a sense of self and an adaptation of an identity including illness through the use of cognitive, action-oriented and personality-related tactics, which Bury defines as: Coping, Strategy and Style (Bury 1991). The success of this adaptation depends on personal and social resources as well as the cultural and social fields the patient is part of (Bury 1982; Bury 1991). Bourdieu's concepts of capital describes economic capital, cultural capital (education) and social capital (family, friends, network) (Bourdieu, Chamboredon, Passeron 1991; Lund, Christensen, Iversen 2011). This study is also inspired by the development of the concept of cultural health capital (Shim 2010) which constitutes a specific capital valued in healthcare institutions and within the healthcare field (Collyer 2018). The healthcare field can be defined as a structured social space where diverse actors (e.g., professionals, institutions, and patients) struggle over resources, authority, and legitimacy, influenced by power relations and shaped by cultural, economic, and symbolic capital. In this field, doxa represents the unquestioned beliefs about healthcare roles, legitimacy and prestige medical hierarchies with cancer on the top (Hindhede, Larsen 2019). Finally health capital (Larsen, Cutchin & Harsløf 2013; Larsen et al. 2020) is integrated. It concerns a more general individual investment in the body, such as physical training, attention to diets/nutrition, surgical interventions, use of pharmaceutical products and investment in the mental body. We also include an item on reading frequency tying the mental body to embodied cultural capital (Bourdieu 1986). This capital is similar to cultural health capital but involves more differentiated investments recognized broadly in the social space and social fields (Larsen et al. 2020).

Study Design

The study has a qualitative design focusing on a theoretically inspired analysis of the individual participants' own experience of how their illness affected their identity and biography as well as how their collected resources affect their abilities/opportunities for handling the course of their disease and preserve/regain quality of life.

Individual, in-depth, and semi-structured interviews are used to obtain nuanced answers about experiences with the illness, disruption of biographies, and which resources (capitals) the participants have been able to activate and use during the course of the disease. The analysis is abductive, meaning it occurs in an interplay between a deductive approach inspired by theories and an inductive approach, i.e., a searching and exploratory approach (Malterud 2018, Ch. 13).

Inclusion and Exclusion of Participants

Inclusion of participants over 18 years, who, due to cancer or precancerous conditions in the pancreas, bile ducts, or duodenum, have had surgery, with resection of the entire or parts of the pancreas a minimum of six months ago. Additionally, patients who have undergone adjuvant chemotherapy must have completed it and must currently be disease-free. Participants with various comorbidities and sequelae from the illness are also included. Ten participants showed interest. Due to cancer recurrence, two participants were excluded.

Construction of Empirical Data

Thematical analysis according to Braun and Clarke (Braun, Clarke 2006) is used in the analysis and considered in the development of the interview guide to approach data flexibly, allowing for confirmation/denial of theoretical assumptions and exploring a qualitatively under-explored area inductively.

Interview Guide

The first interview was conducted as a pilot but included in the analysis as the interview guide was not significantly changed afterwards (*Appendix 1*). Concurrently with the interview, participants filled out a specially prepared course chart. The idea was to visualize descriptively to what extent the disease affected the queried focus areas and when the impact was most/least pronounced. This aimed to target future clinical treatment to times when the benefit could be maximised (*Appendix 2*).

Before the interviews, participants received general information about the background of the study, its purpose, and themes the interview would cover. The interviews lasted 54 min. – 129 min. and were conducted by the primary author. Since the participants live all over Denmark, four interviews were completed in person and four were done using online video calls. All interviews were recorded and transcribed by the primary author (Braun, Clarke 2006).

Recruitment

Participants were recruited through a patient association as recruitment ensuring maximal variation proved challenging in hospital settings. (Malterud 2018, Ch. 6). Eight people met the inclusion criteria and agreed to participate. None of the participants were known to the authors prior to the interview. Participants were encouraged to speak freely about their experiences and ongoing participant checks were performed by asking for clarification of statements. Concurrently with the analysis, each interview was reduced to about two-page summaries, which were sent to and approved by the participants (Malterud 2018, Ch. 20; Braun, Clarke 2006).

Ethical Considerations

The participants were informed that their participation was voluntary and would have no consequences for their treatment. Everyone was informed that they could cease

participation at any time. Every participant provided informed consent (Declaration of consent April, 2023).

Since the interview potentially could touch upon previous traumatic experiences every participant was offered the opportunity to contact the primary author if needed. No negative emotional reactions to the interview where registered.

Theoretical-Empirical Analysis

Initially, all interviews were read focusing on commonalities, unique statements and the condensation of meaning into immediate themes. According to Braun and Clarke NVivo was used systematically to code deductively based on theory as well as inductively through exploratory coding for emerging themes (Braun, Clarke 2006). Both literal and latent significance of statements were noted in this process. All quotes from each code were read through and relevant codes were merged into initial themes, which emerged either from significant statements or from factors implicitly expressing health behavior/coping. Each theme’s justification was assessed based on internal homogeneity and external heterogeneity ensuring the exhaustion of each theme. For each quote it was defined how it was important for the theme and how it represented the data as a whole. Simultaneously, telling sub-themes were created to structure the content within each theme. Finally, the argument for each theme’s justification and validity is presented with telling quotes from the participants (Braun, Clarke 2006). This article focusses on two sociological themes: Identity disruption and the desire for restoration and inequality in resources in an equality-oriented healthcare field as well as their inherent sub-themes:

Themes	Sub-themes
I: Identity Disruption and the Desire for Restoration	Work Activity
	Diabetes
	Trying to Find Yourself
	Illness Course and Impact on Quality of Life
II: Inequality in Resources in an Equality-Oriented Healthcare Field	Social Capital; Friends are Vital in an illness Course
	Cultural Capital; Knowledge and Illness Understanding
	Exchanging Capitals
	Investment in Health Capital – The Body Must Recover

Results

Participants

The participant group consists of four males and four females aged 57-79 years with an average of 68 years. Four participants have had total pancreatectomy and four participants Whipple’s operation between the years 2013-2021. Five have received chemotherapy and five participants have developed diabetes as a result of surgery. Three have a long cycle higher education, one has a medium cycle higher education and four have a vocational

education. Five participants are retired, two are in early retirement partially due to the course of the disease and one is still working. All participants have near relatives in the form of a spouse/children.

Participant characteristics	
Number	n = 8
Sex	
- Male	4
- Female	4
Age	57-79
Place of residence	
- Capital Region	3
- The Region of Zealand	1
- The Region of Southern Denmark	2
- Central Denmark Region	
- North Denmark Region	2
Marital status	
- Married/cohabitants	7
- Widow	1
Education	
- Long cycle higher education	3
- Medium cycle higher education	1
- Vocational education	4
Occupation	
- Retired	5
- Early retirement	2
- Working	1
Type of surgery	
- Total pancreatectomy	4
- Whipple's	4
Year of surgery	
- 2013-2015	1
- 2016-2018	4
- 2019-2021	3
Chemotherapy	
- Yes	4
- No	4
Diabetes	
- Yes	5
- No	2
- Diabetes before c. pancreas	1
Enzyme substitution required	
- Yes	7
- No	1

Table 1: Participant characteristics

Themes I:

Identity Disruption and the Desire for Restoration

Generally, the participants experienced the illness course as a biographical disruption to their lives, their identity-creating activities, their self-images, and predictable daily life. Most of the participants described how their identity was affected to a greater or lesser extent, especially around the diagnosis and the following three to six months. A couple of participants still experienced affected identity at the time of the interview and had doubts that they would ever fully restore their biography:

Everything has changed. You don't go through something like this without paying a high price. It's both, well it's on all parameters that ... erhm, you just don't because the body has received such punishment that erhm ... I'll never have my life back. I just won't. (D3).

I can pull myself up: Nice clothes, hair done, pointy shoes on, and off I go with a bag, greeting everyone and being sparkling and happy ... My old self ... but when I get out and sit in my car ... ptsssss ... I'm just shattered. So, I can pull myself up for it, but it drains me afterwards. (D7)

Work Activity

The careers of the participants have shaped their biography and been a significant part of their identity. Those who had voluntarily retired had not experienced the illness course as a disruption to this part of their identity, whereas those forced into early retirement due to ailments described being pulled out of a valued and identity-creating daily life previously taken for granted:

Well, it does because I was pulled out of the job market and the life I had before I got sick... uh... It was... In a few days, everything was changed... uh yeah... So, it has changed everything, and you never get your life back... [...] It has changed the identity in that way that I became an early retiree. (D3)

Predictably, the road back to a restored identity has been longer for these participants, since adaptation to a new life is largely a social construction and the degree of success partly depends on the demands for "normal function" in the social and cultural fields the participant usually participates in, and whether this can be met by the individual:

I can't do the same as I could before... it's... it's a big slap in the face... um... I don't have the power I had before... Uh... and endurance and such... I don't have what I had before... and I think it's a bit... No, not a bit. I think it's quite annoying. (D7)

Diabetes

For three participants in particular, getting diabetes, which is often seen after the operation, took a lot of focus. For one, this was due to worries about a future where he cannot feel and react to low blood glucose, and for another, frustration over difficult-to-regulate blood glucose in connection with activities:

That's perhaps one of the areas where I also have a little... fear of what might happen in the future [...] if I were to become demented, then – it's possible I can feel it, but it's not certain I can react to it [...] that thing where I at some point risk not being able to control it myself... that can worry me a bit. (D4)

The most annoying thing is something like gardening. I'm a lot in the garden, and... um... yeah, the blood sugar can either find to rise or fall... And it annoys me that I can't control it. I spend a lot of time in the garden, and... um... yeah, the blood sugar can either rise or fall... And it annoys me that I can't control it. I want to control it, you know. (D5)

For the third participant, the idea of having diabetes has been hard to reconcile with his identity and a challenging factor in social contexts. Consequently, diabetes has been perceived, especially immediately after surgery, as a significant biographical disruption, which the participant gradually managed to restore: "Pancreatic cancer is a... a terrible disease and that... I've actually only recently realized that fact. Actually realized it, I mean. Really, I wasn't aware... so I thought diabetes was completely awful!" (D1). All three participants reported that diabetes was not a hindrance to their activities and did not affect them to an extent that reduced their quality of life.

Trying to Find Yourself

Becoming a cancer patient has been shocking for most participants and has had more severe consequences than they had expected or felt prepared for. Several have been forced to redefine themselves within new boundaries, both physically, mentally, and cognitively. Participants sought information and drew on experiences from fellow sufferers in their search for meaning. They managed to compensate for lost resources by mobilizing others and adapting to the new role. A few participants still find it difficult to find a place for the illness course and its consequences in their identity and self-image: "A picture was taken of me where the whole dining table is filled and packed with medicine and junk. Absolutely crazy! And I just look at it and say, 'Is this my new everyday life?' ... And it is!" (D7). For D7, the biographical disruption has primarily influenced his self-image and social appearance. D7 described himself as an extrovert who used to take up space in a room – through both a large physique and large amounts of energy. This attitude has been valuable capital within his cultural and social field, and large parts of D7's identity were tied to this role and appearance, which explains why the focus of rehabilitation primarily lay in regaining his self-image and energy:

The most important thing is to get in gear... during the course of an illness like that... you absolutely must get in gear! So I told myself every day: take a shower! do your hair! shave! put on regular clothes! Your self-image must be as you remember it, because looking like a homeless person, it just won't do. Looking like crap... uh... it's a downward spiral. The opposite – going upwards – is a lot better. (D7)

For most participants, focus during the illness course has largely been on physical rehabilitation, with the side benefit of regained identity over time having followed the healing process. Others have had to fight more and have regained abilities and repaired biographical disruption through, among other things, significant episodes with feelings of personal victory: "To think that I got to the point where I actually tried to participate in a regular class and not just a rehabilitation... (class), but I actually went into 'The Real World'. That was huge. That was really huge!" (D3).

The course of the illness was experienced as a disruption of life for all participants but in different ways and with varying strength. Those who felt the greatest disruption of identity were affected by multiple factors determining their biography, such as work ability, cognitive abilities, and altered appearance in social contexts. By the majority, getting diabetes is perceived as a practical challenge, but this was more present in a single participant who, especially initially, felt diabetes as an invasion of identity. The course of the illness was experienced as a minor disruption of life among the retired participants, who focused on restoring physical capacity and attributed more of the discomfort and functional limitations to their age.

Illness Course and Quality of Life

The majority of participants described an effect on their identity, especially around diagnosis/surgery, with gradual improvement over time. The illness course's impact on social relationships was expressed differently and varies from positive, in the form of closer relationships with neighbors, fluctuating throughout the course of the illness, or not affected at all. Overall, life was most affected by the course of the illness immediately after surgery and up to two years thereafter, which may indicate a need for healthcare professional follow-up regarding a patient's requirements in terms of individual support and guidance (*Appendix 2*).

Participants generally felt fortunate, privileged, and grateful to have come through such severe illness courses and still be disease-free today, two to ten years after the operation. Many experienced taking less things in life for granted, finding meaning in minor things, and having a greater focus on being present: "The life change that happens in such a course; You become grateful for everything, every little thing." (D3).

D6 described her quality of life and joy of life today as being higher than before the illness course due to a newly acquired ability to let go of household chores, live in the moment, and for instance take trips around the country, which she greatly appreciated: "I think I live more, I live life more intensely now than I did before... there are things you... really appreciate doing... that is... you have a - in a way... you get a freedom to say to yourself, 'Just do it if you feel like it'." (D6).

Participants experienced a growing zest for life and hope for the future despite going through an illness course with poor prognosis. They generally possessed personal characteristics, capital and resources with which to handle challenges and concerns effectively thereby not letting the course of the illness dictate their identity or quality of life. The course of the illness has reduced the certainty of a predictable future but has also given the majority an increased awareness of further appreciation and enjoyment of life. Generally, they maintained hope by choosing to believe in a positive future and by trusting the abilities of healthcare professionals as well as ongoing improvements in treatment.

Themes II:

Inequality in Resources in an Equality-Oriented Healthcare Field

Social Capital; Friends are Vital in an illness Course

As a whole, participants had considerable resources to draw on regarding their management of illness and the illness course. For instance, many had substantial social capital in the form of family members who provided support and care and, for some, acted as spokespersons in the healthcare field. Several participants had close relationships through board work and sports, as well as close relationships with friends. Due to the shared framework of understanding, many formed significant bonds with fellow patients, expanding their networks and making it possible to draw on their resources: "In the board we have, where I have met the other patients, the relationship automatically becomes stronger [...] and it's... again, those life witnesses around a course and an illness we share. So yes, it clearly provides more." (D2). Support from a partner, siblings, or adult children has been of varying nature but for the individual it has been of great or decisive importance in getting through the course of the illness:

Well, if I didn't have the family I have... I wouldn't have been able to manage this... I wouldn't. (D3).

My girlfriend was a tremendous help because one thing was, she relieved me – I didn't have to pull the cord all the time, I could just tell her, 'I really need a popsicle now... uh... I'm so thirsty'... So, the process at the hospital... it was a crucial part of getting strong very quickly. (D7).

For most, social capital in terms of help and support from friends and networks has changed over time. Today, several participants in this study prioritize close relationships highest and have sorted out friends due to, among other things, lack of support when it was needed most: "Well... people I thought were close to us were conspicuously absent during a really tough period... And that sticks. It sticks in here today (points to the chest) [...] You get a different relationship with some people." (D3). Simultaneously, other significant relation-

ships have been strengthened, and new ones formed. For several participants, being able to mirror their illness course in the experiences of fellow sufferers has provided a benchmark for what to expect and strengthened their comprehensibility, manageability, and meaningfulness in the course of their own illness:

I was so happy the day I came in [...] there was a guy in that ward... and he was standing up, and he said he had been operated on three weeks ago... And then I thought, 'Wow... well... he can, he can walk'. (giggles). (D1).

I have got some other networks I would say, on Facebook, so it's... It's a completely different world where... I get a lot... of information and help and... there are also some... there are some really good groups... So, I think Facebook is brilliant. (D5).

The social relationships of the participants have been of great importance for their quality of life throughout the course of their illness. Especially in the form of support, help, and guidance from the closest relations but also in the form of new communities with a shared framework of understanding. Some experienced disappointment, which at the time may have negatively affected their quality of life, but many have also become more reflective and chosen to sort out their relationships to only associate with those who matter most. The social capital of participants has provided access to benefits in the healthcare field, which presumably has affected quality of life positively.

Cultural Capital; Knowledge and Illness Understanding

The amount and type of cultural capital is expressed differently among the participants. Three participants had a high level of education, providing them with substantial cultural capital in their work-related fields. Parts of this capital had application in the healthcare field, i.e. understanding of the illness and the ability to make superior choices for the patient on a qualified basis. The remaining participants had either short or medium length levels of education and possessed other types of cultural capital. Several participants possessed cultural health capital, either by themselves or through relatives, thereby managing to play according to the rules of the game within the healthcare field. "Yes, I think... they did what they had to, and I followed suit. I showed up for everything and all appointments because... uh... that has to be the prerequisite for them to have control over me, that... At least I do what I'm told." (D7). Two participants were able to exchange the cultural health capital of relatives; a retired oncologist and a nurse, for communication and knowledge with possible gain of benefits in the healthcare field as a result: "I also have a daughter who is a nurse, so she has been with me all the way through and supported me and, if there was something I had doubts about, she could step in and... talk about things." (D6). The disadvantage of drawing on the cultural health capital of relatives appeared in one participant's experience in which healthcare professionals mainly addressed the relative, making him feel uninformed and overlooked:

So, it was her (oncologist sister) who talked a lot with them and stuff, so it wasn't... I would say, I actually didn't talk much with the doctors, which surprised me a bit... That they didn't... uh... but it may be that they talked... with others... Uh... yeah, I had actually expected to – to hear more. (D5).

The other participant also often felt overlooked and uninformed and often depended on support from his nurse-trained daughter to understand the context of the treatment: "When you are hospitalized [...] you don't always feel that... that you get to be part of everything. Some decisions are made over your head... that you perhaps didn't expect and also don't always understand." (D6).

Exchanging Capitals

Different types of capital will always be intertwined as well as reinforce and compensate each other, exemplified by D4. Due to a long education and high position as well as network/friends in the healthcare field, D4 possessed strong social, cultural, and economic capital: Through D4's employer D4 was offered health check-ups including CT-scans every two years. Despite the fact that seven out of eight participants took enzyme supplements due to malabsorption, only D4 described having the degree of malabsorption assessed. D4 was the only participant granted an insulin pump, and currently, six years after surgery, D4 had an open offer to contact the surgeon bypassing the general practitioner if needed:

I feel treated very well – but I have also realized that not everyone shares that experience. There are large differences. I could be selfish and be happy that I have fine conditions, but I am sad that the others don't also have that. That's how it should be, right? (D4).

Similarly, D2, due to a long municipal career, was equipped with high social and cultural capital, which opened doors not accessible to everyone:

I kept saying: 'I want a scan of that liver!', and 'can't you...?'... I then had to use the back door to (Region) and then they took me in... and I can do that today because I... meet them so much in everyday life, but if a patient from (City), for example, or where they don't have so much... Our region just isn't good for our patient group. They just aren't... (D2).

In another region, many years of job-specific work experience and strong social capital in the family gave D3 resources to fight for more than a year for sufficient diagnosis and treatment. Post-surgery follow-up was insufficient, and in this region, high social and cultural health capital could not be converted to the same expediency in treatment or the same post-surgery possibilities:

There is no follow-up for us living out here [...] so that means I was discharged – Well, someone did call... um... once when I got home, but otherwise there was *nothing*. So, I was *totally* left to my own devices with a stomach that didn't accept food at all, and I went to the toilet 30 times a day, and it just poured out of me (D3).

Overall, this study involved a rather privileged group of patients. Economic capital is important but not vital given the free treatment available in Denmark. However, as shown in this study, the ability to draw on resources including social and cultural capital remains of great significance for patients. The ability to navigate a healthcare field which is often opaque, as well as understand and present arguments to healthcare professionals, health institutions, employers, private and public actors is crucial for diagnosis, treatment and rehabilitation when illness is on the agenda.

Investment in Health Capital – The Body Must Recover

For seven out of eight participants, physical activity has been a significant part of their lifestyle, both consciously to promote health and to a higher degree unconsciously because they appreciated nature, the activity, the community that arises around sports, and the image associated with an active body. Participants knew the importance of being in good shape and invested effort in keeping the body as strong as possible: "I mean, I think I will keep in good shape, but I also love to ride my bike, so... And love to ski, yes... so it... I just started skipping because I don't know, they say my blood pressure is too high. I'm not sure, I... I try to lower it." (D1). After the course of the illness, the investment in health capital for many has meant a broader focus on health-promoting behavior through reduced alcohol consumption and smaller, healthier meals, perhaps even consumed with greater enjoyment and gratitude than before: "In the old days, we would have a glass in the middle of the week. Now, we are quite strict and drink only on Friday, Saturday, Sunday [...] and we are fine with that." (D4).

Health capital includes materialised, institutionalised, and corporeal dimensions (Larsen, Cutchin & Harsløf, 2013). Beyond patients' own investments, such as exercise and diet, they benefit from accumulated health capital they have not directly built. Surgical success draws on broader expertise and resources, including surgical technologies, medical knowledge, and pharmaceuticals. Patients gain from health resources within the Nordic welfare state, materialised in technologies, hospitals, and procedures, and institutionalised through professional expertise (Larsen, Cutchin & Harsløf, 2010).

Discussion

We summarize that the participants in the study experienced pancreatic cancer as a significant biographical disruption which affected their identity, daily activities, self-image, and routines. According to Michael Bury's concept of biographical disruption, such life-changing illnesses create a rift in an individual's narrative, forcing them to renegotiate their self-understanding and normality (Bury 2001). The illness forced the participants to redefine their identity within new boundaries and mobilize resources to compensate for lost abilities (Bury 1991). Many of them were actively engaged in physical activities and

personal appearance to maintain a positive self-image and counteract the biographical disruption. External factors, such as early retirement due to illness, further complicated the ability to regain identity, creating challenges in adapting to new circumstances and roles in the lives of the participants. Diabetes, a common condition after surgery (Dengsø et al. 2018), presented ongoing challenges, requiring constant monitoring and adaptation. This affected daily lives and future health, further contributing to the ongoing sense of biographical disruption. The journey toward regaining biographies involved small victories and resumption of social and physical activities, which provided significant milestones in rebuilding self-understanding.

The study shows that participants generally had considerable resources, especially in the form of cultural (health) capital and social capital, which played crucial roles in their illness management and rehabilitation processes. It is implicit in several interviews that participants were relatively privileged and had a high degree of respect for authority and trust in healthcare professionals and generally fit the role of the "good patient," which can be beneficial during the course of the illness (Shim 2010; Sodemann 2018). Participants with large amounts of cultural capital in the form of higher levels of education used their knowledge and skills to better understand their medical conditions and make informed decisions. This cultural capital provided them with better care access and made navigating the healthcare field easier. Investment in health capital, such as focusing on physical activity and a healthy lifestyle, was an integral part of the lives of most participants before and after the diagnosis as well as crucial for their physical and emotional well-being.

It does not appear in the interviews whether the physically active participants have directly been able to convert their health capital into benefits in the healthcare field, and no one mentioned whether their lifestyle had been addressed positively or negatively. But the appearance of an active body signaling engagement and ability to invest in one's own health gives latent value within the healthcare field, which potentially may have resulted in benefits (Larsen 2021, Ch. 2).

Social capital including networks, family and friends were vital in navigating the healthcare system and managing the illness. Many experienced a change in 'who' acted as help and support for them which, according to Mette Ryssel Bystrup, is a natural process in a rehabilitation course (Bystrup et al. 2022). Friends you no longer share interests with easily fall away, while new relationships can form and existing ones grow stronger (Bystrup et al. 2022).

The study highlights the significant role cultural and social capital play in shaping the experiences and outcomes in managing pancreatic cancer for the participants. It illustrates the complexity of biographical disruption and restoration within a sociological framework, showing how these resources impact the illness experience and the ability to restore a meaningful existence with a good quality of life.

Cancer as Biographical Disruption

The theory of illness as biographical disruption was originally developed for chronic patients but has proven applicable in several types of cancer, such as breast cancer (McCann et al. 2010; Trusson, Pilnick, Roy 2016), urological cancer (Neris et al. 2020)

and prostate cancer (Schultze, Müller-Nordhorn, Holmberg 2020). In a qualitative study, Hubbard et al. describe how mainly disease-free individuals with different types of cancer continue to experience the illness as a biographical disruption both psychosocially and physically up to five years after diagnosis (Hubbard, Forbat 2012). Another qualitative study shows how colorectal cancer can be experienced as a biographical disruption without necessarily affecting identity (Hubbard, Kidd, Kearney 2010). In a qualitative study of biographical disruption among women aged 70-80 with breast cancer or gynecological cancer (Sinding, Wiernikowski 2008), Sinding et al. describe how a long life with periodic adversity, comorbidity, and the feeling of having achieved what they wanted in life can mitigate the experience of cancer, so the course of the illness does not feel like a biographical disruption but as an expected part of a long life (Sinding, Wiernikowski 2008). The oldest participant in this study had a similar experience of the course of the illness. With several cancer courses and a deceased spouse behind her, c. pancreas related surgery was perceived more as yet another bump in the road rather than biographical disruption. Overcoming this illness too has led to increased gratitude for life.

Social and Regional Inequality in Denmark

Social inequality in health is multi-causal, with mutually reinforcing factors. Inequality relies on conditions during childhood and youth, lifestyle, level of education, area of residence, and social relations (Larsen, Hansen, 2014). The participants in this study all possess resources and varying capital and, in other words, do not represent the typical image of social inequality among low and high-positioned patients (Social Inequality in Health and Illness 2020).

Findings in this study highlight the existence of regional inequality in diagnosis and demonstrate that residence can have a decisive impact on the experience of the rehabilitation course despite strong resources and varying but significant capital. In the cancer package for pancreatic cancer 2016 (Cancer packages 2016; Danish Pancreas Cancer Group 2011), which was in effect when most study participants were operated on, follow-up every six months for at least two years after completing treatment is recommended, which far from matches the experience of every participant in this study. However, focus on individual needs and patient involvement is clearly sharpened in the latest cancer package from SST 2021 (Cancer packages 2021). The preparation of an individual follow-up plan after surgery is now a requirement. The patient must be offered follow-up every three months in the first year. Then every six months for a five year period (Cancer packages 2021). Consequently, one can hope that patients operated on for c. pancreas today and in the future will experience receiving support according to need rather than place of residence.

Quality of Life

Generally, participants maintained a strong belief in and pursuit of a future and an identity where neither the illness, its consequences, nor the prognosis had a dominant place in their lives. Over time, discomforts became manageable and accepted as part of life. Some gained new insights, appreciated small things, and one described improved quality of life.

Thoughts about cancer were only present daily in the participant who was most recently operated on and who may have yet to fully adapt to the new life. Otherwise, concerns about the future involved practical matters such as employment opportunities. The participants were generally able to push away worries about illness or recurrence and found comfort in the security of having the necessary resources available, which in itself can reduce the fear of the future (Gannik 2005, Ch. 5). In 2021, a systematic review of 35 studies examined the quality of life post-surgery for pancreatic cancer (Toms et al. 2021). In most included studies, no change in quality of life was seen in either the short or long term, except for cognitive function, emotional, and social factors, which in the long term proved to be better than baseline (Toms et al. 2021).

The reason for the unchanged quality of life in general may be found in the fact that among the 15 different measurement tools, only four were disease-specific, and the quality of life may be poorly captured in this specific patient group. Another qualitative study (n=20) examines the psychological consequences of c. pancreas six months to six years post-surgery (Taylor et al. 2021). Here, similar to the findings of this study, the urge to return to life before the course of the illness was great, and a positive attitude seemed crucial. The majority of participants had changed priorities to spend more time on what they found most precious (Taylor et al. 2021). The findings differ from this study in that these participants largely felt their lives were controlled by doctors and disease concerns. Some experienced that household roles had changed, and social relationships were hindered due to sequelae (Taylor et al. 2021). The reasons for the different findings may be that participants in this study did not experience challenges with eating/drinking in social contexts and that they are resourceful and rich in social capital. They have largely experienced support from the most important people throughout the course, promoting their rehabilitation and quality of life.

Strengths and Limitations in the Empirical Data

Challenges in studying this patient group generally lie in the poor prognosis and many side effects, which limit the recruitment basis and increase the risk of drop-out (Patient's Handbook, Nov. 2022). Patients who are highly educated and possess a large amount of capital will also predominantly have healthiest lifestyle regarding diet, exercise, and smoking and will generally be those who cope best with surgery, chemotherapy, and rehabilitation (Olsen, Kjær, Dalton 2019). Patients with resources and the ability to engage in a patient association and the willingness to participate in research studies will thus easily become a selected group of the strongest patients, which is not necessarily representative of the group of patients with c. pancreas as a whole (Stewart BA, Stewart 2022). In recruitment, participants with any life history and various comorbidities were included. Seen in isolation, statements could have reflected impact on life of surgery for c. pancreas if participants with comorbidity had been excluded. For the two participants with several prior illnesses, it is difficult to distinguish the impact of c. pancreas from the other courses of illness. On the other hand, quality of life turned out to be better for one participant, possibly because yet another illness had been overcome. This nuance would have been lost if comorbidity had been excluded from the start. Furthermore, it would have made

recruitment more difficult and weakened the transferability to other elderly with comorbidity operated for c. pancreas.

Strengths and Limitations in the Method

Validity in data is sought through the four criteria for achieving "trustworthiness": Credibility, Transferability, Dependability, and Confirmability as described by Shenton (Shenton 2004), as well as ongoing reflexivity regarding own impact on data through values, attitudes, and pre-understanding, as described by Malterud (Malterud 2018, Ch. 6). Credibility / Internal validity describes whether findings in data are consistent with the purpose of the study and real-world findings (Braun, Clarke 2006). As a clinical dietitian with experience in diet treatment of c. pancreas patients, the first author came with a pre-understanding regarding illness courses and assumptions about the value of life post-surgery. An open and explorative approach to provide space for the experiences of participants without the influence of personal assumptions has been actively sought.

The atmosphere during the interviews was pleasant and the interviews characterized by openness, instilling trust that the most significant experiences were genuinely elicited. The focused scope on quality of life, reflexivity over own pre-understanding, and nuanced statements given by participants with homogeneous illness courses made achieving good information strength possible (Malterud, Siersma, Guassora 2016). Through an iterative analysis process it is sought to uncover significant and unique experiences through theme formation and representative quotes (Malterud, Siersma, Guassora 2016; Saunders et al. 2018).

Method and/or researcher triangulation could have contributed to more nuances, for instance through observations or a longitudinal approach. All stages in the process were discussed with a supervisor and a colleague/Cand.scient.san. Internal validity was ultimately confirmed as findings in this study generally aligned with existing literature findings.

Transferability has been achieved through describing the method and backgrounds of the participants, respecting anonymity, as transparently as possible to increase external validity. Limitations in transferability lie in the representation of only resourceful participants. More socially disadvantaged patients may have different experiences of how surgery for c. pancreas has shaped their life/quality of life.

Dependability / Reliability refers to whether the method description is sufficiently transparent to allow the study to be replicated. This is attempted by, among other things, using COREQ as a guideline in reporting (Tong, Sainsbury, Craig 2007).

Confirmability / Confirmation concerns whether the study's findings are a result of the experiences of participants rather than pre-understanding and preferences of the researcher. Own impact on data is attempted to be minimized by reflexivity through, among other things, Audit trail (Malterud 2018, Ch. 5), by using telling quotes, and through the iterative approach focusing on context and entirety in the interviews.

Implication in Clinical Practice

This study contributes with the uplifting finding that participants, two to ten years after a pancreatic surgery due to cancer, despite severe illness courses and various sequelae,

experience good quality of life. Disruption of identity has largely been reestablished but cultural and social capital has been crucial for successful rehabilitation. In clinical practice, findings can be used to increase attention to individual needs both in the short and long term. On a more structural level, findings can be used to raise awareness of regional inequality, and one can hope that the more patient-centered focus in the latest cancer package (Cancer packages 2021) will allow room for follow-up of a more individual nature improving long-term management of sequelae significant for quality of life regardless of capital and place of residence.

Conclusion

This study supplements existing literature with a long-term perspective on how changes in life are affected by identity disruption, social inequality and illness management after surgery due to pancreatic cancer and how this effects quality of life. The findings show that the course of the illness is generally experienced as a disruption to identity, including the interruption of work life, and a disruption to life through the interruption of daily activities. Through effective coping strategies and mobilization of the right resources, as identified in this study, it proves possible to restore the biography and in several areas achieve greater gratitude for life and increased quality of life despite potential functional impairment and cognitive sequelae. Findings further show that the interaction between different types of capital was evident, as participants possessing strong social, cultural, and economic capital had better access to healthcare resources which was of significant importance for handling illness, treatment, and rehabilitation courses.

Overall patients in Nordic welfare states draw upon accumulated health capital, materialised in hospitals and technologies, and institutionalised through procedures and professional expertise. But even in a Danish welfare state context, social capitals such as networks and friends have been crucial in the struggle to regain quality of life. Generally, there was a certain inequality in the individual capitals but also significant differences in the institutionalized capital available to patients (within the health care field). This manifested not least in large geographical and regional differences in what was offered in terms of supporting patients after the surgery. Participants are generally rich in capital and resources and have managed to allow neither prognosis nor sequelae to have a prominent impact on their quality of life. Findings in this study thus provide an uplifting picture that it is possible for resourceful and generally "fit" patients to recover and regain quality of life post-surgery due to cancer in/near the pancreas.

Dorte Elisabeth Dinesen, Clinical Dietician, Cand.scient.san., Zealand University Hospital
dedi@regionsjaelland.dk

Kristian Larsen, Professor, ph.d. Head of Research at Center for Health Research (UCSF)
kristian.larsen@regionh.dk

Appendix 1: Interview Guide

<http://praktiskegrunde.dk/2024/appendix-1-Interview-Guide.pdf>

Appendix 2: Course Chart (En)

<http://praktiskegrunde.dk/2024/appendix-2-Course-Chart.pdf>

Literature

- Akizuki N, Shimizu K, Asai M, Nakano T, Okusaka T, Shimada K, et.al. Prevalence and predictive factors of depression and anxiety in patients with pancreatic cancer: a longitudinal study. *Jpn J Clin Oncol.* januar 2016;46(1):71–7.
- Arvaniti M, Danias N, Igoumenidis M, Smyrniotis V, Tsounis A, Sarafis P. Comparison of Quality of Life before and after pancreaticoduodenectomy: a prospective study. *Electron Physician.* juli 2018;10(7):7054–62.
- Beesley VL, Janda M, Goldstein D, Gooden H, Merrett ND, O’Connell DL, et.al. A tsunami of unmet needs: pancreatic and ampullary cancer patients’ supportive care needs and use of community and allied health services. *Psychooncology.* februar 2016;25(2):150–7.
- Belyaev O, Herzog T, Chromik AM, Meurer K, Uhl W. Early and late postoperative changes in the quality of life after pancreatic surgery. *Langenbecks Arch Surg.* april 2013;398(4):547–55.
- Bourdieu P, Chamboredon J, Passeron J. *The Craft of Sociology. Epistemological Preliminaries.* Berlin · New York: Walter de Gruyter; 1991. 288 s.
- Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qual Res Psychol.* 1. januar 2006;3(2):77–101.
- Bury M. Chronic illness as biographical disruption. *Sociol Health Illn.* juli 1982;4(2):167–82.
- Bury M. The sociology of chronic illness: a review of research and prospects. *Sociol Health Illn.* 1991;13(4):451–68.
- Bury M. Illness narratives: fact or fiction? *Sociol Health Illn.* 2001;23(3):263–85.
- Bystrup MR, Aadal L, Pallesen H, Larsen K, Hindhede AL. Who are relatives? Young adults, relatives and professionals’ perceptions of relatives during the rehabilitation of young adults with a severe acquired brain injury. *Disabil Rehabil.* 13. maj 2022;1–12.
- Cancer packages for cancer of the pancreas [April, 2023]. 2016 p. 33. Version: 3.1. Available at: <http://www.sst.dk>
- Cancer packages for cancer of the pancreas, bile ducts, and liver [april, 2023]. Available at: <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2021/pakkeforloeb-for-kraeft-i-bugspytkirtel-galdegange-og-lever>
- Cipora E, Czerw A, Partyka O, Pajewska M, Badowska-Kozakiewicz A, Fudalej M, et.al. Quality of Life in Patients with Pancreatic Cancer-A Literature Review. *Int J Environ Res Public Health.* 10. marts 2023;20(6):4895.

- Cloyd JM, Tran Cao HS, Petzel MQB, Denbo JW, Parker NH, Nogueras-González GM, et.al. Impact of pancreatectomy on long-term patient-reported symptoms and quality of life in recurrence-free survivors of pancreatic and periampullary neoplasms. *J Surg Oncol.* februar 2017;115(2):144–50.
- Collyer, F. (2018). Envisaging the healthcare sector as a field: moving from Talcott Parsons to Pierre Bourdieu. *Social Theory & Health*, 16, 111-126.
- Danish Pancreas Cancer Group (DPCG), Claus Fristrup, Michael Bau Mortensen, Darley Petersen (Eds.). *DPCG - National clinical guidelines for the investigation and treatment of pancreatic cancer*. Denmark; 2011 p. 110.
- Danish Pancreas Cancer Group (DPCG), RKKP. *Danish Pancreas Cancer Database (DPCD) - Nationwide database for patients with pancreatic cancer*. Odense; December 2022 p. 76.
- Declaration of consent [april, 2023]. Available at: <https://nationaltcenterforetik.dk/ansoegerguide/generelle-hjaelpedokumenter/samtykkeerklæringer>
- Dengsø KE, Tjørnhøj-Thomsen T, Dalton SO, Christensen BM, Hillingsø J, Thomsen T. Gut disruption impairs rehabilitation in patients curatively operated for pancreaticoduodenal cancer - a qualitative study. *BMC Cancer*. 22. oktober 2018;18(1):1017.
- Gannik DE. *Social Theory of Disease - a Situational Perspective*. 2nd edition. Vol. 2005, The Author and Social Literature; 390 s.
- GBD 2017 Pancreatic Cancer Collaborators. The global, regional, and national burden of pancreatic cancer and its attributable risk factors in 195 countries and territories, 1990-2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet Gastroenterol Hepatol.* december 2019;4(12):934–47.
- Heerkens HD, Tseng DSJ, Lips IM, van Santvoort HC, Vriens MR, Hagendoorn J, et.al. Health-related quality of life after pancreatic resection for malignancy. *Br J Surg.* februar 2016;103(3):257–66.
- Hindhede, A. L., & Larsen, K. (2019). Prestige hierarchies of diseases and specialities in a field perspective. *Social Theory & Health*, 17, 213-230.
- Hubbard G, Kidd L, Kearney N. Disrupted lives and threats to identity: the experiences of people with colorectal cancer within the first year following diagnosis. *Health Lond Engl* 1997. marts 2010;14(2):131–46.
- Hubbard G, Forbat L. Cancer as biographical disruption: constructions of living with cancer. *Support Care Cancer Off J Multinatl Assoc Support Care Cancer.* september 2012;20(9):2033–40.
- Johansen K, Lindhoff Larsson A, Gasslander T, Lundgren L, Hasselgren K, Sandström P, et.al. Complications and chemotherapy have little impact on postoperative quality of life after pancreaticoduodenectomy - a cohort study. *HPB.* september 2022;24(9):1464–73.
- Kolbeinsson HM, Chandana S, Wright GP, Chung M. Pancreatic Cancer: A Review of Current Treatment and Novel Therapies. *J Investig Surg Off J Acad Surg Res.* 31. december 2023;36(1):2129884.

- Laitinen I, Sand J, Peromaa P, Nordback I, Laukkarinen J. Quality of life in patients with pancreatic ductal adenocarcinoma undergoing pancreaticoduodenectomy. *Pancreatol Off J Int Assoc Pancreatol IAP AI*. 2017;17(3):445–50.
- Larsen K, Hansen GI. *Social Inequalities in Health: more conditions than choice. Insights and explanations of Norwegian circumstances: background report on Social inequality in health: a Norwegian knowledge overview*, Oslo; 2014. s. 1–58. Available at: https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/199943250/Larsen_Hansen_2013_Social_ulighed_i_sundhed_mere_vilk_r_end_valg.pdf
- Larsen, K., Hindhede, A. L., Larsen, M. H., Nicolaisen, M. H., & Henriksen, F. M. (2020). Bodies need yoga? No plastic surgery! Naturalistic versus instrumental bodies among professions in the Danish healthcare field. *Social Theory & Health*, 1-20.
- Larsen K. *Health Capital - Investments in the Body*, 1st edition. © The Author and Social Literature 2021; 224 s.
- Larsen, K., Cutchin, M. P., & Harsløf, I. (2013). Health capital: New health risks and personal investments in the body in the context of changing Nordic welfare states. In *Changing social risks and social policy responses in the Nordic welfare states* (pp. 165-188). London: Palgrave Macmillan UK.
- Malterud K, Siersma VD, Guassora AD. Sample Size in Qualitative Interview Studies: Guided by Information Power. *Qual Health Res*. 1. november 2016;26(13):1753–60.
- Malterud K. *Qualitative research methods for medicine and health sciences*. 4th edition. Vol. 2. 1st printing 2018. University Press; 254 s.
- McCann L, Illingworth N, Wengström Y, Hubbard G, Kearney N. Transitional experiences of women with breast cancer within the first year following diagnosis. *J Clin Nurs*. juli 2010;19(13–14):1969–76.
- Neris RR, Leite ACAB, Nascimento LC, García-Vivar C, Zago MMF. “What I was and what I am.”: A qualitative study of survivors’ experience of urological cancer. *Eur J Oncol Nurs Off J Eur Oncol Nurs Soc*. februar 2020;44:101692.
- Olsen MH, Kjær TK, Dalton SO. *White Paper: Social Inequality in Cancer in Denmark*. København Ø: The The Danish Cancer Society; 2019 s. 76.
- Patient’s Handbook (Pancreatic Cancer). [november 2022]. Available at: <https://www.sundhed.dk/sundhedsfaglig/laegehaandbogen/mave-tarm/tilstande-og-sygdomme/bugspytkirtel/pankreaskraeft/>
- Petzel MQB, Parker NH, Valentine AD, Simard S, Noguerras-Gonzalez GM, Lee JE, et.al. Fear of cancer recurrence after curative pancreatectomy: a cross-sectional study in survivors of pancreatic and periampullary tumors. *Ann Surg Oncol*. december 2012;19(13):4078–84.
- Pulvirenti A, Pea A, Rezaee N, Gasparini C, Malleo G, Weiss MJ, et.al. Perioperative outcomes and long-term quality of life after total pancreatectomy. *Br J Surg*. december 2019;106(13):1819–28.
- Rees JRE, Macefield RC, Blencowe NS, Alderson D, Finch-Jones MD, Blazeby JM. A prospective study of patient reported outcomes in pancreatic and peri-ampullary malignancy. *World J Surg*. oktober 2013;37(10):2443–53.

- Rikke Lund, Ulla Christensen, Lars Iversen (eds.). *Medical Sociology - The Significance of Social Factors in Public Health*. 2nd edition, 1st print. Copenhagen: Munksgaard; 2011. 292 s.
- Saunders B, Sim J, Kingstone T, Baker S, Waterfield J, Bartlam B, et.al. Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Qual Quant*. 2018;52(4):1893–907.
- Scholten L, Latenstein AEJ, van Eijck C, Erdmann J, van der Harst E, Mieog JSD, et.al. Outcome and long-term quality of life after total pancreatectomy (PANORAMA): a nationwide cohort study. *Surgery*. december 2019;166(6):1017–26.
- Schultze M, Müller-Nordhorn J, Holmberg C. Discussing the effects of prostate cancer beyond biographical disruption and new normalcy: the experiences of men with prostate cancer in Germany. *Sociol Health Illn*. juli 2020;42(6):1359–78.
- Shenton AK. Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Educ Inf*. juni 2004;22(2):63–75.
- Shim JK. Cultural health capital: A theoretical approach to understanding health care interactions and the dynamics of unequal treatment. *J Health Soc Behav*. marts 2010;51(1):1–15.
- Sinding C, Wiernikowski J. Disruption foreclosed: older women’s cancer narratives. *Health Lond Engl* 1997. juli 2008;12(3):389–411.
- Social Inequality in Health and Illness, Development in Denmark from 2010 to 2017. [april, 2023]. Available at: <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2020/Social-ulighed-i-sundhed-og-sygdom>.
- Sodemann, M. *Vulnerable? – That’s your own problem*. Odense: Scandinavian Book A/S, 18 January 2018. 263 pp.
- Status of the Health Care Sector, [may, 2023]. Available at: <https://sum.dk/publikationer-sundhed/2015/september/status-paa-sundhedsomraadet>
- Stewart BA, Stewart JH. Disparities in Clinical Trial Participation: Multilevel Opportunities for Improvement. *Surg Oncol Clin N Am*. januar 2022;31(1):55–64.
- Taylor AK, Chang D, Chew-Graham C, Rimmer L, Kausar A. “It’s always in the back of my mind.”: understanding the psychological impact of recovery following pancreaticoduodenectomy for cancer: a qualitative study. *BMJ Open*. 16. december 2021;11(12):e050016.
- The Danish Cancer Society [november 2022]. *Surgery for Pancreatic Cancer*. Available at: <https://www.cancer.dk/bugspytkirtelkraeft-pancreascancer/behandling-bugspytkirtel/operation-bugspytkirtel/>
- Toms C, Steffens D, Yeo D, Pulitano C, Sandroussi C. Quality of Life Instruments and Trajectories After Pancreatic Cancer Resection: A Systematic Review. *Pancreas*. 1. september 2021;50(8):1137–53.
- Tong A, Sainsbury P, Craig J. Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *Int J Qual Health Care J Int Soc Qual Health Care*. december 2007;19(6):349–57.

Trusson D, Pilnick A, Roy S. A new normal?: Women's experiences of biographical disruption and liminality following treatment for early stage breast cancer. *Soc Sci Med* 1982. februar 2016;151:121–9.

Tung S, Davis LE, Hallet J, Mavros MN, Mahar AL, Bubis LD, et.al. Population-Level Symptom Assessment Following Pancreaticoduodenectomy for Adenocarcinoma. *JAMA Surg*. 1. november 2019;154(11):e193348.

WHOQOL - Measuring Quality of Life|The World Health Organization [Internet]. [henvist 28. april 2023]. Tilgængelig hos: <https://www.who.int/tools/whoqol>

Det moderne sammenbrud og uddannelsespolitikken – eller: Kejseren af Pisa har jo ikke noget på

Kritisk kommentar af Morten Nørholm, ~~glad~~ vred amatør

I januar 2024 kunne man læse på nettet at Putin-kritikeren Alexei Navalny hver morgen klokken 05.00 var [tvunget til at lytte til en Putin-venlig popsang](#). [Føj, for en ulykke](#), skal læseren tænke.

Men måske er det ikke helt så forskelligt fra hvordan det er hos os. Selvstændigt tænkende mennesker tvinges alt for ofte til at læse den ene mere jublende artikel efter den anden om [den såkaldte undersøgelse betegnet Pisa](#). I en dansk sammenhæng fandtes fx [undervisningsminister Matias Tesfayes personlige betragtning](#) over det såkaldte resultat af Pisa. Minister Tesfaye mener at corona/COVID-19 har det største ansvar for at de danske skoleelever præsterede dårligere i Pisa end i 2018. Tesfaye benytter dette som argument for visse reformforslag, men han glemmer at ifølge Pisa præsterede også de svenske elever dårligere end i 2018 skønt de gik i skole under hele pandemien. Både argumenter og forslag er med andre ord politisk bullshit i forklædning fordi der ikke findes grundlag for hverken det ene eller det andet. Men det kan have et vist gennemslag fordi det refererer til en fælles forestilling om [skolen og dens funktion](#).

I en svensk sammenhæng fandtes i det svenske Läraförbundets förbundstidning *Vi lärare* d. 7. december 2023 [et referat af et interview med Pisa-chefen Andreas Schleicher](#). Med udgangspunkt i det såkaldte resultat af Pisa mener Schleicher at ”det behövs mer disciplin och engagemang i svenska klassrum”. Tilsvarende er også dette velkendt politisk bullshit i forklædning. Og ganske vist er minister Tesfaye politisk valgt og kan mene alt muligt, men han skal overholde [ministeransvarlighedsloven](#) og dermed [grundloven](#). I modsætning til Schleicher som end ikke ser ud til at behøve overholde [markeds-](#)

[føringsloven](#). Husk på at Pisa er et produkt som sælges af en privat organisation (OECD) hvor de enkelte medlemslandes indbyggere, som betaler for nationens medlemskab, ingen indflydelse har.

I sig selv er det ikke besværligt at læse om andres tolkninger, holdninger, forslag til reform af skole og uddannelsesvæsen. Hvis bare debattørerne selv stod for deres forslag. Det som gør Pisa-diskussionen så besværlig, er at uanset hvordan man imødegår Pisa eller forsøger at nuancere tolkningerne, uanset hvilke indvendinger man har mod metode, udvalg, repræsentativitet, sammenlignelighed, statistikkens (manglende) soliditet, uanset alt, så er reaktionen fra fortalere for Pisa den samme: enten ignoreres kritikken eller den gøres til grin. To klassiske [herskertechnikker](#). Og Pisa fortsætter ubestridt.

Men hvad er egentlig problemet med Schleicher og hans tekst? Schleicher er en administrativ chef som agerer politisk. Schleicher har ikke selv produceret de såkaldte resultater af den såkaldte undersøgelse (Pisa) som han benytter i sin tekst. Dette har han til fælles med minister Tesfaye. Læg dernæst mærke til at Schleicher på Pisa's hjemmeside redegør for at hele hans karriere har været som administrator, inklusive overraskelsen: [ifølge wikipedia](#) er Schleicher uddannet i fysik, matematik og statistik. Desuden er han medlem af det svenske [Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien](#). Men han har ingen forskeruddannelse. Som Pisa's direktør for [direktoratet for uddannelse og kompetence](#) behøver Schleicher altså ikke vide noget som helst systematisk-videnskabeligt hverken om skole, uddannelse, pædagogik eller evalueringer, eller om hvordan man bedriver forskning.

Interessant nok er det dog misforstået at anskue Schleichers kompetencer i termer af mangler. Snarere havde det været en social fejl hvis han havde haft bare den mindste reflekterede anelse om det han arbejder med. Det som ud fra en naiv betragtning opfattes som en svaghed, er snarere Schleichers styrke fordi det aldrig var meningen at nogen skulle forstå noget på hans position i et magtens felt.

Til gengæld kan Schleicher tælle og regne og knuse tal. Men fordi han og Pisa ikke ved hvad der tælles, bliver statistikken meningsløs længe inden man begynder at diskutere om resultaterne kan reproducere eller sammenlignes. Hvilket de heller ikke kan. Anvendelsen af samme metode under ethvert forhold samt strenge anonymitetskrav gør det umuligt at vide hvilken elev som har scoret hvad, og under hvilke omstændigheder, inklusive fx elevens sociale baggrund.

Så det er meget simpelt. På grund af (ikke på trods af) forudsætningerne for og omstændighederne omkring de såkaldte undersøgelser er de såkaldte resultater både [usammenlignelige og ikke-reproducerbare](#), dvs. at en statistisk behandling er meningsløs. Eller tendentiøs. Det var sandsynligvis den indsigt der fik de to svenske pædagogiske koryfæer [Sigbrit Franke](#) og [Ulf P. Lundgren](#) til i 1980 at foreslå ”[Teoriinriktad utvärdering](#)”, at den som foretager en evaluering, må systematisk vide noget om det som evalueres. Et banalt krav helt uden gennemslag. Siden blev de begge højt placerede administratorer inden for det svenske uddannelsesvæsen. Franke som svensk universitetskansler, øverste chef i det svenske [Universitetskanslerämbetet](#) (UKÄ), den ansvarlige myndighed for universiteter og højskolor. Lundgren som generaldirektør for det svenske [Skolverket](#), den ansvarlige myndighed for det svenske skolevæsen.

Jeg antyder ikke en konspiration. Snarere er der tale om det stik modsatte fordi alting foregår prærefleksivt, pr. habitus. Men Schleicher er som kejseren i eventyret. Han har intet tøj på fordi han ingenting har at belægge sine hævdelser med, ud over det 'tøj' hans 'skræddere' fx [i Danmark](#) eller Sverige har fremstillet, Pisa's metode og de såkaldte resultater. Ifølge god [instrumentel positivisme](#) forudsættes det at hvis bare metoden anvendes metodisk-systematisk, garanteres kvaliteten af undersøgelsen og dens resultater. Der produceres en spejling af, dvs. sandheden om virkeligheden. Men sandheden er i ental; der findes kun en sandhed (i diametral modsætning til et videnskabeligt ideal), og sandheden kan man ikke vide. Snarere findes de såkaldte resultater af den såkaldte undersøgelse med benævnelsen Pisa i en helt anden kategori end viden, nemlig i en totaliserende kategori og med samme idiosynkratiske karakter som sladder, (over)tro, ammestuesnak, rygter, skrøner, konspirationsteorier osv. Det er ødelæggende for en oplyst debat.

Sandheden er ikke oplyst, sandheden er et rygte; fordi der kun er en sandhed, er sandheden totalitær, universaliserende, den naturaliserer enhver forudsætning for og omstændighed omkring sin formulering. Samtidig er sandheden knyttet til den enkeltes idiosynkrasier og ikke noget man kan argumentere for eller føre en egentlig samtale om. Sandheden er noget man pr. [charismatisk](#) lederskab eventuelt kan vinde proselytter for, som i en slags frikirke. Kejseren af Pisa er altså også en slags ypperstepræst eller pave - og man kunne drømme om at han også bad om at blive Vorherre. Så kunne han være tilbage i [muddergroften](#). At bygge en uddannelsespolitik (eller en hvilken som helst politik) på idiosynkrasier forklædt som viden (en term som anvendes af Pisa og fx også af både [Danmarks Evalueringsinstitut](#) (EVA), UKÄ og Skolverket) er intet andet end et anti-demokratisk, politiserende fupnummer.

Desuden er tro aggressivt konfrontatorisk fordi tro er dikotom: tro implicerer alene ja eller nej. Enten tror du og så elsker vi dig og du er med i fællesskabet, eller også er du en vantro/hedning og for bestandigt udelukket og vi vil gøre alt for at bekæmpe dig og det du står for. At hele arbejdet i Pisa krydres med implikationen af at troen bygger på viden, forstærker det aggressivt konfrontatoriske og symbolsk ultravoldelige i det overgreb der er tale om. Her står endnu en herskertechnik frem: naturaliseringen af det egne vilkårlige udgangspunkt.

Dette kan relateres til den måde DPU's dekan i en årsfesttale i 2008 argumenterede for visse neoliberale, antividenskabelige administrative initiativer, jf. min diskussion i [Praktiske Grunde i 2009](#). DPU's dekan Lars Qvortrup lod sig dengang narre (eller måske han af politiske årsager fandt det opportunt at lade sig narre) af sine 'skræddere' som havde [redigeret en antologi](#) med et mangelfuldt referat af den klassiske tekst Qvortrup benyttede som grundlag for sine politiske stillingtagener. Problemet for Qvortrup dengang og for Schleicher nu er at de ikke selv kan se at det 'tøj' skrædderne har fremstillet (det grundlag de benytter for deres politiske stillingtagener), ikke findes. Eller at de af politiske årsager finder det opportunt ikke at undersøge om 'tøjet' findes eller er en bluff. At de begge desuden benytter deres grundlag som om det var videnskabeligt, eller som om det havde samme status som videnskabelig viden, indebærer at begges argumenter bliver totaliserende og i sin tur eksploiterer den særegne økonomi som giver uddannelsessystemet

legitimitet. Den økonomi er efterhånden næsten helt udhulet, og universitetet må i stedet og som en konsekvens af den neoliberale kulturrevolution siden 1980'erne anerkendes som et af [den tilbagetrukne stærke \(neoliberale\) stats](#) despotiske redskaber til udbygning og undertrykkelse.

En forklaring kunne være at arbejdet i skole og uddannelsesvæsen, i sin tid kirkens privilegerede ordensopretholdende instans, stadigvæk er en del af kirkens ordensopretholdende, dvs. *pædagogiske* arbejde; et arbejde hvor det normale er at tro og sandhed præsenteres som viden. Det er dog snarere sådan at skole og uddannelsesystem er erobret af en tilbagetrukken stærk (neoliberal) stat som fortsætter med at gøre det som i sin tid kirken gjorde, præsenterer tro som viden. Jf. desuden det svenske [UKÄ's regelmæssige evalueringer af universiteter og højskoler](#), som svarer til EVA's arbejde. Desuden implicerer den instrumentelt positivistiske filosofi bag Pisa at det er unødvendigt at vide noget om det som evalueres (testes). Det præcis modsatte af det som Lundgren og Franke skriver omkring år 1980, omtrent samtidig med at den private organisation OECD begynder at markedsføre Pisa som led i den neoliberale kulturrevolution. Desværre for en åben og demokratisk (eller ligefrem videnskabelig) debat præsenterer Schleicher ikke disse forudsætninger; udgangspunktet naturaliseres, hvilket umuliggør en diskussion af Pisa ud fra andre synsvinkler.

Endelig forudsætter Schleicher uden nogen form for referencer (fordi de kun findes som hævdelser) en række idemæssige forestillinger om skole/uddannelses og karakterers rolle, om sammenhængen mellem resultater i en test og kundskabsniveau hos en elev/student, om den påstået testede kundskabs anvendelighed og omsættelighed, om sammenligneligheden mellem lande og mellem sociale grupper osv. Igen som om omstændighederne ikke spiller nogen rolle for resultaterne, hvis bare metoden anvendes metodisk-systematisk.

Men menneskelige handlinger er ikke en regelfølge. Snarere er de en *praxis* ([Wittgenstein](#); en regel kræver en regel for at følge reglen, som kræver en regel for at følge reglen for at følge reglen osv.), eller en *praktik* ([Bourdieu](#); en praktik kommer i stand som det konkret mulige under de givne omstændigheder og på baggrund af en praktisk orientering med habitus i bunden som generativt princip). I sammenhængen udtrykker forestillingen om at når en metodebeskrivelse ser ud til at blive fulgt, snarere end netop dette, at en tilsyneladende regelfølge, som enhver anden praktik, må forklares som en habitueret tilbøjelighed til at gøre noget, genfortælle det som om reglen blev fulgt og var årsagen, og [miskende hele historien](#). Alene af den grund er Pisa - og tilsvarende [folkevidenskab](#) - ude af kontrol. Alt i sammenhængen er ikke-reproducerbart og ikke-sammenligneligt.

Det man *kan* vide, er at en test måler om eleven/studenten kan passere testen, om eleven/studenten klarer presset under testens (højest besynderlige) sociale og praktiske omstændigheder, om eleven/studenten finder omstændigheder og test meningsfulde osv. (jf. også [Ulf Brinkkjærs og min diskussion af betydningen af en forskrift](#)). Men det er det modsatte af det som forudsættes, at testen måler elevens/studentens kundskab uafhængig af omstændighederne. Sådanne aspekter forsvinder hos Schleicher. Eller snarere ville det

være en social fejl hvis han havde den fjerneste anelse om at det giver mening at diskutere dem.

Det samme gælder visse andre vigtige aspekter, at en test overhovedet kan anvendes til at måle kundskab, fordi det som egentlig måles, er om eleven anser at det giver social mening at deltage. Altså at en måling af elevens tilbøjelighed til at stille op til testen kan måle elevens kundskabsniveau, trods en eventuel mistanke hos eleven om at testen egentlig er meningsløs. Dette kræver at der findes en specifik, sandsynligvis ujævnt socialt fordelt praktisk kompetence hos eleven/studenten til at forvalte situationen på den rette, naturaliserede måde. Men også sådanne aspekter forsvinder hos Schleicher. Det forudsættes at høje karakterer er bedre end lave. Bedre for hvad? Som en olympisk disciplin? Uden samtidige økonomiske investeringer indebærer mere uddannelse kun arbejdsløse med mere uddannelse, samtidig med at mere uddannelse bliver normen som indtrædelseskrav på arbejdsmarkedet. At social baggrund ikke spiller nogen rolle for resultatet af testen. Her er det nærmest almen viden at social baggrund naturligvis gør en forskel. At karakterer måler anvendelig kundskab. Anvendelig for hvad? For at passere en test? Selv behøvede Schleicher ikke nogen relevante eksamina for sit job. Det var måske tilstrækkeligt at [hans far var professor i uddannelsesvidenskab](#), hvilket understreger at social kapital er mere relevant end uddannelseskaptal.

Endelig er det, i det mindste for en umiddelbar betragtning, og for det tilfælde at det var dét der stod på spil, yderst mærkværdigt at skønt Schleicher præsenterer sig som statistiker, så bemødes aldrig den strikt statistiske kritik som er fremkommet i årenes løb, som udfordrer hele grunden under og signifikansen af Pisa's såkaldte resultater. Jeg er ikke selv statistiker, men jeg ved at bl.a. den danske statistiker Svend Kreiner anser at [statistikken bag Pisa ikke er solid](#), og at den danske sociolog Erik Jørgen Hansen anså at [Pisa var en flodbølge af ufortolkede talrækker](#). At Schleicher systematisk ser bort fra den slags, viser at heller ikke det har noget med sagen at gøre.

Er Pisa videnskab?

Idealet versus det empirisk konstaterbare

Der er altså ingen tvivl. Pisa (og tilsvarende evaluerende praktikker) har intet med videnskab at gøre. Det er at slå åbne døre ind at konstatere dette, og det er der heller ingen der hævder. Her skitseres alligevel tre eksempler på idealer fordi der er så megen forskning som anerkendes som videnskab, som, pr. feltkræfter anerkendes som videnskab, men som ikke lever op til idealerne:

Gaston Bachelard mener, i overensstemmelse med sin egen [nej'ets filosofi](#), at videnskab er den viden som går imod det velkendte, den viden som ikke findes under de givne omstændigheder, og som ingen ved der kunne være brug for, jf. fx side 66 i Stafs afskedsforelæsning "[Videnskab og engagement](#)". Pisa fejler fordi den såkaldte viden som produceres, alene bekræfter og legitimerer allerede socialt nødvendige administrative tiltag, en mainstream-uddannelsespolitik.

Émile Durkheim [skrev i 1922](#) at for at man kan kalde et sæt af studier om pædagogik for videnskab, er et nødvendigt og tilstrækkeligt krav at:

1. De må handle om verificerede, udvalgte, iagttagne kendsgerninger. [...] 2. Disse kendsgerninger må i sig selv være så homogene, at de kan klassificeres i samme kategori. [...] [og] 3. Endelig studerer videnskaben disse kendsgerninger for at lære dem at kende, og kun for at kende dem, på en fuldstændig upartisk måde. (citeret fra [den danske oversættelse fra 1975](#))

Pisa fejler på alle tre krav og viser egentlig ikke noget; de såkaldte resultater er ikke resultater i gængs forstand og der produceres ikke viden i gængs forstand. Dette understreger at Pisa og andre evaluerende praktikker [har en helt anden funktion end at undersøge kvaliteten og foreslå forbedringer af det som evalueres](#); som forvalterviden at legitimere allerede socialt nødvendige administrative tiltag. At ordet viden tilhører en politiserende sprogbrug og måske alene omfatter idiosynkrasier, vrøvl, skrøner, rygter, ammetuesnak og (over)tro, viser hvor slemt det står til.

Immanuel Kant argumenterer i teksten [Der Streit der Facultäten](#) fra 1798 for at et moderne universitet, ud over *tre øvre*, formålsrationelle fakulteter (teologisk, medicinsk og juridisk) må have *et nedre*, filosofisk fakultet som alene er skyldigt mod fornuften, og som skal holde de øvre i skak ved at kontrollere deres arbejde og teste erkendelsesgrundlaget for denne viden. Den strid der opstår mellem de øvre fakulteter (en ordensopretholdende højrefløj) og det nedre fakultet (en kritisk venstrefløj), udfordrer ikke den til enhver tid siddende regering, men er tværtimod til dens fordel og nødvendig for at regeringen ikke skal herske despotisk. Regeringen skal med andre ord ikke blande sig i striden.

Pisa udfordrer ikke en ordensopretholdende højrefløj. Tværtimod. Pisa og de såkaldte resultater er en del af en sådan højrefløj og med sine initiativer intervenserer regeringen - pr. Pisa og pr. en stigende mængde statsligt initieret og direkte eller pr. finansieringsform indirekte statsligt kontrolleret produktion af såkaldt viden - på præcis den måde og med præcis de konsekvenser som Kant advarede imod i 1789. Dette understreges af at Pisa deler karakteristika med en meget lang række officielle og/eller offentligt initierede udredningsrapporter, inklusive fx det som produceres af danske EVA samt de svenske Skolverket og UKÄ. På svensk findes desuden SOU'er, [Statliga Offentliga Utredningar](#) som ikke har en pendant på dansk, om end der i Danmark udføres en del [sektorforskning](#).

Endelig burde eksternt finansiering af forskning i regi af universitetet hvor en forsker investerer sin tid til fri forskning i det [påstået eksternt finansierede projekt](#), snarere diskuteres i termer af hæleri eller kreativ bogføring fordi den forskningstid som allerede en gang er solgt til staten som fri forskning og for at opfylde universitetets demokratiske rolle, stjæles fra staten og sælges en gang til eller foræres væk som prisdumping.

De ovenstående overvejelser over et bestemt videnskabsideal, raffineret over tid, udgør imidlertid normative betragtninger over noget som ifølge samme ideal burde studeres empirisk.

Derfor behøver man ikke diskutere om Pisa er videnskab, for efterhånden og pr. sit eget neoliberalt, anti-demokratiske og anti-videnskabelige arbejde har Pisa selvfølgelig og paradoksalt nok samme status som videnskab. Ikke fordi arbejdet opfylder alle de ovenstående ideale krav til videnskab, men fordi enhver modposition efterhånden er

udryddet pr. administrative manøvrer af en tilbagetrukket stærk neoliberal stat som hersker pr. delegat, og som rækker langt ind blandt forskerne. Inklusive forskningsfinansiering efter ansøgning, forestillingen om [fra forskning til faktura](#), kravet om at forskningen skal omsættes til praksis, at visse bestemte metoder er ophøjet til videnskab eller universitetsfag (især alle mulig former for ukonstruerende talknuseri eller ditto interview-undersøgelser som oftest end ikke overholder [Kvales kanoniserede krav](#)) og med de vidt udbredte International Comparative Education eller Diskursanalyse som paradeeksempler inden for pædagogik som er mit fag.

Pisa er altså videnskab. Pr. feltkræfter og gennemsat pr. kup. Og ikke mindst med det neoliberale yndlingsværktøj evalueringer (evaluerende praktikker, som fordi de er ordensopretholdende praktikker, er pædagogiske praktikker) som det måske væsentligste redskab. Inklusive at evaluerende praktikker fungerer som forhindringer for at det evaluerede undersøges fornuftigt. Det handler min pædagogiske forskning gennem snart 30 år om og det er derfor den har mødt så stærk modstand at jeg må skrive en artikel som denne som ”~~glad~~ vred amatør” (skønt [dissident](#) nok er mere dækkende; måske skulle jeg søge politisk asyl).

Det er denne ambivalens, at de såkaldte undersøgelser som foregår i regi af Pisa, af danske EVA eller svenske UKÅ eller Skolverket, eller som foregår i de svenske SOU’er, har indvirket på arbejdet på universitetet, en ambivalens som efterhånden næppe er en ambivalens, og kun er det i forhold til et næsten udryddet ideal. Det er denne ambivalens der samtidig giver Pisa sin styrke. Pr. sine egne idealer producerer Pisa og andre evaluerende praktikker ikke videnskab. Det hævder ingen, og det tror ingen. Det gør Pisa immun for dén kritik. Samtidig findes der kun den slags som produceres gennem Pisa og tilsvarende evaluerende praktikker, dvs. at så producerer Pisa alligevel videnskab, og i det mindste er der en udbredt tro på at fx Pisa viser noget.

De tilsyneladende systematiske undersøgelser som udgør de respektive evaluerende praktikker, ofte publiceret i tidsskriftsartikler, komplet med litteraturhenvisninger og postuleret systematiske dataindsamlinger og databehandlinger, henter legitimitet for de såkaldte resultater i sammenhænge som anerkendes for at producere netop videnskab, og hvor videnskab produceres i stigende grad med henvisning til fx de såkaldte resultater af Pisa, eller hvor såkaldte undersøgelser og såkaldte resultater produceres på samme måde. Jf. at der på forskellige dominante positioner i [et felt af danske producenter af evalueringsforskning](#) (forskning som er kendetegnet ved sin metaevaluerende karakter) jeg konstruerede i forbindelse med mit afhandlingsarbejde, befinder sig en række forskere ansat i akademiet: [den dominante](#), [empirikeren](#), [tronprætendenten](#) og hans [assistent](#) samt [bibliotekaren](#).

Pisa og den slags er ikke videnskab i streng forstand, men det har en skuffende lighed. Alt er importeret til universitetet som ellers burde holde sig fri af den slags. Men snarere end at vise at Pisa producerer videnskab, ser man hvordan det som anerkendes for at være videnskab, ikke lever op til idealerne, og dermed at langt størstedelen af den såkaldte videnskab produceres på et socialt sted som ligger tæt på det sted hvor Pisa produceres, nemlig i en decideret afhængig del af et magtens felt, om end administrativt allokeret til universitetet. Det er [en væsentlig pointe](#), at en administrativ allokering til universitetet af

evaluerende praktikker (evalueringer og en tilhørende socialt nødvendig metaevaluerende ledsagende diskurs kaldet evalueringsforskning, hvor det er meget svært at kende forskel) ikke garanterer at de pågældende evaluerende praktikker er videnskab, men viser at de pågældende forskningsområder må konstrueres i en decideret ikke-autonom del af et magtens felt.

Det kan være relevant at se udviklingen i lyset af Max Webers diskussioner dels i antologien [Makt og byråkrati](#), dels i [Den protestantiske etik og kapitalismens ånd](#). (Her har jeg fået hjælp af ChatGPT 4.0 via [Copilot på Microsofts bing.com](#). Dog ikke direkte fordi de tekststykker som blev leveret, var af en så endnu mere generel og tankeløs karakter at de kun kunne bruges i en studenteropgave, men det er [en anden diskussion](#)). Der er ingen tvivl om at den udvikling som ser ud til at være accellereret under den neoliberale kulturrevolution, er udtryk for netop det Weber frygtede, at bureaukratiet, som kan være en både god og nødvendig tjener, nu er blevet en ond herre som ikke tilgodeser folket på den måde det burde. Samfund efter det moderne sammenbrud (dvs. nu) er blevet til et webersk [jernbur](#) som ganske vist og pr. fx kejseren af Pisa's manipulerende manøvrer kunne ligne et bur af guld, men som dog stadig holder folket fanget på en måde og under et åg som gør at Pisa's arbejde kun er til fordel for en dominant klasse. Og selv dette sidste er tvivlsomt fordi arbejdet i det neoliberale bureaukrati viser hvordan regimet ikke bygger på det som påstås, viden, men alene bygger på en despotisk magtudøvelse, udført pr. delegat og med henvisning til en form for viden som har samme status som rygter, skrøner, ammestuesnak eller (over)tro. Med andre ord: magtudøvelsen er fuldkommen vilkårlig.

Den neoliberale stærke stat trækker sig tilbage og skjuler sin voldsudøvelse bag bureaukraters og teknokraters påståede objektive nødvendighed af de aktuelle tiltag. Så Weber har fået ret i sin frygt. Ikke alene frygten for at et for stærkt bureaukrati er til ulempe for den enkelte, men fordi bureaukratiets arbejde efter det moderne sammenbrud er til ulempe for alle og risikerer at udarte i en åbent totalitær magtudøvelse i destabiliserede samfund efter den neoliberale kulturrevolution.

Monopoliseringen, totaliseringen og de stedse øgende indtrædelseskrav er et andet udtryk for at magten forblev hos de nye magthavere. Eksempelvis har den såkaldte [Reformkommission](#) (endnu en instans som frem for i systematisk viden tager udgangspunkt i idemæssige forestillinger om det de mener noget om) foreslået en [ny ungdomsuddannelse ved siden af gymnasierne](#), så den der ikke er interesseret i at gå i skole og hellere vil lære et praktisk arbejde, i klartekst straffes med [et toårigt genopdragende ophold på skolebænken](#). Og jf. helt generelt de stigende krav om formel, formaliseret uddannelse som adgangsbillet til de samme praktiske jobs som tidligere frem for alt krævede praktisk oplæring under relevante praktiske omstændigheder, inklusive en karakterinflation, jf. at undervisningen er topstyret helt ned til valg af lærebog, temaer og metoder i undervisningen, inklusive fx en gennemkuppet forestilling om at teori skal omsættes til praktik, osv., og inklusive at [de nye karakterskalaer](#) som i Danmark afløste [13-skalaen](#), belønner det almindelige og ikke længere har en kategori til belønning af det ekstraordinære. Alt sammen udtryk for den neoliberale kulturrevolution som har som sin væsentligste funktion at fastholde og udbygge magten hvor den var, og sørge for at ingen opdager det, gennem at sørge for at ingen lærer at tænke selv.

Den neoliberale kulturrevolution siden omkring 1980 har indebåret dette, en eksploitering af universitetet til fordel for en tilbagetrukket stærk (neoliberal) bureaukratisk stat. Naturaliseret som doxa, dvs. så det snart end ikke tænkes anderledes og så en mangfoldig, demokratisk nødvendig videnskabelig diskussion mellem flere alternative forklaringsmåder er afløst af en enfoldig totalitær videnskabsforståelse. Dette gælder i det mindste for pædagogik som er det ene af mine fag, og som er det jeg kender bedst efter i snart 30 år at have været en del af den kamp. Som en slags (nu falden) frontsoldat. Uden at have undersøgt det nærmere og uden selv at have været del af en tilsvarende kamp, er det dog mit indtryk at en tilsvarende udvikling mod at en form for instrumentel positivisme er altdominerende, og at enhver grundlagsdiskussion aktivt bekæmpes, også generelt for længst er et overstået kapitel. I det mindste ser det ud til at gælde for det andet af mine fag, biologi, hvor fx artsbegrebet alene diskuteres i termer af hvilket artsbegreb der er det universelt rigtige. Ved nu med søvngængeragtig sikkerhed og forkærlighed for afgrunden at vælge et DNA-baseret artsbegreb underkaster man sig en ekstern, ordensopretholdende disciplin, medicin, som ikke er videnskab i streng mening, i stedet for at fortsætte diskussionerne i termer af fx begrebet niche, dvs. inspireret af en konstruktionstænkning og af fx Bourdieus kapital-habitus-felt osv.

Og spørgsmålet er om ikke noget tilsvarende gælder i en lang række andre fag i og med at de bygger på og arbejder ud fra forkonstruerede eller ”opdagede”, letforvaltelige administrative objekter. Ikke alene fx køn, alder osv., men også fx sygdomme, elementarpartikler, grundstoffer, naturtyper, nationalstater, historiske perioder, sprog, folkeslag, religioner osv. osv. i en uendelig række. For slet ikke at tale om en vilkårlig inddeling i underfag eller subdiscipliner/specialer (med medicin som paradeeksempel). En systematisk empirisk tilgang med en teori i bunden som definerer forskningen og faget, og som anvendes til at forklare og forstå en indsamlet empiri, fejler systematisk over for en tilgang hvor metode og forkonstrueret objekt har primat og er definerende.

Diskussion: hvad er egentlig problemet?

Problemet med positionen hos Schleicher og Pisa er ikke så meget at den ikke lever op til videnskabelige idealer eller ikke overkommer de problemer med signifikans som fremsættes. Alt det er der ingen tvivl om; det er ikke nødvendigt under de givne omstændigheder. Problemet er snarere at for at en realitetsdiskussion af Pisa er mulig, kræves en helt anden diskussion, nemlig af disse givne omstændigheder. Den diskussion bliver aldrig taget. Hverken af Pisa og Schleicher selv eller af kritikerne. Enten fordi diskussionen ikke anses for relevant, eller fordi den aktivt, næsten militant bekæmpes med alle til rådighed stående eufemismer. Fordi det umiddelbart ville blive tydeligt at det som står på spil, er noget helt andet end at måle elevs/studenters kundskabsniveau. Gennem en totalitær naturalisering af sit eget udgangspunkt udelukker Pisa og tilsvarende organisationer enhver diskussion. Problemet bliver derfor at ingenting forandres, ingen forudsætninger ekspliciteres, ingen kritik bemødes konstruktivt. I sammenhængen er det især problematisk at der ikke foretages andre undersøgelser som kunne belyse det Pisa anerkendes for at belyse. Dermed forstærkes den ordensopretholdende funktion som skønt den paradoksalt nok implicerer det moderne sammenbrud, nok er den eneste funktion af

de evaluerende praktikker hos Pisa samt fx EVA, UKÄ, Skolverket osv.: en reproduktion og uddybning af eksisterende sociale forskelle.

Et dominant eksempel på hvordan udvekslingen af idemæssige forestillinger foregår mellem på den ene side Pisa som eksempel på evaluering/evaluerende praktik og på den anden side universitetet, er [Institut for Statskundskab](#) på Aarhus Universitet. Bemærk at ordet kundskab i sammenhængen signalerer indholdets tvetydighed: kundskab er ikke videnskab, men det er egentlig bedre fordi det er nyttigt. Som hos ingeniørerne. Den pædagogiske funktion er at på baggrund af noget som ligner viden, reproduceres en vilkårlig, eksisterende politisk og social balance som om det var en objektiv nødvendighed, og socialt nødvendige administrative tiltag begrundes med noget som ligner resultater af videnskabelige undersøgelser. Tænk også på at videnskab om det samme kunne risikere at afmontere det politisk opportune; videnskab må altså afmonteres. En konsekvens er at allerede privilegerede pr. mirakel kan beholde deres privilegier så det ser ud som om det er rimeligt at de har dem, og ikke mindst så en neoliberal drøm om forskningsbaseret administration eller [forskningsbaseret ledelse](#) kan gå i opfyldelse. [Sanktioneret af kongen](#). Intet mindre. Og udviklet på et forskningscenter der dels ligger det [samme sted som kongen i sin tid studerede](#), dels dengang havde en [dominant evalueringsforsker](#) blandt underviserne - en person som [kongen selv fortæller](#) optrådte som hans [mentor](#) mens han studerede.

Man bliver så rørt at man får tårer i øjnene, hvis ikke man forstod at et sådant gensidigt erkendelses- og anerkendelsesarbejde er del af en dominant strategi som indebærer at både forskningscenter og konge (og fx kejser-paven af Pisa) opnår endnu højere status, samtidig med at det placerer både den såkaldte forskning og fx Pisa et socialt sted hvor social anerkendelse er vigtigere end videnskabelig anerkendelse: [øverst til højre i rummet af sociale positioner, i en ikke-autonom og decideret afhængig del af et økonomisk-politisk-administrativt felt](#).

Det burde efterhånden være lysende klart for selv den allermest forblændede at det aldrig var meningen at Pisa skulle vise noget som helst. De såkaldte resultater af Pisa er helt uinteressante som resultater betragtet; de skal bare findes. Som symboler. Præcis som enhver anden evaluerende praktik tilbyder Pisa alene at være et symbol for og en forhindring for det de såkaldte undersøgelser ligner så skuffende. Dvs. at Pisa er et udtryk for og et virkemiddel i en kamp om privilegier og magt. Men paradoksalt nok gælder det magten til at underkaste sig og til at slippe for at tænke selv, og til at gøre det på vegne af millionvis af andre involverede. For Pisa kører som en damptrølle. I en magtfuldkommen og hensynsløs ligegyldighed over for millioner og atter millioner af elever, studerende og undervisere der bliver taget som gidsler for de anti-videnskabelige, anti-demokratiske, neoliberale uddannelsespolitiske manøvrer. Som nogle af de måske vigtigste forudsætninger for den neoliberale kulturrevolution og med det moderne sammenbrud som resultat.

Paradoksalt nok er der ikke langt fra [evaluerende praktikkens forhindrings- og forhalingsfunktion](#) til [funktionen af de såkaldte troldeknækk](#) som publicerer og spreder falske nyheder som tager plads op for og forhindrer oplysning som ikke er falsk, om det som ikke er falsk. Netop den slags som Bourdieu kritiserer tv for i [Sur la television](#). I en vis udstrækning kan man se de forskellige evalueringsinstanser som statsanktonerede,

dvs. konsekreerede institutioner til desinformation. Alle de bortforklaringer og krumspring som ligner forsøg på at imødekomme en metodekritik, udgør alene forhindringer for at selve de grundlæggende forhold kommer frem i lyset. Fx er det en fordel for Pisa at kritikken holdes til det konkrete, til den såkaldte undersøgelses detaljer; deri består det implicerede kup. Kan kritikken isoleres til de konkrete metoder, udvalget, talbehandlingen, statistikken osv., så behøver ingen diskussion af eller forandring ske i forhold til det grundlæggende.

Ingen forstår hvad der tælles, ingen forstår hvordan man tæller. Og omvendt. Ingen forstår hvordan det som sammenlignes, bliver produceret, ingen forstår at det er meningsløst at sammenligne de såkaldte resultater, og ingen forstår at de såkaldte resultater ikke kan reproducere. Kort sagt: efter 40 års neoliberal kulturrevolution er der ingen der tænker selv. Alt sammen på grund af naturaliseringen til en doxa af de implicerede såkaldte undersøgelses erkendelsesmæssige og andre forudsætninger.

Dét er meget mere besværligt og langt vigtigere at diskutere end lade sig fange i en kvasi-diskussion af detaljer ved de såkaldte undersøgelser og deres såkaldte resultater, og det var nok først og fremmest det Staf tænkte på da han i 2004 fra talerstolen på Learning Lab Danmarks årlige konference *Agora* d. 9. december 2004 råbte "I er blevet narret med PISA-undersøgelsen!" – for at citere rubrikken på artiklen på forsiden af Dagbladet Information dagen efter. For diskussionen er det underordnet om det ene eller det andet spørgsmål stilles på den ene eller den anden måde til en eksamen eller ved en hvilken som helst anden test eller evaluering. Og tilsvarende er det underordnet om statistikken tager hensyn til det ene eller det andet. Måske spiller det ind på de såkaldte resultater, men i forvejen viser de såkaldte resultater ikke det de anerkendes for at vise, hvilket illustrerer to væsentlige funktioner af en evaluerende praktik: [at trække tiden ud og at inddæmme diskussionerne så de handler om noget andet, noget inferiørt.](#)

Dette grundlæggende forhold deler Pisa med andre ord med enhver evaluerende praktik som karakteriseres ved at [den fungerer som en forhindring for produktionen af indsigt i det som påstås evalueret, samt i selve dette](#), og at denne funktion under de givne omstændigheder *er den eneste*. Ved hjælp af evaluerende praktikker og pr. social alkymi forvandles det partikulære, det subjektive synspunkt til det universelle, det objektive; rygter, skrøner, ammetuesnak og (over)tro forvandles på socialt magisk vis til viden. Som kejser-pave af Pisa er Schleicher derfor desuden en social [alkymist](#) efter det moderne sammenbrud. Men præcis som middelalderens alkymister fejler Kejser-paven. Pisa er ikke guld, uanset om det glimrer. Tilsvarende problematiske og lige så forgæves forskningsindsatser, inklusive symbolsk voldelige eksklusionsmekanismer (at ignorere eller latterliggøre systematiske indvendinger), gælder fx den evindelige forestilling om at omsætte teori til praktik, og forestillingen om at en [evidence based best practice](#) i skolen fornuftigt kan [udvikles uden kontrolgruppe](#) og uden fx at overveje en eventuel [Hawthorne-effekt](#) af de ændrede undervisningsmetoder.

For Pisa gælder at den pædagogiske funktion, en funktion som under de givne omstændigheder ser ud til at være den eneste, er 1. at forhindre indsigt i elevernes standpunkter gennem at foretage en såkaldt undersøgelse der ingenting viser, og gennem at stå i vejen for at en anden undersøgelse kunne gennemføres, 2. at sørge for

reproduktionen af en principielt set vilkårlig social fordeling af magt og 3. at forhindre indsigt i selve dette. Paradoksalt nok netop med en implikation af at det som opnås ved såkaldte undersøgelser som Pisa, er en slags sandhed om elevernes standpunkt. Derved får Pisa – som en hvilken som helst anden evaluerende praktik – funktionen at 4. legitimere allerede nødvendige administrative prioriteringer og tiltag ved at få dem til at se ud som om de byggede på viden, dvs. så subjektive politiske holdninger forvandles til objektive nødvendigheder.

Desuden afløser og forhindrer institutionelle evalueringer (evaluerende praktikker, uanset deres betegnelse) som Pisa osv. det som fandtes tidligere, en uformel samtale mellem underviseren og elev/studerende som specialister på hver deres område. Med som konsekvens en deprofessionalisering både af korpset af lærere/undervisere og på sin vis også af korpset af underviste fordi udviklingen af undervisningen ikke får lov at foregå under de konkrete praktiske omstændigheder som ellers udgør betingelsen for at praktikken kommer i stand og udvikles. I stedet forlægges dette arbejde til en dominant gruppe af administratorer på behørig både social og fysisk afstand af det konkrete arbejde. Bl.a. fordi (mindst) tre forhold (fejlagtigt) forudsættes: 1. at undervisningen (kan) udvikles uden for de konkrete rammer for undervisningen, 2. at undervisningen er den væsentligste kilde til at elever/studerende lærer sig noget, og 3. at undervisningens kvalitet (og mirakuløst nok også kvaliteten af både lærernes uddannelse og undervisningens tilrettelæggelse) kan måles ved hjælp af fx Pisa (jf. [Stafs diskussioner her](#)). Eller fx ved hjælp af de evindelige [institutionaliserede kursusevalueringer med retningslinjer, kategorier, databehandling, fortolkning osv. fastsat og foretaget centralt](#).

Underviserne opfattes som generalister der kan undervise i alle fag, og som om de ikke har nogen specialviden knyttet til fx at have en forskerkompetence (universitet) eller at have studeret bestemte fag (læreruddannelsens linjefag). På universitetet foretages undervisningen ikke, sådan som idealet ellers foreskriver, af aktive forskere der underviser i det de ved noget om, og tilsvarende underviser skolelærerne ikke i det de ved noget om. Dette går hånd i hånd med fremvæksten af et [prækariat](#) af vikarer som kan ansættes og fyres efter en administrativ ledelses forgodtbefindende (jf. [Guy Standing](#)). Efter syv år og snart 500 forgæves jobansøgninger i Norden har jeg på min krop erfaret hvor veludviklet dette allerede er på de svenske universiteter og højskolor hvor op imod [90 % af de stillinger der kræver ph.d.-grad, besættes uden formel bedømmelse](#). Dvs [så den rette kommer ind](#) og det ligner [kooptation](#), og vel at mærke så det bæres af alle og ikke påtvinges af en lille gruppe onde undertrykkere.

Ødelæggelserne sker i en dobbelt bevægelse: dels forlægges ansvaret for at planlægge undervisning til administrative sammenhænge centralt som har erobret dette arbejde, dels foregår arbejdet på særlige administrative afdelinger eller foretages af særlige administratorer på de enkelte undervisningssteder. I begge tilfælde med forskellige evaluerende praktikker som et væsentligt redskab og med som konsekvens at de enkelte konkrete underviseres indflydelse effektivt forhindres. Men ligesom det er tilfældet for kejseren af Pisa, er der oftest ingen af de pågældende administratorer som ved noget videre om skole, uddannelse, pædagogik eller evalueringer, og/eller har en forskeruddannelse eller forskningserfaring, og tendensen er at ansvaret for og især magten over kursusudviklingen

aldrig er placeret hos dem der udfører undervisningen. Et godt eksempel på hvordan den neolibérale stærke stat trækker sig tilbage og tvinger sin indflydelse igennem pr. delegater som hverken selv underviser eller ved noget om det de planlægger. Med kejser-paven af Pisa som et fantastisk eksempel.

Den tilsyneladende allestedsnærværende kamp om magten over undervisningen, dens indhold og hvordan dette læres, foregik tidligere på en vis afstand af de dengang endnu relativt autonome undervisningssteder. Den kamp er nu helt bogstaveligt rykket ind på undervisningsstederne. I form af særlige administratorer eller afdelinger eller i form af centralt formulerede krav om evaluerende praktikker. Og det gælder ikke kun regelmæssige evalueringer, men også fx [planer for den enkelte elev](#)/studerendes progression og hvordan standpunkterne kan måles og afrapporteres.

Det er klart at et samfund har mekanismer til reproduktion af samfundet og dets orden, herunder af en eksisterende, principielt vilkårlig fordeling af materielle og symbolske goder og dermed af magt. Men det er forstemmende at reproduktionen, pr. Pisa og andre evaluerende praktikker, i såkaldt [demokratiske samfund](#) med såkaldte [menneskerettigheder](#) foregår på en måde som indebærer et så grotesk spild af tid & talent samt af [menneskelige resurser](#) og [forhåbninger](#), dvs at det sker med så store [menneskelige lidelser](#) som i uddannelsessystemet, og ikke mindst at en social reproduktion går hårdest ud over dem der har fået de største løfter. [Statsadelen](#) og [blodsadelen](#) har [ikke noget at lade hinanden](#) høre hvad angår den brutalitet hvormed de forsvarer og udbygger de i forvejen tilkuppede illegitime privilegier hos [en lille magtelite](#).

I de ideelle udgaver kunne både skole, videnskab og demokrati udgøre en trussel mod en eksisterende, principielt vilkårlig fordeling af materielle og symbolske goder og dermed af magt. Med vilkårlig menes her en fordeling som er et produkt af en social og historisk udvikling, og som dermed principielt kunne være anderledes. På sin vis er det hele ideen og det ser ud til at være forklaringen på de mange symbolske løfter som siden ikke følges af tilsvarende handling, eller som indebærer det modsatte af det løfterne siger. Større ulighed i stedet for mindre, større uvidenhed i stedet for mindre, større ustabilitet i stedet for mindre, [større social uro i stedet for mindre](#). Pisa er blandt de redskaber som, erkendt og anerkendt for det modsatte, indebærer en systematisk ødelæggelse af samfundets stabilitet pr. en systematisk ødelæggelse af både uddannelses- og videnskabelige institutioner. Reproduktion og udbygning af en eksisterende fordeling af goder har med andre ord sin ekstremt høje pris. Det understreger samtidig hvor naivt det er at håbe på forandring pr. offentligt finansieret uddannelse og videnskab, samtidig med at det understreger at de ulige forhold blot forstærkes med privat finansiering.

Flerfrontskrig med samme mål

Som det fremgår blev denne tekst påbegyndt i januar 2024. I skrivende stund er det juni. Men det er svært at holde trit med kejseren af Pisa når han udfolder sine hersker-strategier. Især når han får hjælp af en yderst villig presse. Og det er svært ikke straks at forsøge at bemøde alt det vrøvl der produceres med udgangspunkt i de såkaldte resultater af den såkaldte undersøgelse med benævnelsen Pisa. Et eksempel er endnu [en artikel i den svenske](#)

[lærerforenings blad](#) *Vi lärare* fra d. 28. maj 2024. Her refereres [et interview i Dagens Nyheter](#) med kejseren af Pisa som er et godt eksempel på en anden slags hersker-strategi, nemlig at pludselig tale om noget andet. Pisa bliver på den måde skolepolitikens svar på den invasive art [Japan-pileurt](#): Bedst som man tror man har fået skovlen under den, stikker den hovedet frem et andet sted i tilsyneladende forandret skikkelse.

Der er tale om mikrofonholderi af ypperste slags og kejseren af Pisa må have haft svært ved at få armene ned. Nu er det pludselig ikke længere covid-19 eller den dårlige disciplin som er skyld i det som kaldes ”svenska kunskapsrasen”. Nu er det elevernes mobiltelefoner. Især hos pigerne - som ellers ifølge både Pisa-2018 og Pisa-2022 overalt klarede sig signifikant bedre end drengene i læsning og ikke klarede sig signifikant dårligere end drengene i matematik og naturfag.

Bag udtalelserne ligger der denne gang [en såkaldt undersøgelse](#) lavet i regi af Pisa selv. Som sædvanlig er afrapporteringen uden metodeovervejelser og hvem der har udført den såkaldte undersøgelse, som til overflod er autoriseret af kejseren af Pisa. Han og OECD/-Pisa er altså det brand som garanterer de såkaldte resultaters kvalitet. Men den der får et produkt anprist af direktøren, burde dog tænke sig om to gange før produktet anskaffes.

Det er normalen uden for akademiet at en leder sanktionerer kvaliteten af et produkt, fx en udgivelse. Men interessant nok så svarer modellen til at en professor, bevillingshaver og leder af en forskergruppe meriterer sig på og sanktionerer de medvirkendes arbejde ved at stå som medforfatter på enhver artikel som produceres. Snarere end at vise Pisa-produkternes videnskabelighed, viser det dog at en forskergruppe har status som en styrelse, en kommission eller tilsvarende, og eksemplificerer en strategi som indebærer etableringen af en slags forskning parallel til videnskab: forskning som frembringer efterspurgt viden, forvalterviden eller såkaldt anvendelig viden, hvis funktion er dels at legitimere allerede socialt nødvendige administrative eller andre tiltag, dels at stå i vejen for andre undersøgelser. I sin tur medvirker den slags manøvrer til en yderligere udbytning af en i forvejen stort set ikke-eksisterende relativt autonom videnskabelig forskning.

Den såkaldte undersøgelse består af en række ukonstruerede selvrapporteringer (som af natur er helt usystematiske) som sammenholdes med de såkaldte resultater af Pisa-2022. Fordi ingen data rekonstrueres under de givne omstændigheder, er hele øvelsen værre end ingenting i forhold til at få noget at vide. Ingenting bundet op med roser, dvs. endnu et fupnummer. Et væsentligt udgangspunkt for den såkaldte undersøgelse er det mainstream-idemæssige at undervisningen og læreren er den væsentligste kilde til elevernes erkendelse, og at undervisningen skal raffineres for at optimere den. Så alt er ved det gamle. Læg dertil at de såkaldte resultater strider mod det [en undersøgelse i Danmark](#) viser, nemlig at lærerne ikke oplevede at eleverne bliver forstyrret af deres mobiltelefoner.

Så også disse udtalelser fra kejseren af Pisa er politisk bullshit i forklædning.

I december 2023 var det disciplin der behøvedes mere af. Næste gang han udtaler sig, er det nok elevernes tøj som må stå for skud, og som bliver et argument for skoleuniform som det næste quick fix for at hæve præstationerne i Pisa. Til glæde alene for BNP og nationens øgede kreditværdighed fordi det åbenbart er vigtigere at producere eksamensresultater end erkendelse. I stedet for at få lov at lære sig at tænke selv, skal eleverne klæde sig ens, sidde stille, holde deres mund, fokusere på læreren og lytte til envejs-undervisning

udviklet som evidence based best practice af eksperter på behørig både social og fysisk afstand af skolen. Og frem for alt skal det forhindres at nogen lærer at tænke selv. Målet er en restaurering af den sorte skole med salmevers og rotting og elever der producerer eksamensresultater mens de trænes til gode, lydige soldater, jf. at kejseren af Pisa, kæk og bold og med tandbørste-overskæg, på sit [OECD-profilbillede](#) mest af alt ligner en britisk major i civil.

Afsluttende bemærkninger

Jeg kan se hvad Schleicher efter mange års arbejde som politiserende Pisa-administrator *kan* til perfektion. Men det er et mysterium for mig hvad Schleicher *ved* som en lang række prominente videnskabspersoner og forskere ikke *ved* efter mange års arbejde med at forstå og forklare Pisa og forudsætningerne for den slags såkaldte undersøgelser. Inklusive mine egne snart 30 års pædagogisk forskning om evaluerende praktikker som i 2019 mundede ud i et unikt [udkast til en empirisk definition af evaluerende praktikker](#).

Vil man forsøge at forandre forholdene, handler det altså ikke om at deltage i en diskussion og en udvikling af den helt rigtige metode, formuleringen af de helt rigtige testspørgsmål, gennemførelsen af den fremforskede test på den helt rigtige måde og under de helt rigtige betingelser, behandlingen af de indsamlede data med den helt rigtige statistik osv. Præcis som det heller ikke nytter at diskutere hvilken form for viden der er tale om, fordi der ikke under nogen omstændigheder er tale om viden. Paradoksalt nok er det heller ikke tilstrækkeligt – i en ånd af oplysning – at producere så megen videnskabelig viden som muligt for at tilbagevise de såkaldte resultater af Pisa og tilsvarende, fordi en sådan indsats i en social kamp står et helt andet socialt sted. Produktionen af rygter, skrøner, amnestuesnak og (over)tro konkurrerer ikke med produktionen af viden.

Det gælder først og fremmest om at nægte at deltage i de destruktive symbolske neoliberal øvelser, fx nægte at spille sin tid på at søge ekstern finansiering. Derefter gælder det om, pr. stenhårdt, langsommeligt og brydsomt, decideret videnskabeligt arbejde at forsøge at generobre definitionsretten og genindføre en strikt videnskabelig fornuft i et felt hvis specifikke økonomi er stort set kollapsede.

Vover man at kritisere Pisa (eller fx EVA eller UKÄ, Skolverket osv.), bliver man latterliggjort eller ignoreret. Eller man bliver fyret, får lukket sin forskergruppe og får sin og forskergruppens hjemmeside slettet hvilket er den ultimative, totalitære måde at skaffe sig af med en modstander på som desuden, især når alt ligger på nettet, kan få det til at se ud som om den pågældende videnskabelige position aldrig har fandtes. Ud over at den konkrete modstander er væk, letter det arbejdet hos de tilbageværende som enklere kan beholde deres privilegier fordi de ikke behøver at sætte sig ind i og forholde sig til heterodoksa.

Når kejseren af Pisa fører sig frem uden en trævl på kroppen, placerer han sig i en anti-videnskabelig kategori sammen med konspirationsteoretikere, rygtesmede og sladdertanter. At han har følge af størstedelen af et pædagogisk-administrativt etablerement (uanset dets afgrænsning), baner vejen for og er den anden side dels af [bureaukratiets banale ondskab](#), dels dermed af totalitære styreformere af en meget ubehagelig type. Dét er en af de væsentligste funktioner af evaluerende praktikker som fx Pisa, og det er en meget

stor ulykke at de har fået et så enormt gennemslag.

Eftertænksomt efterord

Denne tekst burde naturligvis være skrevet som en decideret videnskabelig artikel, på (ubehjælpeligt) engelsk, fagfællebedømt efter et skema som sikrede ensartet bedømmelse og lige vilkår, med samme referencetil, samme rækkefølge af de samme afsnit, samme kommatering, samme ortografi og retstavning osv. Dermed kunne artiklen konsekkreres som videnskab, mere uniform end maden hos selv de største fast food-kæder. Uafhængig af hvad der præsenteres, og med forudsætninger om kvalitetsmarkører som ikke tager hensyn til at det er indholdet som gør en forskel, jf. at [Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark](#) blandt sine forslag til forandringer af systemet ikke havde en eneste som handlede om forskningens kvalitet og hvordan den kunne bedømmes. Imidlertid ville det være et nærmest suicidal paradoks at lade teksten fagfællebedømme. I stedet er den et syndigt(!) rod af systematiske henvisninger og holdninger. Det gør det også enklere at ignorere indholdet.

For knapt 15 år siden da det stadig gav en vis mening, personligt og generelt, fik redaktøren af *Praktiske Grunde* overbevist mig om at gøre det i forbindelse med [en aforisme jeg havde skrevet](#). Men ikke denne gang. Nu giver det ikke længere mening at lade en tekst om evaluerende praktikker og deres pædagogiske funktion underkaste en evaluerende praktik hvis effektive forhalings- og forhindreingsfunktion jeg har fremforsket og skrevet om de seneste snart 30 år. Dels behøver læseren næppe hjælp til at se om der er hold i det jeg skriver, dels ved vi at formkrav alene [fremmer det banale, på bekostning af det originale](#). At min karriere for længst er forbi, gør desuden at det kan være ligemeget med en formel meritering som mere generelt ikke ser ud til at gøre den store forskel. Den eneste måde jeg eventuelt kunne ændre mit dårlige rygte, var ved at slikke røv, men jeg har aldrig brudt mig om smagen, så lige dét blev aldrig min stærke side. Desuden opgiver man ikke kampen ved ikke at ville underkaste sig de vilkårlige knæbøjninger som evaluerende praktikker udgør.

Men det er klart. Det er meget muligt – som Gustav Wied så malende udtrykte det – at: [”Naar Skidt kommer til Ære og Stodder til Mønt, saa begynder Hønsene at gaa med Laksko”](#). Men laksko eller ingen laksko, en høne er en høne og dens lod er at sove på sin pind i hønsehuset, lægge æg som andre spiser og ende sine dage i suppegryden. Og lakskoene beholder den kun så længe det ikke forstyrrer den sociale orden. Præcis som fx i skolen hvor de evaluerende praktikker og deres ledsagende diskurser er mellemlagets finest hour, om end fremgangen kun er symbolsk og inden for gruppen. Fokus fjernes fra en bedømmelse af tankeindholdet fordi en habitueret tilbøjelighed til at følge en norm tages som udtryk for en evne til at tænke, hvor det er det modsatte der gælder. Og fordi ingen længere tænker selv og pr. Pisa’s manøvrer forhindres i at lære det, så opnås privilegierne på bekostning af en selvstændig tanke.

Det foregående forklarer og understreger også at når flere går sammen om at gå imod Pisa’s hærgen og konsekvenserne for uddannelsesområdet, så taler den på vegne af andre, som kan netop dét. For at udtrykke det diplomatisk, ser det ikke ud til at være den mest oppositionelle, og fx er der nok grund til at være yderst skeptisk over for et af de seneste

initiativer, [Movement for a Free Academia](#). Læg især mærke til at der heller ikke i det formulerede [Göteborg-manifestet](#) tales om kvalitetskriterier for den forskning hvis frihed skal (gen)erobres. Men et manifest som taler om fri forskning uden at stille krav til forskningens kvalitet, bliver et udtryk for [en individualisering af det kollektive](#) fordi det overlades til den enkelte at forholde sig til forskningens kvalitet som ellers kun kan ses som et fælles anliggende for et akademi i krise. Göteborg-manifestet fungerer med andre ord som en hvilken som helst anden evaluerende praktik og er lige så destruktivt som fx [Evaluering af forskningsrådssystemet i Danmark](#) fra 2009 – eller som Pisa. Ikke på trods af, men på grund af de gode intentioner som giver frit spil for kejser-pave-alkymist-epigoner.

Men egentlig er det banalt. Vi ved at – helt generelt, under de givne omstændigheder og som et strukturelt forhold - så snart nogen begynder at tale på vegne af andre, bliver det til ulempe for den der hævdes talt på vegne af; det bliver til ulempe for den dominerede som fungerer som resurse for den dominante der taler. Det argumenterer jeg for i [min afhandling](#). Og vi ved at det kræver et systematisk stenhårdt individuelt og kollektivt opgør med hver enkelt og gruppens habitus at forsøgsvis forhindre dette. Antagelserne bag Pisa er at dette kan overvindes pr. metoden. Risikoen er med andre ord meget stor for at selv et i udgangspunktet prisværdigt initiativ som Movement for a Free Academia fejler, fordi de gode intentioner står i vejen for det som angiveligt er intentionen. I næste omgang forklarer det opslutningen om initiativet.

Main stream bekæmpes ikke med main stream. Så længe verden ser ud som den gør, og så længe kejseren af Pisa fortsætter sin anti-demokratiske hærgen, så længe må hver enkelt udføre sine subversive, demokratiske gerninger hver for sig, som civil ulydighed og gennem nålestiksaktioner. Som akademiets guerillakrigere, med en viden om at man er alene i den fælles kamp, og at ["Jeder stirbt für sich allein"](#). At vente på at en sammenlutning skal ske, at forestille sig at en leder skal ville netop dette, er naivt og gør ikke andet end at cementere og forstærke eksisterende vilkårlige sociale dominansforhold.

Tak til redaktionen for kommentarer til et tidligt udkast og til Anna for sparring.